LINGUISTICA

SERIES A

STUDIA ET DISSERTATIONES, 10.

A KIEJTÉSI KÉZIKÖNYV
MUNKÁLATAI

ELEKFI LÁSZLÓ

A MAGYAR HANGKAPCSOLÓDÁSOK FONETIKAI ÉS FONOLÓGIAI SZABÁLYAI

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETE
INSTITUTUM LINGUISTICUM ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

1992

11443

LINGUISTICA
SERIES A
STUDIA ET DISSERTATIONES, 10.

A MAGYAR HANGKAPCSOLÓDÁSOK FONETIKAI ÉS FONOLÓGIAI SZABÁLYAI

203795

LINGUISTICA

SERIES A

STUDIA ET DISSERTATIONES, 10.

A KIEJTÉSI KÉZIKÖNYV
MUNKÁLATAI

ELEKFI LÁSZLÓ

A MAGYAR HANGKAPCSOLÓDÁSOK FONETIKAI ÉS FONOLÓGIAI SZABÁLYAI

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETE
INSTITUTUM LINGUISTICUM ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

1992

MTAK

019642

Tanácsadó szerkesztő: Deme László

Lektorálta: a Magyar Nyelvtudományi Bizottság 1973.
Kassai Ilona 1989.

Készült a Magyar Tudományos Akadémia
Nyelvtudományi Intézetében.

ISBN 963 8461 62 4
ISSN 0238-8642

©1992. Az MTA Nyelvtudományi Intézete

Computer typeset by MATEX.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Felelős kiadó: Kiefer Ferenc

Budapest, 1981/1990.

M TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár 5132./19 99 sz.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó ... 3
I. Bevezetés ... 5
1. A koartikuláció ... 5
2. A hangkapcsolatok rangsora morféma- és stílusszintek szerint ... 5
3. Helyesírás és kiejtés ... 7
II. Mássalhangzó és magánhangzó találkozása ... 10
1. Hangkapcsolás ... 10
2. Szótagolás ... 13
III. Két rövid mássalhangzó találkozása ... 15
1. Változatlan ejtés ... 15
2. Igazodás ... 18
3. Részleges hasonulás ... 20
4. Teljes hasonulás ... 25
5. Összeolvadás ... 27
6. Azonos mássalhangzók találkozása ... 29
IV. Hosszú mássalhangzó a kapcsolatban ... 31
1. Magánhangzóval találkozva ... 31
2. Mássalhangzóval találkozva ... 33
V. Három mássalhangzó találkozása ... 41
A) Változatlan és igazodásos ejtésűek torlódása ... 41
1. Változatlan ejtés ... 42
2. A második mássalhangzó igazodása ... 44
3. Az első mássalhangzó módosulása ... 45
B) Hasonulás a mássalhangzó-torlódásban ... 47
1. A második mássalhangzó hasonulása ... 48
2. Az első mássalhangzó hasonulása ... 53
3. Két hasonulás egymás után ... 55
C) Összeolvadás a mássalhangzó-torlódásban ... 57
1. A két első mássalhangzó összeolvadása ... 57
2. A két utóbbi mássalhangzó összeolvadása ... 58
3. Hasonulás és összeolvadás együtt ... 59

D) Azonos mássalhangzók a háromelemű torlódásban 60
E) Mássalhangzó kiesése 64
VI. Háromnál több mássalhangzó találkozása 68
VII. Magánhangzók találkozása 70
A) Kettőshangzók 70
B) Két szótagú magánhangzó-kapcsolatok 70
C) Kettőnél több szótagú magánhangzó-kapcsolatok 75
VIII. Áttekintés a módosulásokról nyelvi egységek szerint 78
1. A legfőbb módosulások mássalhangzók közt 78
2. Hangkapcsolás egyszerű tőszóban 79
3. Szótő + toldalék 80
4. Összetételek 81
5. Szavak kapcsolódása 82
IX. Kételemű mássalhangzó-kapcsolatok áttekintése /Táblázat/ 84
X. Függelék 87
Mutató 87
Fonetikai jelek és mellékjeles betűk magyarázata 109
Irodalom 111

ELŐSZÓ

Az 1966-ban Deme László ötletéből elhatározott kiejtési kézikönyvnek ez a része első változatában már 1972-ben elkészült. Kéziratnak számító 50 sokszorosított példányából akkor számos nyelvész és beszédművelő szakember kapott. 1973-ban az akkori Magyar Nyelvtudományi Bizottság megvitatta a következők részvételével: Bárczi Géza (elnök), Bakos József, Benkő Loránd, Bolla Kálmán, Deme László, Inczefi Géza, Molnár Ildikó, Molnár József, Papp István, Polónyi Szűcs Szilárd, Rácz Endre, Sebestyén Árpád, Szathmári István, Szemere Gyula, Varga Györgyi. Részletes írásbeli véleményt adott róla Török Gábor. A végleges változat az elhangzott és az írásban adott megjegyzéseknek, valamint Deme László olvasószerkesztői útmutatásainak figyelembe vételével, a bevezető fejezet kibővítésével és részletes mutatóval 1981-ben elkészült. Az újabb, 1989-ben kapott lektori vélemény alapján már csak néhány kiigazításra, a bevezetés némi kiegészítésére, a fejezetbeosztás áttekinthetőbbé tételére és egy összefoglaló fejezet megírására került sor. A kérdéshez 1981 óta csatlakozó szakirodalom (melynek jelentősebb része belekerült az irodalomjegyzékbe) csak kiegészíti, más-más szempontokból tárgyalja a hangkapcsolatok anyagát, de a közösségi véleményként kialakult (s az ellentétes felfogásokat is kiegyenlíteni törekvő) normatív szempontú leírás érvényét nem módosítja. Kézikönyv jellegénél fogva a szöveg kerüli a szakirodalmi hivatkozásokat.

I. BEVEZETÉS

1. Koartikuláció

Beszéd közben nem ejtjük egyformán az egyes hangokat. Minden hangnak módosulhat a képzésmódja aszerint, hogy mit ejtünk előtte, mit ejtünk utána. Vannak olyan beszédhangjaink, amelyeket a legtöbb kapcsolatban változatlanul ejtünk (pl. *r*, *a*), másokat a hangkörnyezettől függően többékevésbé eltérő változatokban használunk (pl. *n*, *j*). Hogy nyelvünk egy-egy hangjának hány vagy milyen változatával élünk, az nem csak a hang fonetikai természetétől függ, hanem attól is, hogy a szomszédos hang vele azonos morfémában (szóelemben) fordul-e elő, vagy ugyanannak a szóalaknak két különböző, de érintkező elemében (pl. tő és rag találkozásánál), két szoros kapcsolatot alkotó szó határán vagy szorosabban nem összetartozó, de egymást követő szavak határán. A módosulás mértéke ezenkívül attól is függ, mennyire látjuk szükségesnek a morfémák szerinti világos tagolást, ami a pontosabb, de olykor mesterkéltebb kiejtés felé vezet, vagy mennyire igyekszünk természetes egyszerűséggel beszélni, ami viszont lazább, elnagyoltabb kiejtést eredményez. A pontosság és a természetesség aránya aszerint alakul, hogy kihez, milyen akusztikai körülmények közt, milyen tárgykörben és milyen céllal szólunk.

A beszédhangok módosulásait tehát a szomszédos hangok fonetikai alkata, a kapcsolódó részek morfológiai jellege és a beszéd stílusszintje határozza meg.

2. A hangkapcsolatok rangsora morféma- és stílusszintek szerint

A hangkapcsolatok morfémahatárok szerinti rangsora a nagyobb méretű alkalmazkodástól az önálló (külön) kiejtés felé haladva:

Egyetlen morféma (pl. elhomályosult összetételben: *mindjárt*).
Egyetlen magyar szóban két idegen morféma találkozása (*adjunktus*).
Igekötő + személyrag v. idő-, ill. módjel (pl. *hagyja*, *hagyta*, *hagyna*).
Névszótő + esetrag (pl. *bajban*, *vágytól*, *varázst*).
Névszótő + egyéb rag (*barátja*, *csúnyául*).

Szótő + jel (pl. *hajóik*, *idősb*).
Szótő + képző (pl. *köszönget*, *nyomda*).
Szótő + képzőszerű utótag (pl. *hányféle*, *nagyszerű*).
Szótő + szótő gyakori összetételben (pl. *népdal*).
Szótő + szótő ritkább v. félreérthető összetételben (pl. *lúdmell*).
Szoros szerkezeti tagok (pl. névutós v. jelzős főnév: *nagy lyuk*).
Hangsúlyos + hangsúlytalan szó (pl. *román dal*; *iskolába jár*).
Frazeológiai egység (pl. *hitelt szerez*; *gyűrűt vált*).
Lazább szerkezeti tagok (pl. ige + nem vonzatszerű határozó).
Szó + hangsúlyos szó (pl. *hozd holnap*; *született dzsentri*).
Szerkezetet nem alkotó, egymás mellé került szavak (pl. *ha újra*).
Aktuális taghatár előtti + utáni szó (pl. *ez feladatunk*).
Vesszővel elválasztott két szó (pl. *bab, cékla*; *ordít, bömböl*).
Pontosvesszővel elhatárolt két szó (pl. *forró; ú, éget*).
Idézőjellel, kettősponttal elhatárolt két szó (pl. *mondta: „ő az".*).
Ponttal, gondolatjellel elválasztott két szó.

Példaanyagunkban a III. fejezettől kezdve ilyen sorrendben követik egymást a szavak; tehát ha egy hangkapcsolódás egyáltalán előfordul egyetlen magyar morfémán belül, akkor azzal kezdődik a példasor; ha ilyen előfordulásra nem tudunk példát adni, akkor ragos alak, esetleg idegen szó előzi meg az összetett szót, a szorosabb, majd a lazább szókapcsolatokat.

A stílusszinteket ebben a könyvben a következő minősítések jelölik (kb. az elítélőtől a köznyelvileg helyesnek elfogadott igényes beszéd felé haladva):

Vulgáris. A fegyelmezetlen és alantas nyelvhasználatra, a műveletlenek beszédére jellemző.

Népies. A művelt városi nyelvhasználattól eltérő, különféle nyelvjárásokban is élő, különösen a paraszti beszédre jellemző, melyet sokan színesnek és ízesnek, mások nem eléggé kiművelteknek tartanak.

Népi. Csak nyelvjárásokban elfogadott, a köznyelvben parasztosnak tartott forma.

Modoros. Előkelőbbnek vagy illőbbnek vélt, de valójában mesterkélt, kevésbé természetes, vagy pedig csak bizonyos társadalmi csoportokban elfogadott forma.

Mesterkélt. A természetestől tudatosan, de kissé bántóan eltérő.

Pongyola. Otthon — városban, falun egyaránt — használatos, de igényes beszédbe, hivatalos megnyilvánulásba nem való.

Fontoskodó. A kelleténél többet kiemelő, a jelentéktelent is fontosnak mutató.

Pontoskodó. A kelleténél pontosabb (különösen a betűkhöz ragaszkodó) s ezért mesterkéltnek ható beszéd.

Köznyelvi. Olyan ejtésforma, melyet művelt értelmiségi körökben és a kevésbé iskolázott dolgozók közt, városon és falun egyaránt elfogadnak természetesnek.

Szép beszéd. Olyan köznyelvi beszéd, amely mintaszerűen helyes anélkül, hogy modoros vagy pontoskodó volna, ezért szinte gyönyörűséget okoz.

3. Helyesírás és kiejtés

Helyesírásunk első alapelve a kiejtés. Ez mindenekelőtt abban érvényesül, hogy a magában álló elemi szót úgy írjuk le, ahogy hangzik: minden hangját a megfelelő hangértékű betűvel. Az *ly* hangértéke köznyelvünkben mindig [j], ez tehát csak a helyesírásban okozhat gondot, a kiejtésben nem.

Vannak azonban morfémáink — elsősorban tőmorfémák: egyszerű elemezhetetlen szavak —, amelyeknek írásmódja nem jelenlegi kiejtésüket, hanem korábbi kiejtésüket, vagy régebbi, ma már elhomályosult alaktani (morfológiai) szerkezetüket, vagy — jövevénnyé váló, éppen most meghonosodó idegen szavak esetén — valamely idegen nyelv helyesírását tükrözi. Nem mai hangértékben használjuk egyes régies írásmódú családnevek betűit, továbbá sokszor más a hangértékük azoknak az idegen földrajzi és személynevekben előforduló betűknek, amelyeket egészben vagy részben az átadó (vagy eredeti) latinbetűs nyelv helyesírása szerint írunk. Ez utóbbi csoportban nehéz meghúzni a pontos határt a teljes idegen írásmód és a többé-kevésbé nyelvünkhöz alkalmazkodó típusok közt; a nevek e nagy létszámú csoportjának bőséges jegyzékbe foglalása külön kötetbe kívánkozik. Magyar kiejtési morfématárba tartozik viszont azoknak a morfémáknak a felsorolása, amelyekben a magyarul beszélők nagy többsége az *e* betű helyén zárt [ë] hangot ejt.[1] Igaz, hogy a zárt [ë] megkülönböztetése nem követelménye a magyar köznyelvi kiejtésnek, — de nem is akadálya. Mivel pedig sok *e* betűs szóban az *ë*-ző nyelvváltozat is eltéréseket mutat, célszerűnek látszik jegyzékbe venni azokat a morfémákat, amelyekben a zárt [ë] használata egységes.

Jelen kézikönyvünk morfématára[2] tervünk szerint tartalmazni fogja többé vagy kevésbé teljességre törekedve azokat az elemi (morfémákra nem tagolható) szavakat (és részben neveket), amelyeknek kiejtése nem következik írásjegyeinek hangértékéből. Ezeknek a szavaknak főbb csoportjai az említettek alapján:

---

[1] A magyar ábécében nem használatos mellékjeles betűk és fonetikai jelek magyarázatát lásd e tanulmány végén, a mutató után.

[2] Ez a morfématár (kiejtési szó- és adattár) csak később készül el. Egyelőre rendelkezésre áll e célra Fekete Lászlónak főiskolai jegyzetként kiadott Kiejtési szótára és ennek javított változata: a Gondolatnál 1992-ben megjelent Magyar kiejtési szótár. A zárt ë ejtésére nézve pedig eligazítást ad a Nyelvtudományi Intézetben elkészült és kiadásra váró Magyar ragozási szótár is (A magyar nyelv értelmező szótárában találhatóhoz képest helyesbített ajánlásokkal).

a) Hagyományos írásmódú, elhomályosult alaktani szerkezetű közszavak, pl. *mindjárt* [mingyárt]. Ezeket, mivel igen kevés van belőlük, lehetőleg teljes számban felsoroljuk. Nem szükséges azonban bevenni a morfématárba olyan szavakat, amelyekben a szomszédos hangok egymásra hatása olyan kiejtést eredményez, mint bármilyen két morfémának egy szóban való találkozásakor. A *pünkösd* [zs] hangja, a *rögtön* [k] hangja éppolyan szabályos hasonulás eredménye, mint a *vésd* igealakban vagy a *vasdorong* összetételben, a *rágta* igealakban, a *fogtól* ragos főnévben vagy a *magtár* összetételben. Ezek helyesírási szempontból szójegyzékbe kívánkoznak, de a leírt alak kiejtése már belefér e fejezet hangkapcsolódási szabályaiba.

b) Jövevénnyé váló idegen szavak, pl. *adjunktus* [aggyunktus v. adjunktus], *adjusztál* [aggyusztál v. *nép* agyusztál]. Ilyenek nagy számmal vannak morfématárunkban; de itt már nem törekedhettünk teljességre, hiszen a teljesen idegen szavak megint külön kötetbe, az idegen szavak szótárába valók. — A szó belsejében nem egyformán viselkedő betű-, ill. hangkapcsolatok kiejtését idegen és elhomályosult szerkezetű szavakban mindig megadjuk, mert pl. a *dj* kapcsolatot másképp ejtjük tő és rag kapcsolódásakor, mint összetett szavak határán.

c) Régies vagy idegenes írásmódú magyar családnevek, pl. *Batthyány* [battyányi], *Kulich* [kulih], *Weöres* [vörös]. Ilyenek is nagy számban vannak; morfématárunkban csak kisebb részüket sorolhatjuk fel, elsősorban azokat, amelyek az általános és a középiskolai tantárgyak valamelyikében szerepelnek, fontosabb (forgalmasabb) utcák, terek, intézmények nevében előfordulnak.

d) Idegen földrajzi és személynevek, pl. *Burma* [burma v. börma],[3] *Chopin* [sopen], *Molière* [moliér], *Washington* [vasinkton]. A számtalan idegen névnek csak egy kis töredéke fér bele morfémajegyzékünkbe, főleg olyanok, amelyek az általános iskola tananyagában előfordulnak, európai fővárosok, Európán kívüli országnevek, fontosabb magyar intézmények, utcák, terek elnevezésében is használt szavak.

e) Magyar morfémák, amelyekben olyan *e* hang van, melynek kiejtése — az e-ző nyelvváltozat kivételével — egységesen eltér a nyílt *e* hangszínétől. Egy bővebb morfématárba beletartozna nagyon sok olyan szó is, amelyben az [ë] ejtése kisebb-nagyobb ingadozást mutat, de itt egyelőre be kell érnünk annak a néhány egytagú szónak a felsorolásával, mely [ë] hangra végződik: *le*, *ne*, továbbá azokéval, amelyek ë-ző változatú [ë] hangjának az ö-ző nyelvjárásokban *ő* felel meg: *megy*, *-tek* (személyrag), végül azokkal a többtagú szavakkal, melyek *e* betűje helyén az ë-ző és ö-ző nyelvjárások egyaránt [ë]

[3] Az angolos [börma] ejtés elavulóban van.

hangot ejtenek: *betyár*, *gerenda*. Az utóbbi két csoportba már jóval több szó tartozik: az *ö*-vel következetesen váltakozókéba sok tő- és toldalékmorféma, az egységes [ë] hangot tartalmazókéba sok vegyes hangrendű és idegen eredetű szó.

II. MÁSSALHANGZÓ ÉS MAGÁNHANGZÓ TALÁLKOZÁSA

1. Hangkapcsolás

a) Két egymás után következő hang artikulációja fiziológiai kényszerűségből közeledik egymáshoz. A *ka* szótagban a *k* hangot hátrább képezzük, mint a *ke* szótagban. A *ki* hangkapcsolat ejtésekor a nyelvhát még előrébb alkot zárat a szájpadlás középső részével (mediopalatális, sőt prepalatális képzés).

Mindez nem okoz zavart sem a helyes kiejtésben, sem a beszéd megértésében. Sőt arra kell törekednünk, hogy ne elszigetelt, változatlan hangokat ejtsünk (mint valami beszélőgép, vagy az olvasást éppen most tanuló kisgyerek), hanem a szomszéd hangokat egymáshoz alkalmazó, mozgékony, a szó egészének hangzási képét kialakítani segítő hangkapcsolatokat. Ha tisztán ejtjük a magánhangzókat, akkor a szomszéd mássalhangzó helye önkéntelenül is alkalmazkodik hozzájuk; ha ugyanakkor a mássalhangzók pontos kiformálására is törekszünk, ezáltal a magánhangzó rövid, pár századmásodpercnyi átmeneti (kezdő és záró) szakaszának hangszíne olyan jellegzetesen módosul, hogy a hangkapcsolat kisebb hangerővel is jól érthetővé válik.

Nem minden mássalhangzónak vannak olyan eltérő változatai, mint a *k*-nak. Az ajakhangok zárjának helye alig módosul a következő magánhangzó előkészítésekor, legfeljebb a zár felnyílása nagyobb az ajakkerekítés nélküli, mint az ajakkerekítéses hang előtt, pl. a *bá* szótag ejtésekor szélesebb területen pattan fel az ajakzár, mint a *bű* szótagban.

A mássalhangzó annál nagyobb mértékben módosul a szomszéd magánhangzó hatására, minél szorosabb egységben van vele, tehát elsősorban egy morfémán belül, de egy szón belül is, hacsak nem lazább összetétel belső taghatáráról van szó. Szoros szókapcsolatban alig, laza szókapcsolatban egyáltalán nem érvényesül ez a hatás.

b) A nyelvvel képzett mássalhangzókra morfémán belül különösen az *i* hathat nagyobb mértékben módosítólag.

Vigyáznunk kell, hogy a *k* hangnak a *ki* szótagban is világos *k* hangszíne legyen, ezért nyelvünk felületének elülső része ne érintse szájpadlásunkat. Zöngés megfelelőjét, a *g* hangot a művelt köznyelv tiszta *g*-nek ejti, csupán előrébb képzi a *gi* szótagban, mint a *gá*, *ge*, *gé* szótagokban. Az *i* előtti palatalizáció folytán ejtett *gy* (pl. *kollégyium*) erősen népies ízű, *e*, *é* előtt (pl. *evangyéliom*) ma már szinte elavultnak tekinthető régies változat.

Hasonlóképp módosíthatja az *i* a megelőző *d* hangot; de a teljes palatalizáció népies, tájnyelvi változatokban (*gyió, gyisznó*) nem föltétlenül ilyen hangváltozás eredménye, hanem megőrzött régi alak is lehet. Magyar köznyelvünkben a *d, n, t* hangoknak az utánuk következő *i* hatására ejtett változata meg sem közelíti a jésítésnek azt az erős fokát, ami a keleti és nyugati szláv nyelvekre jellemző.

c) Az *l* hang képzési helye és ennek megfelelően hangszíne is meglehetősen függ a rá következő magánhangzótól. A *lúd* szó kezdő hangjában a nyelv középső része sokkal mélyebbre húzódik, mint a *libá*-ében. Az *ú* előtti *l* jóval sötétebb, mélyebb színű, velárisabb, mint az *i* előtti világosabb, lágyabb, magasabb, palatálisabb *l*.

A szláv és más nyelvek ismerői számára ide kívánkozik egy kis összehasonlítás. Az *l* két szélső változata közti különbség nem éri el az orosz — és még kevésbé a lengyel — kemény és lágy *l* közti különbséget. A magyar *lúd* szó *l*-jét nem helyes úgy képezni, mint az orosz *lucs* 'sugár' kemény *l* hangját, hogy ti. az *l* képzésével egyidejűleg *u* hangot is ejtünk. A mi *l* hangunk ilyenkor is közelebb áll az orosz lágy *l*-hez (durvább átírásban [lj]-hez), mint a kemény *l*-hez. De nem azonos az orosz lágy *l*-lel sem, melyhez a német és francia *l* áll még közelebb. Nyelvünk közepe nem a *j* vagy *i* hangnak megfelelő helyzetben van ilyenkor, hanem inkább az *e, é, ő* hang helyzetében. Csak *i* hang előtt tekinthető a magyar *l* majdnem azonosnak az orosz lágy *l* [lj] hanggal. A *Lili* névben úgy ejtjük az *l*-et, hogy egyidejűleg *i*-t is ejtünk, akár az orosz *ili* 'vagy' kötőszóban. De a *lúd* szó *l* hangja, bár távol áll az orosz *lucs* alakú szavak kemény *l*-jétől, mégsem azonos a *ljublju* 'szeretek' igealak [lj] hangjával. A *lop, láp, lep, lép, ló* stb. szavakban az *l* hangnak a *lu* és *li* szótagbeli szélső változatai közti átmeneti fokozatait ejtjük. Ha ennek mélyebb (szláv hangtani kifejezéssel „keményebb") változatai helyett is [lj]-szerű hangot ejtünk, az, ha nem is hibának, de kissé idegenszerű kiejtési modorosságnak számít.

Mássalhangzó előtt főleg az előtte levő magánhangzó befolyásolja az *l* hangszínét: *Ilma, holnap*. — Mindezek a hatások csak szón belül érvényesülnek, szoros szókapcsolaton belül csak kisebb mértékben.

d) A hangok időtartamának is vannak olyan módosulásai, amelyek a szomszédos hang minőségétől függnek. A *j, l, r* hang előtt a magánhangzó, ha utána még egy mássalhangzó következik, egy szón belül (összetételben is) hajlamosabb a nyúlásra, mint egyéb helyzetben: *hajt, hajszesz, old, part*. A feltűnőbb nyúlás azonban már inkább csak a tiszántúli regionális köznyelvre jellemző, mint a magyar nyelv egészére, még azokban a szavakban is, melyekben a *j* előtti magánhangzó hosszú változatát — különösen az *ú* hangot — helyesírásunk mintegy szentesítette: *gyújt, gyűjt, nyújt, sújt*. Ezért ejtik sokan — mondhatjuk: helytelenül — hosszú magánhangzóval a *tol* ige alakjait mássalhangzós toldalék előtt: *told, tolja, tolnak*. Nagyon elterjedt a *kör* főnév hosszú [ő]-vel való ejtése is, mégpedig nemcsak még egy mássalhangzó előtt (*kört, körnek, körtől*), hanem attól függetlenül is: *kör* [kőr], *körön* [kőrön], *körút* [kőrút]. Ez a kettő inkább városi modorosság.

Ma már az *-ul* igevégződés (és kisebb mértékben az *-ul* határozórag) hosszú ejtésváltozata is inkább a kelet-magyarországi és Tisza melléki regionális köznyelvre szorítkozik; a múlt században az ingadozás olyan általános volt, hogy helyesírásunk is elfogadta a *domborúl*, *lekonyúl* alakokat.

e) Majdnem minden nyelvjárásra, sőt a kevésbé igényes köznyelvnek is csaknem egészére jellemző az *l* elhagyása és az előző magánhangzó pótlónyúlása a következő mássalhangzó előtt: *föld* [főd], *folt* [fót], *holnap* [hónap], *volt* [vót]. Az igényesebb, szép beszédben ma már pontosan kiejtjük az *l*-et, a magánhangzót pedig csak alig észrevehetően nyújtjuk meg. Ha az *l* után jól felismerhető új morféma következik, a pótlónyúlás nagyon népies, szinte táji ízű vagy pongyola, vagy majdnem vulgáris beszédstílusú; ugyanígy a szó végén is: *föltolni* [főtóni], *eltalál* [ētalál].

f) Általában nem is vesszük észre, hogy *m*, *n*, *ny* előtt a magánhangzó végső szakaszát (két orrhangú mássalhangzó közt csaknem az egész rövid magánhangzót) már orrhangúan ejtjük. Ez a magánhangzó és a mássalhangzó közti átmenetnek szükségszerű velejárója.

Ha azonban az orrhangúság az egész magánhangzóra kiterjed, az már vagy egyéni kiejtési sajátság, vagy (kisebb) helyesejtési hiba, kivéve ha utána *h*, *l*, *r* következik, lásd a III. 2. c) és f) szakaszban. Ez a szabály a kivétellel együtt szókapcsolatokban is érvényes: *ne haragudj*, *ne menj*.

g) Némelyik mássalhangzó — különösen az *l* és néhány zárhang — két magánhangzó közt hajlamos a nyúlásra. Ebben szerepe lehet hasonló hangzású, de eltérő (néha hasonló) jelentésű más szavaknak is.

Igényes köznyelvünk határozottan megkülönbözteti az ilyeneket:
elem, *elemi* (nem [ellemi]!), *Kelenföld*, de *ellen*, *elleni*, *kellene*;
csalán, *halad* (a tájnyelvi *csallán*, *hallad* a szó eredetével is magyarázható), de *cselleng*, *hallani*;
bakancs — de *bakkecske*, *vakkant*;
egyelőre [ëggyelőre v. eggyelőre] (nem [egyellőre]!), de *egyenlő* [ëgyenlő v. egyenlő];
köpeny (nem [köppeny]!), de *köpöly* v. *köppöly*, *köpper*;
csat, *csatot*, *csatos* — a népiesebb beszédben *csattot*, *csattos* —, de *csattan*, *csattog*.

Néha érzelmi telítettséget fejez ki a mássalhangzó nyúlása, még morfémahatáron is, pl. *kitűnő* [kittűnő].

h) Itt is megemlíthetjük az *-ít* igeképzőnek azt a dunántúli táji változatát, amelyben a magánhangzó megrövidül, a mássalhanzó megnyúlik (geminálódik): *tanittó*, *melegitteni*, és ehhez hasonlóan: *füttenek*. Köznyelvünkben ezek kerülendő tájnyelvi alakok, de megjegyezhetjük, hogy a múlt idő előhangzós hosszú *t*-je előtt ez a képző végi *t* még a tájnyelvben is többnyire rövid: *tanitotta*, *fütött*.

i) Az igék tárgyas ragozásában és felszólító módjában előforduló *j* elem — mely a felszólító alakokban módjel — magánhangzó után rövid, jóllehet a kevésbé igényes köznyelvben általában hosszan ejtjük: *rójuk*, *ríjon*, *híják*. Választékosabb köznyelvünkben vigyázzunk a helyesírásunk szerinti rövid

ejtésre! Csak a rendhagyó ragozású *jön* ige felszólító alakjaiban szabályos a hosszú *j*: *jöjjön*.

Az *íj* hangkapcsolatban a *j* elem amúgy is hajlamos a nyúlásra. Sokszor nem is tudjuk eldönteni, hogy valaki az *í*-t vagy a *j*-t ejti-e hosszabban az olyan szóalakokban, mint *díjat*, *íjász*, *szíjaz*. A *j* megnyújtása ezekben még csak népiesnek sem mondható, mégis törekedjünk az írott alakot megközelíteni, tehát inkább az *í*-t hosszan ejteni.

Tájnyelvi a nyúlás, de a népies szintű köznyelvben sem ismeretlen a *főtök*, *szőtök*, *nőtök*, *rótok*, *rítok*, *nyűtök* 2. személyű igealakokban. Az igényes köznyelvben a rövid *t*-s alak a helyes, az előforduló kettőzés helyesírási hiba.

A melléknevek *-s* végződése nyílt (*a*, *e*) magánhangzóval kezdődő toldalék előtt a kevésbé igényes köznyelvben szintén megnyúlik, de ezt a hosszú *s*-es alakot ma már mindinkább népiesnek érezzük a *csendesen*, *erősebb*, *magasat*, *pontosak* helyesírású toldalékos alakok helyett. Csak a *kisebb* ejtésében helyes az ikerített mássalhangzó: [kissebb].

A mássalhangzó nyúlása, ill. ikerítése egyes szavakban, morfémákban nehezen foglalható szabályba, azért ezekről a morfématárban az illető szavak, szóelemek jellemzésénél adunk tájékoztatót.

2. Szótagolás

A magyar szótag magva mindig a magánhangzó, és minden szótagban csak egy magánhangzó van. (Az ettől eltérő határesetekről alább külön lesz szó.) A szótag kezdődhet mássalhangzóval, pl. *fa*, *bot*, *szűk*, *bo-kor*; mássalhangzó-torlódással, pl. *brumm*, *zrí*, szőlő-*prés*, vagy magánhangzóval, pl. *ág*, *ő*, *ont*, be-*ad*. Végződhet egy v. több mássalhangzóval, pl. *ág*, *ont*, *kérsz*, *nyelv*, *prés*, ezek zárt szótagok, vagy magánhangzóval, pl. *ó*, *kő*, *ru-gó*, *fe-ke-te*, ezek nyílt szótagok. Zárt szótagú szavak tőszótagja toldalék előtt nyílttá változhat, ha záró mássalhangzója után csak egy magánhangzó következik, pl. *láz*, de: *lá-zat*. Két v. több mássalhangzó közül csak egy kerül a következő szótagba, ezért az ilyen szó zárt szótagja toldalék előtt is zárt marad: *nyelv*, *nyel-vek*.

Összetett szavakat a folyamatos köznyelvi beszédben ugyanúgy szótagolunk akkor is, ha az írásbeli elválasztási szabályok mást mondanak: [há - za - dó] (írásban *ház-adó*). Persze a szótagok éles elválasztása már hiba; voltaképpen a folyamatos, hézagtalan egybeejtés a helyes, de az ezt a szótagolást sugallja. Választékosabb beszédben, lassúbb beszédtempóban nem hat mesterkéltnek az alkotóelemek szerinti szótagolás sem: [ház - a - dó], de ilyenkor is jobb, ha ügyes levegőadagolással és enyhe nyomatékelosztással éreztetjük a szó értelmi elemeit, mert az összetétel utótagjának (kattanásszerűen hangzó) hangszalagzárral való indítása már a mesterkéltség, fontoskodás benyomását kelti, ha közismert, nem ritka összetételben hangzik. Ritkább

összetételben (pl. szakszóban, mint *térelem*) helyes, ha első előfordulásakor a világos megértés kedvéért összetételi tagok szerint ejtjük a szót, de többszöri említés után már fölösleges ez az elaprózva pontoskodó kiejtés.

Még különírt, de szorosan összetartozó szókapcsolatokat is jobb egybeejteni, ha a mondat hangsúlyozása vagy a kapcsolat értelmi tagolásának kiemelése nem kívánja a szókapcsolat tagjainak szétválasztását. Sokszor a pontosság igénye sem menti az ilyen — színpadon, rádióban is gyakran hallható — széttagolt kiejtést névelő után: [az 'ország] [egy 'asszony], ha a hangszalagzár nagyon erős. Csak a puszta főnév erősebb értelmi vagy érzelmi kiemelésére használjuk az éles hangszalagzárral való elválasztást! Kiemelés nélkül az egybeejtés a természetes: [az*ország*], [egy*asszony*]. Még az sem baj, ha valaki ezt így hallja [a zország] stb.

Több mássalhangzó torlódása esetén is előfordul, hogy másképp szótagoljuk kiejtésben a szót, mint írásban. Ilyenek a mássalhangzóra következő összeolvadás esetei (vö. IV. C/2.a): *hord-ja* [hor-gya], *bont-sam* [bon-csam], *tart-suk* [tar-csuk], *kard-ja* [kar-gya], *tart-juk* [tar-tyuk], *ment-ség* [men-cség]. Ilyenek a mássalhangzó után megrövidült hosszú mássalhangzót tartalmazó ragos szóalakok is (lásd IV. C/3): *lánc-cá* [lán-cá], *harc-cal* [har-cal], de ezek úgy is felfoghatók, hogy tővégi mássalhangzójuk az azonos hanggal kezdődő toldalék előtt kiesik.

Régi szabály, hogy magyar szavakban mássalhangzó nem alkothat szótagot. Még az *s* kötőszó, valamint a népies rövidült *sz* 'hiszen' sem külön szótag, hanem hozzásimul az utána következő szóhoz. Előfordulhatnak azonban magyar beszédben is olyan idegen szavak, különösen nevek, melyekben szótagzáró mássalhangzó után még egy hangzósabb mássalhangzó következik: *bacon* [bék*n*], Krem*l*, Pjot*r*, *Haydn* [hájd*n*], *Ybl* [íb*l*]. A *görl* szó ragozva már egy szótagú, de toldalék nélkül könnyen hajlunk két szótagos ejtésére. Jóllehet sokan igyekeznek az ilyen hangzós mássalhangzót is egybeejteni a hangsúlyos szótaggal, ma már egyre jobban terjed az ilyeneknek külön szótagként való ejtése. Az idézett példák tehát inkább két szótagúak, bár írásban nem választhatók el. — Nem vonatkozik ez a kivétel a *z*, *zs* hangra, szó elején sem (tehát a *Zborovszky* három, a *Zsdánszky* név két szótagú), sem pedig a szóelemként is gyakori *j*-re; a *fürj*, *dobj* tehát mindenképpen egytagú szavak.

Az egy szótagot alkotó kettős magánhangzókról bővebben szólunk a VII.A) fejezetben. A szótagösszevonásról: VII.B)3.

III. KÉT RÖVID MÁSSALHANGZÓ TALÁLKOZÁSA

1. Változatlan ejtés

a) Teljesen változatlanul ejtjük a két különböző szomszédos mássalhangzót tőszóban, tő és toldalék határán, összetett szó vagy szókapcsolat taghatárán egyaránt (a szókapcsolat tagjainak hangsúlyviszonyától függetlenül is), ha *j* (*ly*) vagy *r* után bármilyen mássalhangzó következik, vagy ha *l* után bármely mássalhangzó, de nem *gy*, *j*, *ly*, *ny*, *ty* vagy *r* következik, valamint ha az *ly*-nek írt *j* nem *h*, *l*, *n*, *ny* után, az *m* nem *b*, *h*, *n*, *ny* vagy *p* után következik, és még sok más esetben.

A IX. fejezet táblázatában összefoglalt 676 lehetséges magyar mássalhangzó-kapcsolat közül 287 ide tartozik. Ezeknek majdnem mindegyikére adhatnánk példát legalább szókapcsolat határán. De egyetlen szóban (tőben vagy szóelemek határán) is sok ilyen kapcsolat előfordul. Jellemző példák: *bojt*, *bajban*, *vajtartó*, *baj van*; *bolygat*, *bolyban*; *mord*, *mordul*, *dalárda*, *bordal*, *már délben*; *szárny*; *hold*, *növeld*, *növelde*, *szeldzsuk*, *bálba*, *nyúlgát*, *hol van*; *habja*, *lábjelzés*; *zabla*, *sebláz*; *ábra*, *brumm*, *babra*, *kobzos*, *ebzárlat*; *habzsol*, *dereglye*, *egérlyuk*, *nagy lyuk*; *haladva*, *ad választ*; *padmaly*, *lúdmell*, *akad más*; *lomha*, *gémhez*, *nyomhat*; *ablakfa*, *deszka*, *szalma*, *szoknya*, *ikra*.

b) Lényegében változatlanul ejtjük a két mássalhangzót akkor is, ha az elsőnek a zárját a másodiknak a képzése előtt nem szüntetjük meg. Folyamatos (orrhangú) zárhangoknál egészen természetes, ha az ugyanazon (vagy majdnem ugyanazon) a helyen képzett felpattanó zárhang (ill. affrikáta) előtt a zár nem oldódik fel, hanem az orrüreg résének elzárásával közvetlenül átmegy a teljes (felpattanó) zárba, tehát az *mb*, *mp*, *nc*, *ncs*, *nd*, *ndz*, *ndzs*, *nt* hangkapcsolatokban egy szón vagy szorosabb szókapcsolaton belül, *nygy* és *nyty* kiejtésében szókapcsolaton belül, ha nem választjuk el szünettel. Hogy a 10 hangkapcsolat közül az *ncs*, *ndzs* kapcsolat *n*-je némileg más hangszínű, mint a többi, azt észre sem vesszük. A folyamatos kapcsolást (vagyis az *m*, *n*, *ny* zárfelpattanásának a hiányát) is csak akkor vesszük észre, ha ennek az ellenkezője történik: ha valaki a hézagtalan kapcsolás helyett külön felpattantja az orrhangú mássalhangzók zárát. A két hang ilyen elválasztása csak akkor helyes és természetes, ha szókapcsolat

határán fordul elő, ha a két szó valamelyikét külön ki akarjuk emelni. Szón belül modoros pontoskodás az ilyen szétválasztó ejtés, csak diktáláskor van helyén, nem folyamatos beszédben.

Pl. *galamb, hombár, halomba, álombeli, ámbár; várom benn; öröm, boldogság; komp, lámpa, hímpor, nem posta;*
konc, szaloncukor; háncs, dán csapat, rend, inda, rándul, ne bánd, szindús, román dal; brindza, lándzsa, dán dzsip; pánt, Antal, unta, szántalp, dán tej;
aranygyűrű, hány gyerek, hány tyúk.

Egy morfémán (tőszón) belül *nygy*, *nyty* helyett *ngy*-t, *nty*-t írunk, mert a nazális mássalhangzó képzéshelye gyakran az *ny* és *n* közé esik: [n']: *rongy*, *konty*.

c) Egyéb mássalhangzók előtt az *m*-et csak gyors, folyamatos beszédben ejtjük zárfeloldás nélkül (kivéve a jobban eltérő *mf*, *mv* kapcsolatokat, és az *mh*, *mj*, *mr*, *ms*, *msz*, *mz*, *mzs* kapcsolatot, ahol pontosan kiejtjük mind a két hangot). Lassabb, tagolt beszédben a második mássalhangzó képzése előtt feloldódhat a zár.

Ilyen hangkapcsolatok (a ritkábbak csak szókapcsolatban):

mc: körömcipő, három cím;
mcs: szemcse, rohamcsapat, engem csal;
md: nyomd, nyomda, örömdal, vidám dal;
mdz: három dz (persze ilyen kapcsolat nagyon ritkán, csak alkalmilag fordul elő);
mdzs: citromdzsem, vidám dzsessz;
mg: szerszámgép, nem gól;
mgy: majomgyerek, nem gyújt;
mk: nyomkod, teremkulcs, nem kezd;
ml: himlő, kémlel, támlap, nem lel;
mn: himnusz, vámnak, nyomni, háromnegyed, mnemotechnika, nem néz;
mny: pöttömnyi, gémnyak, nem nyel;
mt: nyomtól, álomtalan, számtan, nem tud;
mty: három tyúk.

d) Ugyancsak elmaradhat gyors, folyamatos beszédben a *b*, *p*, a *gy*, *ty*, ritkábban (két szó határán csak nagyon gyors beszédben) a *d*, *t*, még ritkábban a *g*, *k* zárjának felpattanása a következő hangkapcsolatokban, más helyen képzett zárhangok, affrikáták előtt:

bd: dobd, szabdal, lábdaganat, láb dagad;
bdzs: rabdzsip, hab dzsemmel;
bg: klubgondnok, szab gátat;
bgy: köbgyök, nyaláb gyújtós;
bn: abnormis, Obnál, rabnő, hab nincs;
bny: Stubnya, ölebnyi, rabnyúzó, egyéb nyelv;
pt: optika, lopta, láptó, láp talaja;
pc: kőpcös, szép cipő;
pcs: kapcsol, kalapcsat, ép cső;
pk: Klapka, kapkod, népkönyv, szép kút;
pty: szép tyúk;
pn: kapna, ünnepnap, lap nélkül;
pny: kalapnyi, alapnyelv, szép nyár;

gyb: *nagyban, ágybetét, hagy benn*;
gyd: *hagyd, agydaganat, lágy dunna*;
gydzs: *négy dzsem*;
gyn: *hagyna, nagy nap*;
tyt, tyn: *ramatytól, ramatynak*;
db: *hadban, marad benn*;
dg: *szaladgál, ad gázt*;
tp: *átpártol, hat pont*;
tk: *atka, átkap, öt kör*;
gb: *rögbi, égben, zugbank, még búg* (legkevésbé marad el az első zár felpattanása ikerszóban, melynek második tagja is hangsúlyt kap: *súg-búg*);
gd: *Magda, vagdal, tömegdal, még dúl*;
gdzs: *üveg dzsem*;
g-gy: *meggyőz, jéggyár, még gyors*;
kp: *alakpár, rak polcra*;
kt: *akta, péktől, rak tele*;
kc: *ekcéma, pékcég, sok cél*;
kcs: *bakcsó, fékcsap, sok csomó*.

Ezek közül a *gyd*, *gyn*, *gydzs* kapcsolat a köznyelvi igényességtől távol eső tájnyelvi ejtésben néha előfordul erősebben hasonult alakban is: [hanna, nannéni, néddzsem], sőt a *hagyd* [hadd] ejtésforma a bizalmas köznapi beszédben is elterjedt, de ez a hasonulás csak néhány gyakori szó (*hagy*, *nagy*, *egy*, *négy*) ragozására és szoros kapcsolataira korlátozódik. Az elszigetelődött *hadd* szócska visszahat a *hagyd* felszólító igealak eredetibb jelentéseire is, azért ebben gyakoribb a hasonulásos ejtés.

e) Az *lr* kapcsolatban az *l* képzésekor nyelvünk hegye néha nem egészen érinti a foghúst: *balra*, *álruhás*, *vadul ráz*. Kevésbé igényes köznyelvi változatként a hasonult [rr] változatot is el kell fogadnunk, különösen olyanoktól, akik számára az *lr* pontos kapcsolása nehézséget jelent, tehát [barra, férre]; világos főnévi tövű ragos alakban, összetett szavakban és szókapcsolatokban csak a népi beszéd él ilyen hasonulással: [asztarra] stb. De *l* helyetti pótlónyújtás (hosszú magánhangzóban) *r* előtt nem olyan nyelvjárási ízű népiesség, mint az I.3.e) szakaszban tárgyalt egyéb hangkapcsolatokban.

f) Mindegyik esetben hibás, ha a két mássalhangzó közé becsúszik egy csaknem szótagnyi értékű, nyögésszerű hang: [bál^{a}ba, lab^{a}da, bal^{a}ra] stb. A b) típusban az a helyes, ha az első mássalhangzó zárja szinte észrevétlenül megy át a másodikéba. A c)–d) típusokban nem hiba, sőt választékosabb beszédben célszerű a két mássalhangzó pontos elhatárolása a kiejtésben, ha ezzel a két szó különválasztását akarjuk éreztetni, főleg ha a második tagnak külön hangsúlya van, pl. *A láb ' dagad* mondatban (ellentétben a *lábdaganat* szóval).

2. Igazodás

Igazodásról akkor beszélünk, ha a két mássalhangzó közül az egyik — rendszerint az első — képzésének valamelyik mozzanatában jól észrevehetően módosul, de úgy, hogy ezért még nem téveszthető össze más beszédhanggal.

a) Az első mássalhangzó zárja a szokásostól eltérő helyen pattan fel.

Az ajakzár felpattanása helyett az ún. nyelvcsap (szabatosabban: ínycsap v. ínyvitorla) hirtelen felpattanva megnyitja az orrüreget, így a felpattanó zárhang közvetlenül orrhangú zárhangba megy át a *bm*, *pm* hangkapcsolatban: *lábmosás*, *szab meg*, *napmeleg*, *kap ma*.

Ehhez hasonló a fogmederrel alkotott zár felpattanása helyett az orrüreg felpattanásszerű megnyitása a *dn*, *tn* kapcsolatban: *Radna*, *adna*, *vad nép*, *Etna*, *látna*, *két nap*. Ugyanígy a szájpadlás zárának felpattanása helyett a *gyny*, *tyny* kapcsolatban: *agynyirok*, *nagy nyomás*. Ritka szavak, nevek esetén csak többszöri említés után maradhat el a *ty* zárjának felpattanása: *Páty nyelve*.

A *dl*, *gyl*, *tl*, *tyl* és folyamatos beszédben az *nyl* kapcsolatban a zár teljes felpattanása helyett részleges felpattanással megy át oldalrésbe: *Baradla*, *vádló*, *adlak*, *nádlap*, *ad le*; *kagyló*, *hegylak*, *agylékelés*; *katlan*, *étlen*, *látlak*, *hátlap*; *fátylat*; *aránylik*. Ritkább szavak határán, lazább szókapcsolatban kifejező tagolás végett vagy választékosabb beszédben a szokott helyen pattantjuk fel a zárat: *nagy ló*, *hat lakás*, *kóty lesz*. Még gyakrabban *nyl* esetén. összetett szóban is: *aranylemez*, *hány lépés*.

b) Az első mássalhangzó zárjának helye is a másodikhoz igazodik.

Két ajakkal képzett (bilabiális) zár helyett gyakran alsó ajakkal és felső fogsorral (dentilabiálisan) alkotjuk a zárat a *bv*, *pf* [b̪v, pf] kapcsolatban, de csak egy szón belül: *szabva*, *lábvédő*, *copfos*, *zápfog*. Morfémák határán ez az igazodás nem kötelező, még kevésbé szókapcsolatokban: *darab vas*, *lép fel*.

Ugyanígy módosul az orr-réssel kombinált zár az *mf*, *mv* kapcsolatban, de ugyanez a módosult orrhangú zárhang (m̪) az eredménye az *nf*, *nv* hangkapcsolatbeli első hang igazodásának, mely morfémán belül kötelező, morfémahatáron egy szón belül ajánlatos, két önálló szó határán megengedett ejtésváltozat. Igazodással ejtjük tehát helyesen ezeket: *szimfónia*, *tromf*, *hamvad*, *szenved*, megengedhető a különejtés is a *dámvad*, *támfal*, *színvak*, *honfi* típusú szavakban, még inkább az olyan szókapcsolatokban, mint *vidám farsang*, *nem vagy*, *jön fel*, *jön velem*.

Az *ng*, *nk* kapcsolatban az orrhangú mássalhangzó zárját nem a nyelv hegyével és a felső foghússal, hanem a nyelv hátával és a kemény szájpadlás hátsó részével képezzük (ŋ). Egy morfémán belül súlyos hiba az *n* különejtése: *hang*, *inga*, *csonka*, de az olyan csonkult tő és képző határán is, mint

rángat, *kacsingat*. Összetett szavakban kisebb hiba az *n* külön zárfelpattanásos kiejtése, de ott sem ajánlatos: *öngól*, *önkímélés*. Szóhatáron — főleg lazább szókapcsolatokban — nem hiba a különejtés sem, az igazodás sem: *én kérdezem*, *ön gázolt*?

c) Az *m*, *n* hangok pontos képzése helyett az előtte levő magánhangzót ejthetjük orrhangúan az *mf*, *mv*, *nv* kapcsolatokban is, de főleg az *nh*, *nl*, *nr* hangkapcsolatokban: *ballonhoz*, *színház*, *színlel*, *szénlelet*, *Balatonra*, *szénrúd*. Választékosabb beszédben mégis ajánlatos az első mássalhangzót pontosan vagy legalább a b) szakaszban említett módosult változatban kiejteni. Az *ajánl* és a *hasonló* szóban és családjukban azonban a magánhangzó orrhangú ejtése v. a hosszú *l* elejének orrhangúsítása [l̃l] a természetes, az [ajáll, hasolló] változat népies vagy vulgáris. Viszont a népies *szégyenli* helyett a hosszú *l*-es alak a köznyelvi: *szégyelli*.

Mindig orrhangú magánhangzót ejtünk (s utána az *n* hangot redukáltan, tökéletlenül képezzük) az *ns*, *nsz*, *nz*, *nzs* hangkapcsolat előtt: *páciens*, *önsúly*, *negyvenszer*, *inszalag*, *pénz*, *szalonzene*, *inzsellér*, *kappanzsír*. Itt a *péndz*, *indzsellér* a népies változat. Szóhatáron már nem bántó a világos (de felpattanó zárhang betoldása nélküli) különejtés: *nagyon súlyos*, *talán szabad*, *börtön zárja*, *bödön zsír*. Egy morfémán belül a német népi ejtésben is zárhang iktatódik be a tiszta zárral ejtett *n* és az *s* közé, ezért az *übermensch* magyar kiejtésben is elfogadható az [nts], sőt [ncs] szóvég a szabályos, de választékos [ns] mellett, ahol az *n* semmiképp sem oldódhat fel orrhangú magánhangzóban.

d) A *h* hangot mássalhangzók előtt gyakran nem hangszalagréssel, hanem a nyelvhát és a (lágy) szájpadlás közti réssel képezzük (χ), akárcsak latin betűs nyelvből vett szavak *ch*-val írt hangját (pl. *fachra*): a *sah célja*, *Zilah csendje*, *ah-féle*, *Pohjola*, *potroh képe*, *mohlepte*, *Ahmed*, *dohnak*, *potroh nyoma*, *MÉH-papír*, *Allahra*, *dohszag*. Kivétel az olyan összetétel vagy szókapcsolat, melynek első tagjában néma a *h*. Részben még zöngésülhet is *b*, *d*, *dzs*, *g*, *gy*, *z*, *zs* előtt: *Zilahból*, *mohdarab*, *Allah dzsámija*, *potroh gazdája*, *padisah gyűrűje*, *a MÉH zaja*, *sah zsebe*. Ezt a hangot magas magánhangzó szomszédságában előrébb képezzük, *i* után a *j* képzéshelyén (χ, magyar hangértékű latin betűkkel legjobban a [hj] átírás közelíti meg): *ihlet*, *sztrichnin*.

e) A *j* szó végén zöngétlenül hangzik (s így egybeesik a *h* hang imént jellemzett változatával) *f*, *k*, *p* után: *dőfj*, *rakj*, *kapj*. Ebben a három kapcsolatban beszélhetünk hátra ható igazodásról. Zöngétlen mássalhangzó előtt a *j* az *rj* kapcsolatban is zöngétlen: *kaparj ki*. Néha tiszta szóvégen is zöngétlen, de nem kötelezően: *férj*.

f) Az *ny* hang helyett a magánhangzó orrhangú ejtése *f*, *g*, *h*, *k*, *r*, *v* előtt népies ízű, inkább tájnyelvi, ezért jobb a pontos kiejtésre törekedni az ilyenekben: *hányféle*, *cigányfalu*, *hány fa*; *aranygomb*, *hány gomb*; *lányhoz*, *aranyhal*, *hány ház*; *lányka*, *aranykapu*, *hány kapa*; *lányra*, *bársonyruha*, *vékony réteg*; *hányva*, *szuronyvágás*, *hány van*. Népies, nyelvjárásias ejtésben [há˜féle v. hám̨féle] stb.

Gyors beszédben elmaradhat az *ny* zárjának feloldása, de igényes köznyelvünkben a zárat a nyelv felületével és a szájpadlással képezzük a zár átmenetével *b*, *c*, *cs*, *d*, *dzs*, *m*, *n*, *p*, *s*, *sz*, *t*, *z*, *zs* előtt: *aranyból*, *leánybál*, *hány bank*; *villanycégér*, *hány cápa*; *aranycsésze*, *hány csap?*; *cigánydal*, *hány dal*, *növénydzsungel*, *hány dzsem*; *villanymotor*, *asszony mondja*; *hunyna*, *asszonynép*, *vékony nád*; *aránypár*, *hány pár*; *hunyt*, *aranytál*; *hány tál*. Az [aramból, cigándal, asszonnép] stb. kiejtés népies. De *s*, *sz*, *z*, *zs* előtt a köznyelvben is elfogadható az *ny* tökéletlen zárképzése: *asszonysors*, *vékony sál*; *hányszor*, *lányszobor*, *lány szeret*; *cigányzene*, *asszony zörög*; *lányzsivaj*, *hány zsák*.

g) Az *l* hangot különösen *gy*, *ny*, *ty* előtt sokan ejtik igazodással [lj]-szerű változatban. Igényesebb beszédben kerüljük ezt a modorosságot, tiszta *l*-et ejtünk az ilyenekben is: *hölgy*, *elgyűr*, *elnyom*, *fél nyúl*, *kopoltyú*, *emeltyű*.

3. Részleges hasonulás

Hangok hasonulásakor úgy módosul az egyik mássalhangzó, hogy tulajdonképpen más hangot ejtünk helyette.

Ha egy hang csak egyetlen képzésmozzanatban hasonul a szomszéd hanghoz, akkor részleges hasonulásról beszélünk. Ilyen képzésmozzanat a zöngésség (ill. zöngétlenség), a zárképzés helye és a zár jellege.

A zöngésség tekintetében való hasonulásokat, ha figyelembe vesszük a hangképzés többi mozzanatának változatlanságát vagy apró módosulását, négy altípusba sorolhatjuk.

a) Zöngés mássalhagzó helyett a megfelelő zöngétlent ejtjük a rá következő zöngétlen hatására; így lesz a *b*-ből [p] a *h*, *s*, *sz* előtt, a *d*-ből [t] az *f*, *h* előtt, a *dz*-ből [c] a *h*, *k*, *t*, *ty* előtt, a *dzs*-ből [cs] a *c*, *f*, *h*, *p*, *s*, *sz*, *t*, *ty* előtt, a *g*-ből [k] az *f*, *h*, *s*, *sz* előtt, a *gy*-ből [ty] az *f*, *h*, *k* előtt, a *v*-ből [f] a *c*, *cs*, *h*, *k*, *s*, *sz*, *t*, *ty* előtt, a *z*-ből [sz] a *c*, *f*, *h*, *k*, *p*, *t*, *ty* előtt, a *zs*-ből [s] a *c*, *cs*, *f*, *h*, *k*, *p*, *t*, *ty* előtt.

Pl.:
Máhábhárata [ph], *abház*, *lábhoz*, *klubhelység*, *szab határt*;
arabs [ps], *rabság*, *habselyem*, *rab segít*;
abszencia [psz], *egyébszer*, *babszem*, *szab szét*;

védfal [tf], *ad fel*;
adhézió [th], *vádhoz, adhat, ad hozzá*;
edzhet [ch]; *ódzkodik* [ck];
bridzsceruza [csc]; *a bridzs fajai* [csf];
bridzshez [csh]; *bridzspartner* [csp];
légfék [kf], *búg fel*;
joghurt [kh], *éghez, éghet, zughely, meleg hely*;
betegség [ks], *tömegsír, hideg sör*;
vágsz [ksz], *elégszer*;
ágyfej [tyf], *hagy fel*;
ágyhoz [tyh], *hagyhat, fagyhullám*;
egyke [tyk], *nagykun, egy kevés*;
övcédula [fc], *MÁV címe*;
övcsat [fcs], *sav cseppen*;
szovhoz [fh], *évhez, óvhat*;
őzcímer [szc]; *húz fel* [szf]; *házhoz* [szh];
Alízka [szk];
azték [szt], *biztos, áztat, háztető*;
rizspor [sp]; *ánizst* [st].

Lazább szókapcsolatban zöngés maradhat a zöngés mássalhangzó eleje, szünet esetén az egész: *bab, cékla*; *ez feladatunk*.

Akkor sem teljes a zöngétlenülés, ha a zöngétlen változat más értelmet ad a szónak. Ha a szöveg összefüggéséből, a beszédhelyzetből nem világos hogy *méztermelés*ről van-e szó vagy *mésztermelés*ről, a félreérthetetlenség kedvéért a *zt* hangkapcsolatot tagoltan is ejthetjük. Ez a megkülönböztetés azonban fölösleges, ha a beszéd körülményei (ismételt előfordulás stb.) a szót egyértelművé teszik.

b) A zöngés mássalhangzó helyett a megfelelő zöngétlent ejtjük az 1. d) szakaszban részletezett alig észrevehető módosulással a következő hangkapcsolatokban:
bc [pc]: *abcúg, Rábca, köbcenti, sváb cég*;
bcs [pcs]: *habcsók, veréb csipog*;
bk [pk]: *rabként, darabka, babkaró, hab készül*;
bt [pt]: *sebtében, babtól, habtál, seb tátong*;
bty [pty]: *lábtyű, egyéb tyúkok*;
dk [tk]: *vodka, padka, vadkár, ad ki*;
dp [tp]: *hídpillér, ad pénzt*;
gc [kc]: *jogcím, meleg cipő*;
gcs [kcs]: *üvegcse, üvegcsere, Balog cselez*;
gp [kp]: *fogpótlás, hideg pad*;
gt [kt]: *rögtön, ágtól, égtél, vágta, virágtő, zúg tovább*;
gty [kty]: *elég tyúk*;
gyc [tyc]: *jegycédula, nagy cél*;
gycs [tycs]: *húgycső, nagy csapás*;
gyp [typ]: *fagypont, nagy por*;
gyt [tyt]: *ágytól, hagyta, lágytojás, hogy talán*.
A megfelelő zöngétlent ejtjük a 2. b) szakaszban jellemzett esetleges igazodással a *bf* hangkapcsolatban: *lábfej* [pf], *dob fel*.

c) Zöngétlen mássalhangzó helyett a megfelelő zöngéset ejtjük a rá következő zöngés hatására; ezért lesz a *c*-ből [dz] a *b, d, g, gy, z* előtt, a *cs*-ből

[dzs] a *b*, *d*, *g*, *gy*, *zs* előtt, az *f*-ből [v] a *b*, *d*, *dzs*, *g*, *gy*, *z*, *zs* előtt, a *k*-ból [g] a *dzs*, *z*, *zs* előtt, a *p*-ből [b] a *z*, *zs* előtt; az *s*-ből [zs] a *b*, *d*, *dzs*, *g*, *gy* előtt, az *sz*-ből [z] a *b*, *d*, *g*, *gy* előtt, a *t*-ből [d] a *z*, *zs* előtt, a *ty*-ből [gy] a *g* előtt. (Más zöngés hangokat itt nem sorolunk fel, mert azok zöngésségben nem, vagy nem csupán zöngésségben idéznek elő hasonulást.) Pl.:

dacból [dzb], *malacbanda*, *palóc betyár*;
lécdarab [dzd], *kuruc dal*;
matracgomb [dzg], *kupac ganaj*;
akácgyökér [dzgy], *rác gyerek*, *kuruc gyalogol*;
lazaczamat [dzz], *dúc zárja*;
ácsban [dzsb], *kalácsból*, *rács borítja*;
mécsdarab [dzsd], *tolmács dolga*;
tanácsgondnok [dzsg], *makacs gazda*;
mécsgyújtás [dzsgy], *ács gyereke*;
apacszseb [dzs-zs], *makacs zsába*;
rőfben [vb], *ráfborítás*, *döf bele*;
szeráfdal [vd], *kardiográf dönt*;
fonográf dzsungelben [vdzs];
afgán [vg], *szeizmográf gazdája*;
pornográf gyűjtemény [vgy];
csúf zene [vz]; *rőf zsorzsett* [vzs];
török dzsámi [gdzs];
kerékzaj [gz], *pocsék zene*;
homokzsák [gzs], *másik zseb*;
képzi [bz], *lapzárta*, *szép zene*;
kapzsi [bzs], *ép zseb*;
idősb [zsb], *lesben*, *vés be*;
pünkösd [zsd], *ósdi*, *zenés darab*;
darás dzsem [zsdzs];
hasgat [zsg], *kis gát*;
vasgyár [zsgy], *bús gyász*;
díszbe [zb], *húsz bika*;
csúszda [zd], *akaszd*, *húsz dal*;
színészgárda [zg], *kész gép*;
szeszgyár [zgy], *kész gyufa*;
átzúg [dz], *két zár*;
átzsíroz [dzs], *két zseb*;
Páty gesztenyéi [gyg].

Lazább szókapcsolatban zöngétlen maradhat a zöngétlen mássalhangzó eleje, szünet esetén az egész: *János barátom*.

Tagoljuk a kiejtést akkor is, ha félreértést akarunk elkerülni. Pl. a *részből* szóban [szb]-t ejthetünk, ha összetéveszthető ezzel: *rézből*.

d) A zöngétlen mássalhangzó helyett az 1. d) szakaszban részletezett alig észrevehető módosulással ejtjük a megfelelő zöngéset a következő kapcsolatokban:
kb [gb]: *zsákba*, *vakbél*, *rak bele*;
kd [gd]: *anekdota*, *rakd*, *fékdob*, *remek dal*;
kgy [g-gy]: *torokgyík*, *vak gyáros*;
pd [bd]: *lopd*, *kapdos*, *népdal*, *ép darab*;
pg [bg]: *harapgat*, *kalapgomb*, *szép gúnár*;
pgy [bgy]: *cserépgyártás*, *ép gyufa*;

tb [db]: *futball, latban, átbocsát, lát be*;
tg [dg]: *hajítgat, átgázol, két gém*;
tyb [gyb]: *kótyból*;
tyd [gyd]: *kóty dinnye*;
tydzs [gydzs]: *Páty dzsentrije*.

Az a)–d) esetekben egy szón belül hiba (még morfémahatáron is bántóan pontoskodó) az első mássalhangzó betű szerinti ejtése.

A zárképzés helye, ill. jellege tekintetében való hasonulásnak további négy alfaját különböztetjük meg.

e) A *dny*, *tny* hangkapcsolatban a *d*, *t* zárának képzési helye alig észrevehetően módosul, ezáltal a kapcsolat *gyny*, *tyny* benyomását kelti, jóllehet a *gy*, *ty* hangra jellemző zárfelpattanás elmarad: *lúdnyak*, *rúd nyele*, *satnya*, *átnyom*, *két nyúl*. A *d*, *t* zárának kezdete megmaradhat ugyan, de a felpattanása pontoskodó modorosság, hibás betűejtés, mert rendszerint toldalékszótaggal jár: [sat^{a}nya, lúd^{a}nyak]

f) Az *n* a zárképzés helyére nézve hasonul a rá következő mássalhangzóhoz az *nb*, *np*, *ngy*, *nty* hangkapcsolatokban, de ez a hasonulás csak egyszerű szón belül kötelező: *rabonbán* [mb], *kínba* [mb], *különb* [mb], *haszonbeli* [mb], *hangya* [nygy], *konty* [nyty]. Ragos tulajdonnévben nem ilyen kötelező, pl. *Debrecenből*, olyan ragos közszóban sem, amelyben a hasonulás más szóval esik egybe: *génből*, *kénbe*, *szánban*. (Más ez: *gémből*, *kémbe*, *számban*.) Összetett szóban, szókapcsolatban jó a hasonult ejtés is, a betű szerinti ejtés is: *színbor* [mb v. nb], *nagyon bánt*; *bűnper* [mp v. np], *nagyon poros*; *öngyujtó* [ngy v. nygy], *igen gyér*; *benzintyúk* [nty v. nyty], *vén tyúk*. Bár a különírt szókapcsolatokban hajlamosabbak vagyunk a különejtésre, mégis azt mondhatjuk, hogy a hasonulás elmaradása inkább akkor ajánlatos, ha a második szó hangsúlya is érvényesül, vagyis ha a két szó két hangszakasz.

g) A *c* és *sz* képzéshely szerinti hasonulása a *c-s*, *szcs* hangkapcsolatokban népies; igényes köznyelvi ejtésünkben ezek elemeit betű szerint pontosan hangoztatjuk: *malacság* [c-s], *malacsivítás* [c-s], *rác sereg*; *bányászcsalád* [szcs], *ravasz csel*. Nem hibás ezekben a hasonulásos ejtésváltozat, de kevésbé választékos, inkább kényelmesen köznapias, bizalmas vagy népies: [malacs-ság, rács-sereg; bányáscsalád, ravascsel]. A *cs-sz* kapcsolatban már hibának, gondatlanságnak számít a *cs* hasonulása, tehát *ácsszeg* [cs-sz], *forgács száll* helyett az [ác-szeg, forgác száll] ejtés.

h) Ugyanígy népies a képzéshely szerinti hasonulás, de az igényes köznyelvben is helyes a zöngésség szerinti hasonulás a *c-zs*, *cs-z*, *s-z*, *szdzs*, *sz-zs*, *zcs* hangkapcsolatokban. Mindenképpen helyes és szép tehát: *malaczsír* [dz-zs], *kupec zsebe* [dz-zs]; *kavicszápor* [dzs-z], *kalapács zaja* [dzs-z]; *vaszár* [zs-z], *erős zaj* [zs-z]; *kész dzsem* [zdzs]; *kamasz zseb* [z-zs]; *ravasz zsaru* [z-zs]; *vízcsap* [szcs]; *tíz csapás* [szcs] (ha egy hangsúllyal, egy szakaszban ejtjük).

Népies, kevésbé igényes változatok: [maladzs-zsír], [papudz-zörej], [kézsdzsem], [kamazzseb], [víscsap] stb. Az [erőzzaj] típusú hasonulás csak gyors beszédben fordul elő.

Végül szólnunk kell e helyen még a *v* sajátos szerepéről és a teljes hasonulásnak is tekinthető típusokról.

i) A *v* köznyelvünkben zöngés marad zöngétlen után is, az előző zöngétlent pedig nem zöngésíti. Hasonulás nélkül ejtjük tehát a *cv*, *csv*, *fv*, *kv*, *sv*, *szv*, *tv*, *tyv* hangkapcsolatokat: *Rácváros*, *góc van*; *becsvágy*, *szűcs volt*; *döfve*, *gróf vendége*; *rakva*, *bökvers*, *gyerek volt*; *mosva*, *húsvágó*, *mos végig*, *aszván*, *gyászvitéz*, *olasz város*; *ötven*, *látva*, *átvág*; *kotyvaszt*, *kóty van*. A *pv* hangkapcsolatban is csak a zár helye tekintetében igazodhat a *p* a *v*-hez: *kapva*, *képviselő*, *szép volt*.

Nyelvjárásainkban előfordul a hasonult zöngés ejtés: [szüdzs volt], [gyerëg volt], [kabva], [széb volt], más nyelvjárásban az ellenkező irányú hasonulás (de csak szón belül): [rakfa], [ötfen], [husfét].

j) A zöngésség, tehát egyetlen képzésmozzanat tekintetében való hasonulás, vagyis a tendenciájában részleges hasonulás eredménye az is lehet, hogy a két szomszédos hang egyetlen hosszú hanggá válik, akkor ti., ha a két hang éppen csak zöngésségre nézve különbözik egymástól. Az eredmény teljes hasonulást mutat, jóllehet az oda vezető út azonos a részleges hasonulásnak az a)–d) szakaszokban felsorolt eseteivel.

Az első mássalhangzó zöngésül a következő hangkapcsolatokban:
kg [gg]: *kékgáz*, *sok gond*; igeképzésben helyesírásunk is a kiejtést követi: *lyuggat*;
pb [bb]: *kalapban*, *népbank*, *csap be*;
s-zs [zzs]: *liszteszsák*, *avas zsír*;
sz-z [zz]: *gyászzene*, *olasz zászló*;
td [dd]: *átdob*, *saját dala*.
Az első mássalhangzó zöngétlenedik a következőkben:
bp [pp]: *dobpergés*, *hab pezseg*;
dt [tt]: *ragadtok*, *adta*, *ködtenger*, *szalad tovább*;
gk [kk]: *köcsögkalap*, *még kap*;
gyty [tty]: *nagy tyúk*;
vf [ff]: *övforma*, *ívfény*, *merev fesszesség*;
zsz [ssz]: *tízszer*, *mézszínű*, *húz szét*;
zs-s [ss]: *darázssereg*, *rizs sül*.
Ezekben hibás a hangkapcsolat írás szerinti, hasonulatlan kiejtése, kivéve a lassúbb, tagoltabb beszédben ejtett szókapcsolatokat, mint *olasz zászló*, *hab pezseg*, ahol a zöngétlen mássalhangzónak legalább az eleje zöngétlen maradhat.

k) A ritka *csdzs*, *dzscs* hangkapcsolatok csak néhány összetett szóban fordulnak elő. Ritkább összetételekben, szókapcsolatokban jobb a két hangot külön zárfelpattanással kiejteni: [bridzs'csel, apacs dzsiggel]. Hozzáértők, bridzsezők közt persze nem okoz félreértést a hasonulásos [briccsel] ejtés sem.

l) A zárképzés helye tekintetében való hasonulás is eredményezhet egyetlen hosszú hangot az *nm*, *n-ny*, *sz-s*, *z-zs* hangkapcsolatokban. Ez a —

tendenciájában részleges, eredményében teljes — hasonulás is csak egyszerű (képzett) szóban és gyakori összetételben van meg köznyelvünkben, de ott is fakultatív; aki választékosan akar beszélni, inkább két külön hangnak ejti: *önmaga* [mm v. nm], *agyonnyom* [nny v. n-ny], *bányászság* [ss v. sz-s], *blúzseb* [z-sz v. zzs]. Minél ritkább összetételben vagy szókapcsolatban fordulnak elő ezek a hangkapcsolatok, annál természetesebb hasonulatlan ejtésük: *ónmag*, *én megyek*; *önnyúzás*, *vén nyúl*; *erdészsir*, *egész sor*; *vízzsongás*, *néz Zsófi*. Ha viszont elhomályosult a származékban az alapszó jelentése, csak a hasonult ejtésmód helyes: *egészség* [ss].

4. Teljes hasonulás

Ha az egyik hang több képzésmozzanat tekintetében is úgy módosul, hogy teljesen azonossá válik a másikkal, akkor beszélünk a tulajdonképpeni teljes hasonulásról. A két különböző mássalhangzó helyett egyetlen mássalhangzót ejtünk, mely mindig hosszú, ha nincs közvetlenül mellette még egy vagy több mássalhangzó. (A rövidülésről a továbbiakban lesz szó: IV.2.) Ahol *j* a hangkapcsolat másik eleme, ott (az *lj* kivételével) az hasonulhat, egyéb esetekben a kapcsolat első hangja hasonul.

a) A második helyen álló *j* helyett az előző mássalhangzót ejtjük hosszan a *gyj*, *nyj*, *tyj* hangkapcsolatokban, de csak a ragozásban: *hagyj* [ggy], *hányja* [nny], *anyja*, *atyja* [tty]. Az ilyenekben hibás a *j* külön kiejtése. Összetételben és szókapcsolatban viszont csak a *gy*, *ty* zárfelpattanása, ill. az *ny* zárfeloldása utáni *j* kiejtése a helyes: *egyjegyű*, *hogy jön*; *szegényjog*, *néhány jel*; *kóty jut*.

b) Az *lj* hangkapcsolatot hagyományosan hosszú *j*-nek ejtjük néhány középfokú határozószóban: *beljebb* [bejjebb], *följebb* [föjjebb]; igeragozásban is ez a természetesebb az igényes köznyelvben: *cserélje* [jj], *viruljon* [jj], de a kissé pontoskodó [cserélje, viruljon] ejtés sem éppen hibás, csak hagyományos nyelvérzékünk ma még mesterkéltnek, választékoskodónak érzi. Elhomályosult szerkezetű szavakban vagy félreérthetőség esetén modorosság nélkül ejthetjük az *l*-et külön is, tökéletlenül képezve is: *alja* [ajja v. alja v. a^{l}ja], *teljes* [tejjes v. teljes]; *tolja* [tolja v. tojja]. Szó végén azonban csak hosszú *j*-vel természetes: *alj* [ajj]. — A névszók személyragozásában, továbbá összetett szóban, szókapcsolatban egymáshoz kötve külön kiejtjük (legfeljebb csak tökéletlenül képezve) az *l*-et és a *j*-t: *báljuk*, *gólja*, *eljár*, *féljegy*, *arról jön*. Ezekben a hasonult [jj] ejtés vagy feltűnően népies, vagy hanyag, nem választékos, kivéve a gyakori főnevek félre nem érthető hasonult személyragos alakjait, pl. *célja* [lj v. jj].

c) A *z-s* kapcsolatban a *z* zöngétlen ejtését mindig megkívánjuk, az *s*-hez való teljes hasonulását azonban csak olyan gyakori származékokban,

amelyeknek elemei a világosan hangoztatott szétválasztás nélkül is jól érthetők, pl. *igazság* [igasság], *nehézség* [nehésség]. Ezek különejtése csak akkor nem mesterkélt, ha valaki határozott céllal tagolni akarja: *a tétel igazsága* [sz-s], azaz 'igaz volta'. Ellenben az összetett szók tagjainak határán mindkét ejtésváltozat jó és természetes: *házsor* [hász-sor v. hássor], *nehézsúly* [sz-s v. ss]. Félreérthetőség esetén, továbbá szókapcsolatokban már inkább csak [sz-s] hangkapcsolatot ejtünk: *nemezsapka* [nemesz-sapka], *nehéz sors*.

d) A *dgy*, *t-ty* hangkapcsolat kiejtésében a teljesen hasonult alak csak alig észrevehetően tér el az első mássalhangzó tiszta zárképzésű, de felpattanás nélkül ejtett változatától, hiszen a kétféle zár képzési helye nagyon közel van egymáshoz. Ez a tendenciájában részleges, eredményében teljes hasonulás fakultatív esetei közé tartozik, ahol majdnem mindegy, hogy a zárat a *t* vagy a *ty* helyén képezzük-e, mert felpattanásakor úgyis csak a *ty* (ill. *gy*) hallatszik. Még ennyire sem vehető észre a különbség a *d-dzs*, *tc*, *tcs* ejtésében. Ezekben tehát nem is beszélhetünk helyesejtési különbségekről, csupán olyan fonetikai, hangképzési (artikulációs) finomságokról, amelyek bizonyos esetekben — ritkább kapcsolatokban vagy nagyobb tömegekhez szólva — megkönnyítik a pontos megértést. Általában mégis azt mondhatjuk, hogy összetételben inkább egyetlen hosszú hangot ejtünk, szókapcsolatban nem hasonult kezdő hangot (s inkább zárfelpattanás nélkül): *hadgyakorlat* [ggy v. dgy], *vad gyerek* [dgy v. ggy]; *hat tyúk* [t-ty] v. ha nem okoz félreértést, gyorsabb beszédben [tty], *vad dzsessz* [d-dzs v. ddzs]; *átcímez* [cc v. tc], *két cél* [tc v. cc]; *átcsal* [ccs v. tcs], *két cső* [tcs v. ccs].

A *dgy*, *tgy*, *dc*, *dcs*, *tdzs* hangkapcsolatokban is csak a zöngésség szerinti hasonulás kötelező, a képzés pontos helye mellékes: *negyed tyúk* [t-ty v. tty], *átgyúr* [ggy v. dgy], *öt gyík* [dgy v. ggy], *nádcukor* [cc v. tc], *szabad cég* [tc v. cc], *hadcsoport* [ccs v. tcs], *tud csinálni* [tcs v. ccs], *diszkrét dzsessz* [d-dzs v. ddzs].

Mindegyik esetben helytelen modorosság a zárhang felpattanása utáni mellékzönge: [hat^{ə}tyúk, nád^{ə}cukor] stb.

e) Köznyelvi kiejtésünkben kerüljük az első hang teljes hasonulását *c-cs*, *csc*, *s-sz*, *zs-z* hangkapcsolatokban. Tiszta hangkapcsolatokat ejtünk tehát a következőkben: *malaccsalád*, *ácsceruza*, *másszor*, *varázszene*. A hasonult ejtésváltozat hosszú *cs*-vel, *c*-vel, *sz*-szel, *z*-vel csak a szó gyakori előfordulásakor és gyors beszédben nem feltűnő, egyébként népies ízű: [malaccsalád, ácceruza, másszor] stb. Ezeket igényes köznyelvi kiejtésünk kerüli.

A *zs-sz* kapcsolatban is csak zöngétlenné válik a *zs*: *varázsszer* [s-sz], *Balázs szerint* [s-sz]. Ezek népies változatát, mint [varásszer] stb. hosszú *sz*-szel, igényes köznyelvünk szintén kerüli.

f) Nem kiejtési kérdés, csak éppen megemlítjük, mert ide is tartozhatna, hogy *j* toldalék már régen úgy hasonult az igető *dz*, *s*, *sz*, *z* véghangjához,

hogy helyesírásunk is a hasonulásos kiejtést jelöli: *eddze*, *mossuk*, *vesszen*, *nézzed*.

Ugyancsak nem hangtani, hanem alaktani jellemzője az *az*, *ez* névmásnak és a *-val*, *-vel*, valamint a *-vá*, *-vé* ragnak a teljes hasonulás, melyet írásban is jelölünk: *abba*, *ebbe*, *dobbal*, *léccel*, *áccsá*, *pléddé*. E két *v* elemű ragunk hasonulása kötelező, csak az *avval*, *evvel* alakokban mutatkozik a *v* erősebbnek, mint a szintén hasonulva alkalmazkodó névmási tő. Ezek az alakok azonban ma már csak a kissé népies szintű köznapi beszédben használatosak, választékosabb szinten kiszorítja őket a tőalakot változatlanul megtartó *azzal*, *ezzel*. Még inkább népies a névmás hasonult alakja az olyan összerántott szókapcsolatokban, mint *abbiz*, *abbizony* (*az biz*, *az bizony* helyett).

5. Összeolvadás

Némelykor két szomszéd hang helyett egy harmadikat ejtünk, mégpedig hosszút, ha nincs mellette még egy mássalhangzó. (Mássalhangzó szomszédságában rövidet, l. a III. 2. szakaszban.) Az ilyen összeolvadásnak sajátos esetei a következők:

a) Ragozásban a *dj*, *nj*, *tj* hangkapcsolat helyett palatális (jésült) hangokat ejtünk: [ggy]-t, [nny]-et, [tty]-t. Tehát: *adjuk* [aggyuk], *adjam* [aggyam], *hídja* [híggya], *bánjad* [bánnyad], *bánja* [bánnya], *ballonja* [ballonnya]; *látjátok* [láttyátok], *útjuk* [úttyuk].

Ez a jésülés összetett szóban elmarad; külön kiejtjük a két hangot (persze mellékhang közbetoldása nélkül): *hadjárat*, *bűnjel*, *ellenjegyez*, *átjár*, *füzetjegy*. Csak nagyon gyors és pongyola beszédben ejtünk ilyesmit: [haggyárat, bűnnyel, áttyár].

Alapszóban csak ott fordulnak elő ezek a hangkapcsolatok, ahol idegen hangkapcsolatokat vagy szóelemeket tükröznek. Az idegen nyelv ismerői, akik érzik a szó idegen alkotóelemeit, ilyen helyen hangkapcsolatot ejtenek, aki azonban a magyar elemekre nem bontható szót egyetlen morfémának érzi, egyetlen hanggá olvasztja össze a két hangot. Ilyen szavakban tehát mindkét ejtésváltozat jó, bár az összeolvadás nélküli változat már kissé mesterkéltnek hat; *adjunktus* [aggyunktus v. adjunktus], *adjutáns* [ggy v. dj]. Szakszavakban inkább a különejtés, népivé vált szavakban inkább az összeolvadásos ejtés a járatos. Az *adjusztál* [aggyusztál] kiejtése mellett a népnyelvi *agyusztál* is használható változat, de sajátos népies stílusértékkel. Az *injekció*-nak mint ma már általánosan ismert köznyelvi szónak [innyekció] a szokottabb kiejtése, de a betűk szerinti (eredetileg szóelemző) [injekció] sem hibás. (A *j* elemet teljesen elhagyó *inekció* alakot azonban igényes köznyelvünk nem tartja helyesnek.) — Az idegen nyelvi tudással is elemezhetetlen

szavakban, mint *votják* [vottyák], az összeolvadásos ejtés szokásos, hiszen itt a *tj* kapcsolat csak egy idegen írásmódnak a maradványa.

b) A *ts*, *tsz* hangkapcsolat helyett hosszú [cs], [c] hangot ejtünk (harmadik mássalhangzó szomszédságában rövidet), de csak ragozásban és olyan képzett szóban, amelynek elemei nem egészen világosak. Tehát a *szítsa* [szíccsa], *kétség* [kéccség], *látsz* [lácc], *kétszer* [cc], *látszik* [cc], *játszik* [cc] kiejtése összeolvadásos. De már a *barátság* típusú szavak kiejtése lehet [baráccság] v. [barát-ság] aszerint, hogy akarjuk-e alkotóelemeit külön éreztetni. A *segítség* típusú, igei alapszavú származékokban is elfogadjuk már a szóelemző [segít-ség] ejtésváltozatot a hagyományos és helyesebb [segíccség] mellett. Mindkét típusban elfogadható a közbülső megoldás is: az elemek olyan különejtése, melyben az első kissé igazodik a másodikhoz, mintha [barács-ság, segícs-ség] alakhoz hasonlítana a hangzó forma. Összetett szóban legfeljebb gyors, sietős beszédben ejtünk, szókapcsolatban egyáltalán nem ejtünk *ts*, *tsz* helyett *cs*, *c* hangot: *átsegít*, *kétsávos*, *öt sor*; *szétszór*, *Margitsziget*, *vitát szít*.

A *dzs* és a *dz* betűkapcsolat kétféle hangértékű. Egyszerű szóban egyetlen hangot jelöl: *dzsip*, *fogódzik*. Ez a hang két magánhangzó közt mindig (a *-dzik* végű igékben is rendszerint) hosszú: *maharadzsa*, *bodza*. Összetett szóban, szókapcsolatokban viszont éppúgy két hang kapcsolatát jelenti ez a betűkapcsolat, mint a *ts* és a *tsz*: *lúdzsír*, *vadzab*, *kabátod zsebe*, *lányod zongorázik*.

c) A *ds*, *dsz* ehhez hasonlóan csak igeragozásban és gyakori származékokban olvad össze szabályosan [cs]-vé, [c]-vé: *szabadság* [ccs], *fáradság* [ccs], *adsz* [acc]. De a *-szor*, *-szer*, *-ször* ragos számnév, valamint a ritkább vagy félreérthető származékok kiejtésében a (kissé választékosabb) szóelemző különejtés is jó, csupán az első hang zöngétlenedése kötelező: *másodszor* [másoccor v. másotszor], *negyedszer* [cc v. tsz], *ötödször* [cc v. tsz], *feledség* [feleccség v. feletség]. A képzőféle *-szerű* általában nem olvad össze *-d* végű alapszavával: *nádszerű* [nátszerű]. Összetett szóban általában, szókapcsolatban mindig különejtjük a két hangot, csakhogy az elsőt zöngétlenül: *árkádsor* [árkátsor], *ad sokat* [at sokat]; *nádszál* [tsz], *neked szól* [tsz]. Gyors beszédben, különösen gyakori összetételekben kevésbé tekinthető hibának az egyébként köznapias összeolvadó ejtés: *hadsereg* [ts v. ccs], *módszer* [tsz v. cc]. Magyar morfémákra nem bontható idegen szavakban csak a zöngétlenedés történik meg: *adszorbeál* [tsz].

d) A *gyz* hangkapcsolat összeolvadása hosszú [dz]-vé nem kötelező, de megengedett, kissé már népies ejtésváltozat származékokban, különösen ha gyakoriak, ha jelentésük kissé elszakadt az alapszótól, pl. *jegyző* [jegyző v. jeddző]. A zár felpattanása persze mindkét ejtésváltozatban elmarad, de a zárképzés helye a választékosabb beszédben azonos a *gy* zárjáéval, a népiesebb, de még köznyelvileg elfogadható változatban a *gy* és a *z* képzéshelye

közt alkotjuk a zárat, ugyanott pattantjuk is fel. Ezek az ejtésváltozatok ilyen stílusértékkel megvannak a *jegyzet*, *jegyzék* szavakban is, de már a kevésbé népi *nagyzol* szót nagyon kevesen ejtik [naddzol]-nak, még talán annyian sem a műszó jellegű *négyzet*-et [néddzet]-nek. — Szókapcsolatban, összetett szóban egyáltalán nem jó a *gyz* összeolvadása, a *gyzs* hangkapcsolaté sem: *egyzáras*, *nagy zűr*; *négyzsinóros*, *nagy zsák*. (A *gyzs* csak összetételben vagy szókapcsolatban fordul elő.)

A *gys*, *gysz* hangkapcsolatokban a *gy* mindenképpen zöngétlenné lesz: *négysoros* [tys], *nagy sor* [tys], *ügyszeretet* [tysz], *lágy szárú* [tysz]. Ragozásban, képzésben a *gysz* összeolvadhat hosszú *c*-vé, de csak gyakori szóalakokban, akkor is kissé bizalmas vagy népies mellékízzel; a választékos beszéd ma már előnyben részesíti az összeolvadás nélkül ejtett alakokat, tehát: *hagysz* [hatysz v. hacc], *egyszer* [ëtyszër v. ëccër]; *egyszerű* [ëgyszërű v. ëccërű], *nagyszerű* [nagyszërű v. naccërű]. De már csak *vágysz* [vátysz], *ágyszerű* [tysz], *gyógyszer* [tysz]; az egyszeregyben is többnyire [ëtyszër]-t és [négyszër]-t ejtünk. — A *gys* csak elhomályosulóban levő származékszóban vált [ccs]-vé: a *nagyságos* szónak mint a század elején kialakult társadalmi (úri) rangot jelentő kategorikus címzésnek népi használatában: [naccságos], és ehhez hasonlóan *őnagysága* [őnaccsága], *nagysága* [naccsága]. Egyéb jelentésben és más szavakban nem olvad össze a *gys* egy hanggá: [natyságos], [natyság], *lágyság* [látyság] stb. (A [láccság], akárcsak a [vácc], [gyóccer], igen népies, köznapian bizalmas ejtésforma.)

6. Azonos mássalhangzók találkozása

Ha azonos mássalhangzók találkoznak két magánhangzó közt morfémahatáron, akkor igényes köznyelvünkben egyetlen hosszú mássalhangzót ejtünk. Vigyáznunk kell, hogy tő és rag határán ez a hang valóban hosszú legyen: *habba*, *vájja*, *önnek*, *bérre*, *hússzor*, *úttól*. (Ha csupán két morfémához tartozik az előttük és utánuk levő magánhangzó, akkor a két azonos mássalhangzó két különböző szótaghoz tartozik, tehát ikerített ejtésű: geminá ta. Egy harmadik morféma előtt persze szótaghatár is van: *add ide*.) Hosszú *h*-t csak akkor ejtünk, ha a tővégi *h*-t amúgy is kiejtenénk: *sahhá*. Tő és jel azonos mássalhangzói is egyetlen hosszúvá egyesülnek: *vájjon*, *unná*, *látta*. Tő és képző találkozásakor ugyanaz a helyzet: *lábbeli*, *vonni*, *okosság*, *ésszerű*, *úttalan*.

Összetett szavak határán mindig egyetlen hosszúvá (geminátává) lesz az érintkező két azonos szomszéd mássalhangzó: *rabbilincs*, *kóccafat*, *ácscsalád*, *paddarab*, *ráffogó*, *üveggolyó*, *vajjegy*, *diákkör*, *elles*, *fémmű*, *ónnehezék*, *edénynyaláb*, *táppénz*, *érrög*, *vassalak*, *cipészszerszám*, *áttol*, *névváltozat*, *közzene*, *rozzsemle*.

Két különböző szó határán is lehetőleg létrejön ilyenkor egy hosszú mássalhangzó: *eb bánja*, *egyéb baj*, *ad diót*, *zsiráf feje*, *a tag gondja*, *nagy gyerek*, *a sah helyett*, *új jel*, *sok kár*, *él lenn*, *nem megy*, *van nekem*, *hány nyelv*, *szép piros*, *ér rá*, *hegyes sapka*, *húsz szoba*, *lát többet*, *év vége*, *tíz zár*, *darázs zsong*. Ritkább hangok (különösen affrikáták) találkozásakor ritkább szókapcsolatokban nem hibás az első hang külön felpattantása: *piac célja* [cc v.c-c], *Kovács család* [ccs v. cs-cs]; *Páty tyúkjai* [ty-ty].

Helyes azonban lassú, tagolt beszédben a különejtés, sőt egy kis szünet közbeiktatása is, de csak akkor, ha a szóhatár egyúttal két mondatszakasz határa, tehát új hangsúlyos szótag előtt. Pl. *Az arab ' bement a városba. Ez a léc ' ceruzával van megjelölve. A tied, ' de vigyázz rá! A szél ' fel volt törve. Nem elég ' gépesíteni. Ennek ' kevés a pénze. Őt ' többször láttam.* Gyorsabb beszédben azonban ezeket is egybeejthetjük.

IV. HOSSZÚ MÁSSALHANGZÓ A KAPCSOLATBAN

1. Magánhangzóval találkozva

a) Ha a hosszú mássalhangzó egy morfémában két rövid magánhangzó közé esik, a megfelelő rövid mássalhangzótól jól megkülönböztethető időtartammal, hosszan ejtjük (s íráskor kettőzzük). A szótaghatár (a szájüregbeli nyomás minimuma) ilyenkor a mássalhangzó kezdete és vége közé esik, ezért a mássalhangzó mintegy kettéoszlik, ikerítődik: záralkotása az első szótaghoz, zárának felpattanása vagy feloldása a következő szótaghoz tartozik. Ez a hosszú mássalhangzónak ikerített (geminata) változata.

Pl. *uccu*, *Edda*, *Jaffa*, *reggel*, *ujjong*, *rokka*, *ellen*, *Emma*, *innen*, *süpped*, *hurrog*, *vatta*, *duzzog*. A *dzs*-t ebben a helyzetben úgy írjuk, mintha egyszerű hangkapcsolatot jelölne, de hosszan ejtjük: *hodzsa* [ddzs]. Ugyanígy ejtjük (és a *dz*, *dzs* kivételével kettőzve írjuk) a hosszú mássalhangzót akkor is, ha a képző vagy rag előtti tőhöz tartozik: *jobban*, *struccok*, *puccsot*, *kedden*, *edzi*, *bridzsez*, *paffok*, *aggok*, *meggyet*, *ujjat*, *sakkot*, *vallok*, *grammos*, *finnül*, *gennyes*, *lappok*, *orrol*, *lassan*, *pisszeg*, *mattol*, *lottyad*. Rendszerint hosszú (ikerített) mássalhangzót ejtünk (és írunk) mozzanatos igeképző előtt: *dobban*, *moccan*, *reccsen*, *röffen*, *roggyan*, *nyikkan*, *röppen*, *durran*, *szisszen*, *pattan*, *kottyan*, *rezzen*.

A felsorolt szóvégi (tővégi) és igei típusokban súlyos hiba a hosszú mássalhangzó rövid ejtése, de hiba a többi tőszóban is, mint [elen] *ellen* helyett, hosszabb származékokban, összetételekben is, mint *hulladék* [huladék], *forradalom* [foradalom], *összetartás* [öszetartás]. Kisebb hiba az új jövevényszavakban, ahol a hosszúság inkább csak az íráskép eredménye, pl. *rabbi*, *affektál*, *cellulóz*, *kommunista*, *asszisztens*, *attasé*.

b) Összetett szó határán az előtagot végző hosszú mássalhangzó csak gyorsabb beszédben és gyakoribb összetételekben ikerítődik; ilyenkor csak helyesírásunk tagolja az összetett szót (elválasztáskor) alkotóelemei szerint, kiejtésünk nem: *jobboldali*, *fröccsöntés*, *haddelhadd*, *bridzsasztal*, *meggyaszalás*, *ujjizom*, *makkegészséges*, *mellizom*, *fennakadás*, *szennyirat*, *csepp-analízis*, *orrüreg*, *rosszakarat*, *tetterő*. Lassabb tagolt beszédben az ilyeneket úgy ejtjük, mint a ritka, alkalmi összetételeket, vagy a szókapcsolatokat: a

hosszú mássalhangzó után hangszalagzárral vagy észre sem vehető kis szünettel éreztetve a hosszú, nem ikerített mássalhangzóval végződő szó végét és a mássalhangzóval kezdődő másik szó elejét: Pl. *jobb oldal*, *sicc innen!*, *traccs indult*, *hadd el*, *edz annyit*, *bridzs indul*, *sneff elé*, *függ alá*, *buggy alatt*, *ujjemelés*, *csekk igazolja*, *hall előtt*, *stramm ifjú*, *finn ipar*, *gennyedény*, *lapp ember*, *varr alá*, *hess onnan!*, *bessz előtt*, *matt után*, *petty akad*, *hozz olyat!* Ezekben az egybeejtés csak akkor természetes, ha a második szó (v. szóelem) hangsúlytalan. Ha az is hangsúlyt kap, akkor az egybeejtés (és szótagátvonás, liezon s ennek következtében a hosszú mássalhangzó geminátává osztása) a választékos, igényes beszédből kiütközik, a népiesebb, lazább, pongyolább beszédmódra jellemző. — Ha a második elemre nagyobb, kiemelő hangsúly esik, az elválasztó szünet is jobban észrevehető.

Ezekben is hiba a hosszú mássalhangzó rövid ejtése. Kisebb hiba a *lesz* igealak rövid [sz] ejtése (pl. ebben: *lesz is*), mert ezt az ige helyesírása és többi ragos alakja menthetővé teszi. Az *egy* számnevet azonban írásmódja ellenére is hosszú mássalhangzóval kell ejtenünk, ha magánhangzó következik utána (pl. *egyet*, *egy órára*, *1 : 1 eredmény*), megkülönböztetésül a mindig hangsúlytalan *egy* névelőtől, melyet hosszan is, röviden is ejthetünk.

c) Ha a hosszú mássalhangzóra hosszú magánhangzó következik, lényegében ugyanúgy kötelező a mássalhangzó hosszú ejtése, mint az eddig felsorolt esetekben. Ilyenkor is geminátát ejtünk morfémán és általában egyszerű szón belül, valamint — gyorsabb beszédben — a gyakoribb összetett szavakban: *abbé*, *uccán*, *puccsé*, *feddés*, *edzés*, *maharadzsák*, *muffé*, *aggály*, *meggyét*, *ujját*, *sakkóra*, *tollán*, *gammát*, *onnét*, *mennyét*, *hoppá*, *hurrá*, *lassú*, *passzát*, *vattás*, *löttyét*, *hozzá*. Itt is súlyosabb hiba a régi magyar tőszókbeli hanyag rövidülés, pl. a *fillér* [filér] ejtése, mint a még idegennek érzett újabb jövevényszavaké, pl. az *abbé* [abé] ejtése. — Ritkább, lazább összetételben, szókapcsolatban a szótaghatár a szóhatárt, ill. a morfémahatárt érezteti a hosszú mássalhangzó után: *jobb élet*, *sicc át!*, *meccs áll*, *vidd át*, *edz ő*, *bridzsélet*, *szkiff áll*, *agg őr*, *meggy ára*, *ujj íze*, *cikk ára*, *hall át*, *gramm étel*, *lenn áll*, *könnyár*, *csepp érzés*, *varr át*, *friss áru*, *rossz óra*, *itt érni*, *füttyáradat*, *hozz ételt!*

d) Hosszú magánhangzó után a hosszú mássalhangzó — akár egy, akár több morfémához tartozik — hajlamos a rövidülésre, de igényesebb beszédben ezek hosszúságára is ügyeljünk: *tovább*, *továbbad*, *továbbáll*, *idébb*, *idébb ad*, *előbb*, *előbbi*, *előbb él*, *utóbb*, *utóbbi*, *utóbb említ*, *hiúbb*, *sűrűbb oldat*, *ládd*, *ládd-e*, *lődd*, *lődd át*, *védd*, *védd ezt*, *szídd*, *szídd el*, *áll*, *álla*, *állam*, *állandó*, *állít*, *állát*, *állat*, *állomás*, *állejtés*, *áll el*, *áll át*, *épp*, *éppen*, *éppúgy*, *épp ötkor*, *épp ő*, *jött*, *főttet*, *főtté*, *főtt alma*, *főtt étel*, *húzz*, *húzzad*, *húzz elő*, *húzz át*!

Kisebb hibának számíthatjuk a *dz* rövid ejtését hosszú magánhangzó után: *lopódzik*, *kergetődzünk*. De a felszólító mód *j*-t pótló nyújtását, melyet

helyesírásunk is (egyszerűsített) kettőzéssel jelöl, mindig hosszú (ikerített) mássalhangzóval különböztetjük meg: *lopóddzam*, *kergetőddzünk!*

e) Társalgási nyelvben, népies színezetű köznapi beszédben megnyúlhat (ikerítődhet) a melléknév *s* végződése magánhangzós (v. előhangzós) toldalék (különösen *-n* módhatározórag, *-k* többesjel, *-t* tárgyrag és a középfok jele) előtt: *magasan* [magassan], *erősek* [erőssek], *zsírosat* [zsírossat], *okosabb* [okossabb]. Igényesebb köznyelvünk kerüli az ilyen nyújtást. Kivétel a *kisebb* [kissebb] középfokú alak.

Társalgási szinten majdnem általános, de az igényesebb köznyelvben kevésbé ajánlatos az *utána* [nn], *rólam* [ll], *belőled* [belőlled] típusú személyragos határozószókbeli mássalhangzónyújtás. Kivétel a helyesírásunk által is szentesített, nem is ingadozó *benne*, *hozzá*. A hosszú magánhangzó rövidülésével, vagyis időtartam-átváltással ez a forma egészen népies szintű: *rollam*, *belölled*, *tölle*.

f) Újabb jövevény — és sokszor ma is idegennek érzett — szavaink egy részében ingadozik a magánhangzók közti mássalhangzó kiejtése az idegen írásmódnak megfelelő hosszú (geminata) és az idegen kiejtésmódnak megfelelő rövid változat között, pl. *akkord* [akkord v. *nép*, *biz* akord], *millió* [milió v. *vál* millió]. A gyors beszéd a rövid változatnak kedvez, az érzelmi telítettség a hosszúnak. Más hasonló szavakban a kiejtés határozottan eltér az írásképtől, pl. *milliméter* [mili]. Ezek az eltérések nehezen foglalhatók szabályba; sok ide tartozó szó megtalálható lesz morfématárunkban.

2. Mássalhangzóval találkozva

a) Mássalhangzó előtt a hosszú mássalhangzó akkor is megrövidül, ha egyébként a mássalhangzó-kapcsolatot változatlanul ejtjük (nem tekintve a II. 1. szakaszban felsorolt lényegtelen artikulációs módosulásokat), mégpedig egy szón belül mindig, gyakori szókapcsolatban is rendszerint, ha félreértést nem okoz. Ez a rövidülés azonban a választékos kiejtés újabb gyakorlata szerint nem teljes, hanem elfogadhatjuk a rövid helyett a félhosszú változatot is:

jj [j]: *ujjban*, *ujjbegy*, *ujjgyakorlat*, *ujjhoz*, *ujjhegy*, *ujjlenyomat*, *ujjmutatás*, *ujjnedvesítő*, *ujjnyi*, *ujjperec*, *ujjrakás*, *ujjszámolás*;

rr [r]: *orrba*, *orrcimpa*, *orrcsont*, *varrd*, *orrfúvás*, *orrgarat*, *orrhoz*, *orrjárat*, *orrkagyló*, *orrlobogó*, *orrlyuk*, *orrmelléküreg*, *orrnál*, *orrnyílás*, *forrpont*, *orrsövény*, *orrszarvú*, *orrtő*, *orrvas*;

ll [l]: *mellbe*, *vállcsont*, *tolldísz*, *korallfüzér*, *hallgat*, *nullkörző*, *idillnek*, *mellpor*, *mellső*, *mellszívó*, *melltartó*, *mellvéd*, *korallzátony*, *mellzseb*;

bb [b]: *továbbjut*, *nagyobb lyuk* [nagyobjuk], *jobbra*;

cc [c]: *hecclap*, *viccmester*, *puccparádé*, *strucctoll*;

ccs [cs]: *giccsfestő*, *puccskísérlet*, *meccslabda*, *taccsvonal*;

dd [d]: *edd meg*, *keddre*;

ff [f]: *griffmadár*, *puffra*;

gg [g]: *agglegény, agg mester, seggre, függvény;*
kk [k]: *lakkcipő, sakkcsapat, blikkfang, sakkfigura, sakkhoz, sakkjáték, csekklap, sakkmester, sakkparti, blokksor, csekkszámla, kakukktojás, sakkverseny;*
pp [p]: *drapphoz, trapp lesz* [traplëssz], *cseppnyi, csöppség, tippszelvény;*
ss [s]: *láss meg, brosstű;*
ssz [sz]: *rosszféle, összhang, összjáték, összkép, összlakosság, hosszmetszet* [hoszmeccet], *össznépi, rossznyelvű, összpontosul, össztűz, összvagyon;*
tt [t]: *operettfigura, matthoz, bizottmány, balettmester, ottmarad, alattvaló;*
tty [ty]: *füttyhang, lötty mellé;*
zz [z]: *izzlap, hozz még.*

Ha azonban félreértést akarunk vele elkerülni, ha a szókapcsolat vagy összetétel valamelyik tagját bármi okból külön ki akarjuk emelni, akkor az átlagos köznyelvi beszédmódtól eltérően hosszan (vagy legalább félhosszan) ejtjük a hosszú mássalhangzót a rá következő mássalhangzó előtt is: *hallnak* (ha meg akarjuk különböztetni ettől: *halnak*), *tollnál* (megkülönböztetésül a *tolnál* igealaktól), *moss ma* (ha összetéveszthető a kijelentő módú *mos ma* szókapcsolattal), *hozz még* (ha meg kell különböztetni a kijelentő módú *hoz még* alaktól), *ujjlenyomat* (ha összetéveszthető az *új lenyomat*-tal) stb. Ha a szövegösszefüggés egyértelművé teszi a szóalakot, nem szükséges éreztetni az ilyen mássalhangzó hosszúságát sem.

Egyetlen morfémán belül semmi értelme sem volna az első mássalhangzó hosszúságának, amely írott alakban is csak az idegen íráskép maradványa, pl. *abbreviatúra, affrikáta, agglutináció, aggregát, akklimatizál, akkreditál, pullmankocsi, stimmt, applikál, doppler, apprehendál, approbál, attrakció, bulldog, bulldózer.*

Megmaradhat azonban a hangutánzó ikerszók előtagjának végén a mássalhangzó hosszúsága, mert így az utótaghoz való nagyobb hasonlóság kifejezőbbé teszi: *dirr-durr* [dirdurr v. dirrdurr], *kipp-kopp* [kipkopp v. kippkopp], *sipp-supp*. Az ilyen félig összeforrt, kötőjellel írt indulatszóban is: *hopp-hó*, sőt egybeírt indulatszókban is, ahol az írásváltozatok a tényleges kiejtést tükrözhetik: *hoppla* [hoppla v. hopla], *hopla*; *hoppsza* [hoppsza v. hopsza], *hopsza*.

Szabályos rövidülési esetek lényegtelen artikulációs módosulással:
bumm bele [bumbele v. bummbele], *stramm pacák* [strampacák], *finn cég* [fincég], *bergmanncső* [mancső], *fenn csurog* [fencsurog], *benn dalol* [bendalol], *lenn dzsem* [lendzsem], *finntől* [fintől], *fenntart* [fentart]; *genny gyűlik* [genygyűlik];
gramm cérna [gramcérna], *stramm csapat* [stramcsapat];
jobb darab [jobdarab], *nagyobb dzsungel* [nagyobdzsungel], *több gond* [töbgond], *szebb gyár* [szëbgyár], *jobbnak* [jobnak], *tovább néz* [továbnéz], *többnyire* [töbnyire], *inkább nyer* [inkáb nyer]; *csepptől* [csëptől], *drapp cipő* [drapcipő], *nippcsésze* [nipcsésze], *cseppkő* [csëpkő];
vidd be [vidbe], *hadd gondolja* [hadgondojja]; *parkettkefe* [parketkefe], *balettpatkány* [baletpatkány]; *meggyből* [megyből], *lőttytől* [lötytől]; *vállra* [válra], *vall rá* [valrá v. val rá].

b) Igazodás esetén is megrövidül mássalhangzó előtt a hosszú mássalhangzó, de az igazodás csak egy szón belül történik meg kötelezően a *bm*,

pm, *dn*, *tn*, *gyny*, *dl*, *gyl*, *tl*, *nyl* kapcsolatokban: *továbbmegy* [ábm], *keddnek* [kednek], *mattnál* [matnál], *meggynyakalás* [gyny], *pettynyom* [tyny], *meggylikőr* [gyl], *tettleg* [tëtleg], *ottlét* [otlét], *szennylap* [nyl].

Nem kötelező, de helyes az igazodásos változat két szó határán, továbbá *bv*, *pf*, *mf*, *mv*, *nf*, *ng*, *nk* hangkapcsolatokban egy szón belül is:

jobb mód [job mód v. jobmód], *drapp minta* [p-m v. pm], *hadd nézzem* [d-n v. dn], *ott nő* [ot nő v. otnő], *a meggy nyers* [gy-ny v. gyny], *lötty nyelése* [ty-ny v. tyny], *hadd lássam* [d-l v. dl], *meggy lóg* [gy-l v. gyl], *itt lesz* [t-l v. tl], *lötty lesz* [ty-l v. tyl], *könny lepi* [ny-l v. nyl];

továbbvisz [b̯v v. b-v], *jobb volt* [b-v v. b̯v], *cseppfogó* [p-f v. pf], *krepp fátyol* [p-f v. pf], *stramm fiú* [m-f v. m̯f], *gramm vas* [m-v v. m̯v], *bennfentes* [m̯f v. n-f], *fennforog* [n-f v. m̯f], *lenn folyik* [n-f v. m̯f]; *benn vár* [n-v v. m̯v]; *normann gálya* [n-g v. ŋg], *bennkosztos* [ŋk v. n-k], *finn kocsi* [n-k v. ŋk].

Az *nnl*, *nnr* kapcsolatban is elfogadható az *n* helyett orrhangú hosszú magánhangzó ejtése, de ritkább, mint az egyszerű *nl*, *nr* kapcsolatban: *bennlakás* [benlakás v. be˜lakás] v. az *l* orrhangú ejtésével [be l̨akás], *bennreked* [benreked v. be˜reked]. Idegen helyesírású szóban is: *mannlicher* [manliher v. ma˜liher]. A választékos beszédben terjedő hosszú [nn] ejtése a *bennlakás* típusú esetekben túlzó pontoskodás, inkább csak az *n* félhosszú ejtése fogadható el.

Ha félreértést akarunk elkerülni, mássalhangzó előtt is megtartjuk a hosszú mássalhangzót, de — legalább egy szón belül — igazodó változatban: *feddnek*, *feddlek* (ha meg akarjuk különböztetni a *fednek*, *fedlek* igealaktól), *add neki* (ha összetéveszthető az *ad neki* jelentő módú alakkal), *esettnek* (ha — különösen e-ző kiejtésben — összetéveszthető volna az *esetnek* ragos főnévvel). Ilyen helyzetű hosszú zárhangokra az erőteljesebb felpattanás jellemző.

Az *mmh*, *nnh*, *nns*, *nnsz*, *nnz*, *nnzs*, *nnyf*, *nnyg*, *nnyh*, *nnyk*, *nnyr*, *nnyv*, *llgy*, *llny*, *llty* hangkapcsolatokban csak rövidülés van, igazodás nincs: *grammhoz* [mh], *bumm hallatszott*; *dzsinnhez* [n-h], *bennható*, *finnség* [n-s], *normann sereg*, *bennszülött* [n-sz], *lenn szorit*, *finn zene* [n-z], *fenn zsebes* [n-zs], *szennyfolt* [ny-f], *könny folyik*, *gennygóc* [ny-g], *mennyhez* [ny-h], *könnyhullatás*, *szennykupola* [ny-k], *genny keletkezik*, *mennyre* [ny-r], *szenny ragad*, *gennyvérűség* [ny-v], *menny vár*; *korallgyöngy* [l-gy], *gall gyerek*, *tollnyomás* [l-ny], *kell tyúk* [l-ty].

Röviden és sokszor a zár feloldása nélkül ejtjük a hosszú *ny*-et *b*, *c*. *cs*, *d*, *dzs*, *m*, *n*, *p* előtt: *könnybe*, *mennybeli*, *szennycímlap*, *könnycsepp*. *mennydörgés*, *szenny marad*, *könnymirigy*, *könnynek*, *könnypatak*. Tökéletlen is lehet az *ny* zárja *s*, *sz*, *z*, *zs* előtt: *szenny s undor*, *gennyszívó*, *könnyzacskó*, *menny zsoltárai*.

Röviden és igazodással ejtjük a magyar szempontból elemezhetetlen szavak egyébként is igazodó mássalhangzóját, ahol a kettőzés csak idegen helyesírási maradvány: *rattler*.

Az *rrj* kapcsolatban az *r*-et röviden, a *j*-t zöngétlen mássalhangzó előtt zöngétlenül ejtjük: *varrj* [varj], *varrj ki* [varχki]. Az utóbbi helyzetben féligmeddig az *r* is zöngétlenedhet (úgy, hogy csak az eleje zöngés).

c) Részleges hasonulás esetén, különösen a gyorsabb beszédben ugyancsak megrövidül a mássalhangzó előtti hosszú mássalhangzó, de a zöngésségbeli hasonulás csak szón belül következik be, akkor is rendszerint csak a gyakori toldalékos alakokban; összetételben néha, szókapcsolatban gyakrabban elfogadható a félig zöngétlenedett első hang is: *többhöz* [töphöz], *alábbhagy* [aláphagy], *szebb ház* [b-h v. B-h v. ph][4], *jobbkezes* [pk v. Bk]; *többség* [töpség], *többsejtű* [ps v. Bs], *jobb sors* [B-s v. ps]; *többször* [töpször], *alábbszáll* [psz v. Bsz], *inkább szól* [bsz v. Bsz v. psz]; *kedd felé* [Df v. tf]; *keddhez* [th], *feddhet* [th v. Dh], *hadd hozza* [d-h v. th], *kéreddz fel* [dzf v. dszf v. cf]; *edzhet* [echet], *edz hozzá* [dzh v. dszh v. ch], *lopóddz ki* [dzk v. dszk v. ck]; *fogództam* [ct], *fogóddz tovább* [dzt v. ct]; *briggforma* [Gf v. kf], *agg férfi* [gf v. kf]; *csügghet* [kh], *függ helyén* [gh v. kh]; *aggság* [akság], *függ sokszor* [gs v. ks]; *csüggsz* [ksz], *aggszűz* [ksz v. gsz], *az agg szerint* [gsz v. ksz]; *meggyfa* [tyf v. GYf]; *a meggy kemény* [gyk v. GYk]; *vigyázzhoz* [zh v. szh].

Zöngétlen hosszú hangok hasonlóan félig vagy egészen zöngésülhetnek: *spiccben* [dzb], *viccbemondás* [dzb v. cb]; *sicc be* [cb v. dzb]; *zaccdarab* [dzd v. cd], *slicc gombja* [cg v. dzg], *viccgyártó* [dzgy v. cgy], *hecc zaja* [c-z v. dzz]; *maccsban* [dzsb]; *taccsdobás* [csd v. dzsd], *giccs gazdája* [csg v. dzsg]; *priccs gyártása* [csgy v. dzsgy]; *traccs zserbóval* [cs-zs]; *griffbe* [vb v. fb], *a szkiff dőlése* [fd v. vd]; *muff gombja* [fg v. vg]; *szkiffgyártás* [vgy v. fgy], *sneff zaja* [fz v. vz], *puff zsinórja* [fzs v. vzs]; *barokk zene* [kz v. gz], *frakk zsebe* [kzs v. gzs]; *trapp zaja* [pz v. bz], *drapp zsabó* [pzs v. bzs]; *plüssgalléros* [zsg v. sg], *fess gavallér* [s-g v. zsg]; *rosszban* [zb], *basszbariton* [szb v. zb]; *bajonettzár* [t-z v. d-z]. Ikerszóban a hosszúság is megmaradhat: *zsipp-zsupp* [zsipzsupp v. zsipBzsupp v. zsibzsupp].

A részleges hasonulás alig észrevehető artikulációs módosulással jár, a hasonulás elmaradása viszont egyébként is pontosabb (betű szerinti) artikulációt jelent az ilyen esetekben, ahol a hosszú mássalhangzó szintén rendszerint megrövidül: *dokkba* [k-b v. gb], *lakkbenzin* [k-b v. gb], *flekkdarab* [kd v. gd], *pikk dáma* [k-d v. gd], *cikkgyűjtemény* [g-gy v. k-gy], *kreppdarab* [bd v. p-d], *csepp gondom* [p-g v. bg], *kreppgyártás* [bgy v. pgy], *tettben* [db v. t-b], *ott benn* [t-b v. db], *főtt galuska* [t-g v. dg], *löttyben* [gyb v. ty-b], *füttydal* [gyd v. ty-d]; *szebb cipő* [pc v. b-c], *továbbtanulás* [pt v. b-t], *kedd késő* [d-k v. tk], *agg címer* [g-c v. kc], *meggypárlat* [typ v. gy-p]. Ritkább szavak-

[4] A továbbiakban a két szélső változat közt a részleges zöngésülést külön nem jelöljük, de mint szabályos lehetőség természetesen az is odaértendő.

ban vagy szükséges megkülönböztetés végett a zár erősebb felpattanása is érezteti az ilyen hosszú mássalhangzót.

Esetleges igazodással, mégpedig minél egységesebb a szó (képzésben, ragozásban), annál gyakrabban, míg összetétel, szókapcsolat határán csak a zöngésség szerinti hasonulás érvényesül vagy még az sem, csak a rövidülés: *jobbféle* [pf], *tovább figyel* [p-f v. b-f], *meggytől* [tyt], *meggy tálon* [gy-t v. ty-t], *meggycefre* [gyc v. ty-c v. tyc], *meggycsíra* [tycs v. gycs].

A részleges hasonulás egyéb eseteiben a hosszú mássalhangzók csak nagyon gyors vagy elnagyolt beszédben, gyakori összetétel vagy szókapcsolat taghatárán vesznek részt (tő és rag határán gyakrabban is): *hadd nyomja* [gyny v. d-ny], *kedd nyolcadika* [d-ny v. gyny], *itt nyom* [t-ny v. tyny]; *finnben* [n-b v. mb], *lenn búg* [n-b], *bennpusztul* [n-p v. mp], *fenn gyakori* [n-gy], *kinn tyúkok* [n-ty]; *vicc segít* [c-s], *fuccs szegénynek* [cs-sz], *rosszcsont* [szcs v. scs].

Ha a két hang csak egyetlen képzésmozzanatban különbözik egymástól, akkor is nagyon ritkán megy át a hosszú mássalhangzó részleges hasonulása teljesen hasonult változatba. Zöngésség tekintetében csak toldalék előtt, nagyon gyakori összetételben, esetleg szókapcsolatban hasonul a hosszú mássalhangzó teljesen a rá következőhöz, egyébként nem vagy csak részben válik zöngéssé, ill. zöngétlenné. Pl. *lakkgumi* [lak-gumi v. laGgumi], *trappban* [bb v. Bb], *csepp benzin* [pb v. Bb], *friss zsemle* [s-zs v. zzs], *dzsesszzene* [zz], *rossz zár* [sz-z v. zz], *brikettdarab* [dd v. Dd], *itt dolgozik* [td v. dd], *továbbpasszol* [pp v. bp], *inkább pirul* [b-p v. Bp], *keddtől* [Dt v. tt], *agg kovács* [gk v. Gk]. — A zárképzés helye tekintetében választékos beszédben nem hasonul a hosszú mássalhangzó: *fennmarad* [nm], *finn nyelv* [n-ny], *klasszság* [sz-s], *összsúly*. — A *dzs*-nek írt [ddzs] hangot, ha nem hasonul, külön zárfelpattanással ejtjük: *bridzscsapat* [ccs v. dzs-cs].

Ha a két hang képzési helye alig különbözik egymástól, akkor jóformán mindegy, hogy (teljes) hasonulásról vagy csak igazodásról beszélünk: *balettcipő* [cc v. tc], *parkettcsiszoló* [ccs v. tcs].

Ha a szövegkörnyezet szükségessé teszi a megkülönböztetést, a hosszú mássalhangzót mássalhangzó előtt nem annyira a hosszúság, hanem inkább a hasonulás hiánya különbözteti meg a megfelelő rövidtől. Tehát *feddhet* [feDhet] (esetleg [fetthet v. fedthet]) és *fedhet* [fethet], *hozz haza* [z-h] (esetleg [sszh v. z-szh]) és *hoz haza* [szh], *add ki* [Dk] (esetleg [ttk v. Dtk]) és *ad ki* [tk]; *meggy tovább* [gyt] (esetleg [ttyt v. gytyt]) és *megy tovább* [tyt], *húzz szét* [z-sz] és *húz szét* [ssz], *hozz zsírt* [z-zs] (esetleg [zz-zs]) és *hoz zsírt* [zzs]. A hosszú mássalhangzó a zár erősebb felpattanásában is különbözhet a rövidtől. Az erőteljesebb zárképzés jellemző a hasonulásos ejtésváltozatra akkor, ha a hasonulás egyetlen hosszú mássalhangzót eredményez: *lappban* [pb v. bb], *add tovább* [Dt v. tt], *aggkor* [Gk v. kk], megkülönböztetésül ezektől: *lapban* [bb], *ad tovább* [tt], *akkor*.

d) A voltaképpeni teljes hasonulás az igeragozásban hosszú mássalhangzóra éppúgy vonatkozik, mint rövidre, de szinte egyenrangúnak tekinthető a hasonulás nélküli, csupán rövidüléses változat: *hallja* [hajja v. halja], *rü-*

hellje [rühelje v. rühejje]. Ritka igékben mindig kiejtjük az *l*-et: *késölljön* [késöljön]. Szó végén viszont csak a hasonulásos alakot tekintjük helyesnek: *állj* [ájj]. A névszóragozásban és még önállóbb morfémák határán az *ll-j* kapcsolatban mindenféle hasonulás elmarad, tehát: *flanell-ja* [flanelja], *váll-jelzés* [váljelzés]. A *zz-s* kapcsolatban csak rézsleges hasonulás történik már azért is, mert ilyen kapcsolat csak szóhatáron, felszólító alakú igék után szokott előfordulni, ott pedig a kijelentő módtól való megkülönböztetés végett legalább hangszínben megtartunk valamit a *zz*-ből, bár csak rövidült és zöngétlenült változatban: *hozz sört* [hosz-sört], *húzz sorsot* [sz-s]. A *ddgy* kapcsolat sem hasonul teljesen *gy*-vé, mert vagy nagyon ritka szókapcsolatban fordul elő, vagy olyanban, amelyben a hosszú *d*-t félreértés elkerülése végett meg kell különböztetni a rövidtől: *fedd gyakran* [dgy]. A *hadd* azért kivétel, mert maga is hasonulásos alak a *hagyd*-ból; ez *gy* előtt visszaalakul *gy*-vé: *hadd gyúrja* [haggyúrja]. A *ttgy*, *ttdzs* kapcsolat is a *t* zöngésült zárjával kezdődik: *zsilettgyártás* [dgy], *főtt dzsem* [ddzs]. Ennek megfelelően a *ddc*, *ddcs*, *ddty* hangkapcsolatokban is, rövid és zöngétlen változatban ugyan, de igyekszünk a szabatos beszédben legalább a záralkotás jellegében valamit megőrizni a *d* (ill. *t*) zárjából, amely persze itt is alig észrevehetően megy át a *c*, *cs*, *ty* zárjába: *add Cilinek* [atcilinek], *add Csabának* [atcsabának], *add tyúkodnak* [t-ty].

Nincs teljes hasonulás azokban a hosszú mássalhangzóval kezdődő hangtalálkozásokban, melyek már rövid mássalhangzó esetén is csak népies, vulgáris beszédben hasonulnak: *struccccsalád* [struc-család], *priccscipelés*, *friss szóda*.

A hosszú *ggy*, *nny*, *tty* után *j* toldalékelem nem szokott következni, összetételben pedig kiejtjük a rá következő *j*-t: *füttyjel*.

e) Az összeolvadás esetei közül a ragozásbeli jésülés hosszú *d*, *n*, *t* után is új hosszú mássalhangzót eredményez: *feddje* [feggye] (ezt ugyanúgy ejtjük, mint a *fedje* szóalakot), *keddje* [keggye], *normannjai* [normannyai], *rabattja* [rabattya]. Összetett szóban, szókapcsolatban az összeolvadás elmarad, akárcsak rövid *d*, *n*, *t* után: *kedd jön*, *fennjáró*, *együtt jár*.

A *tts*, *ttsz* kapcsolatokban nem olyan kötelező az összeolvadásos ejtés, mint a rövid elemekből álló *ts*, *tsz* hangkapcsolatokban, de gyakori egyszerű *-ság*, *-ség* képzős szavakban az összeolvadás is, többnyire egyenrangú ejtésváltozatként, különösen gyors beszédben. Tehát: *adottság* [adotság v. adoccság], *meghittség* [ts v. ccs]; de *alattság* [alatság], *kilowattszor* [kilovatszor], *balettszerű* [tsz], *ott segít* [otsegít], *ázott széna* [ázotszéna].

A *dds*, *ddsz* kapcsolatokban csak rövidülés és részleges hasonulás történik: *hadd sírjon* [hatsírjon], *addsza* [atsza].

A hosszú *ggy* is csak megrövidül *z*, *zs* előtt, azonkívül zöngétlenedik *sz*, *s* előtt: *meggyzamat* [gyz], *buggyzseb* [gyzs], *meggyszín* [tysz], *meggysűrítmény* [tys]. A *tty* a rá következő *sz*, *s* előtt csak rövidül: *füttyszó* [tysz].

f) Ha hosszú mássalhangzó után még egy vele azonos mássalhangzó következik, akkor általában nem éreztetünk háromszoros, hanem legfeljebb kétszeres időtartamot, tehát a hosszú és a nagyon hosszú mássalhangzók közt rendszerint nemigen van a hangzásban is érzékelhető különbség. Egyszerű szón belül helyesírásunk sem jelöl három azonos mássalhangzót, hanem az egyiket elhagyja: (jól) *hallak*, *többe* (kerül), *normannak* (gondolja), *orról* (beszélt), *tegnapelőttől* (kezdve). Ugyanígy a névszóragozás hasonult *v* eleme, az igeragozás *j*-je nyom nélkül marad az ilyenekben: *tollal*, *jobbá*, *meggyel*. Csak az egyszerű *dzs*-vel írt [ddzs] hosszúságát jelöljük meg írásban, ha hasonulás folytán még hosszabb lesz: *briddzsel*. (Az ugyanígy ejtett ige írása: *bridzsel*.) Egyébként sem írásban, sem kiejtésben nincs különbség a *jobban* 'jobb kézben' helyhatározóragos alak és a *jobban* 'inkább' módhatározó alak *b* hangja közt, a *fedd* 3. személyű kijelentő alak és a *fedd* 2. személyű felszólító alak közt, a *seggel* ragos főnév és a *seggel* ige *g* hangja közt, a *-vé* ragos *viccé* alak (pl. *viccé torzít*) és az *-é* birtokjelű *viccé* alak közt. (Pl.: *Derűsebb a hatása, mint egy viccé.*)

Összetett szóban, szókapcsolatban nincs meg a helyesírási egyszerűsítés, de kiejtésben csak azáltal különbözik egy hosszú és a vele azonos rövid fonémának a találkozásából eredő hosszú mássalhangzó az azonos morfémabeli egyszerű hosszútól, hogy képzésmódja (záralkotása) határozottabb, hosszúsága is jellegzetesebb: a rövidnek kétszerese is lehet, míg az egyszerű hosszú a rövidnek — közönséges, nem verses és nem indulatos beszédben — átlagosan csak másfélszerese. Pl. *tovább beszél*, *kedd déli*, *szkiff-féle*, *agg gazda*, *meggy gyümölcse*, *ujj-jelzés*, *sakk-kör*, *váll-lap*, *gramm-molekula*, *finn nép*, *könny-nyelés*, *krepp-papír*, *orr-redő*, *friss sütemény*, *rossz-szívű*, *ott-tartózkodás*.

Ritkább szókapcsolatokban, sőt ritka, alkalmi összetételekben is külön kiejtjük a két mássalhangzót, de a hosszú ilyenkor megrövidül: a *hecc célja* [c-c], *priccscsere* [cs-cs]. Csak felszólító igékben nyújthatjuk meg a végső mássalhangzót, hogy össze ne tévesszük a kijelentővel: *add Dezsőnek*, és csak igen gondos beszédben: *moss sokat*, *vigyázz Zolira*, *bányássz szenet*!

g) Mássalhangzó után hosszú mássalhangzó csak indulatszókban fordul elő: *brr*, *pssz*.

Ha a mássalhangzó-kapcsolat utolsó elemére még egy vele azonos mássalhangzóval kezdődő fonéma következik, akkor ez már a kettőnél több mássalhangzó találkozásának egy sajátos esete; l. a következő fejezet V. D) szakaszában.

Az a múltban hangoztatott szabály tehát, hogy mássalhangzó szomszédságában a hosszú mássalhangzó megrövidül, általában csak egy szón belül érvényes, de ott is csak olyankor, ha nem okoz félreértést, ha a kapcsolat valamelyik tagját nem akarjuk különösebben kiemelni. Erősen tagolt

beszédben vagy érzelmi hatásra (így indulatszókban is) egészen természetes a hosszú mássalhangzó egy újabb mássalhangzó előtt is, legkevésbé a ragos alakokban, legnagyobb mértékben pedig a laza szókapcsolatokban. Viszont minél kevésbé tagolt a beszédünk, annál szokottabb a rövidüléssel együtt járó koartikulációs módosulás (igazodás, hasonulás, sőt olykor összeolvadás).

V. HÁROM MÁSSALHANGZÓ TALÁLKOZÁSA

Kettőnél több mássalhangzó összekerülése (torlódása) esetén is érvényesülnek a kételemű mássalhangzó-kapcsolatok kiejtési szabályai, de itt-ott sajátos módosulással. Először röviden áttekintjük azokat a háromelemű mássalhangzó-kapcsolatokat, amelyek a III. fejezetben kifejtettek alapján páronként nem befolyásolják egymást, tehát a három hangot egymás után is változatlanul vagy alig észrevehető módosulással szoktuk kiejteni; aztán jellemezzük a második elem, majd az első elem sajátos módosulásait, igazodásait. Külön alfejezetet szánunk a háromtagú mássalhangzó-kapcsolatokban jelentkező hasonulásokra, mégpedig a középső elemére, az elsőére és két hasonulás egymásra hatására, külön az összeolvadás szerepére és módosulásaira, két azonos és egy különböző mássalhangzó találkozására (és az ezzel kapcsolatos rövidülésre), a különféle torlódásokban előforduló kiesésre, végül a háromnál több elemű mássalhangzó-torlódásra.

A) Változatlan és igazodásos ejtésűek torlódása

Általában az a szabály érvényesül, ha két változatlanul kiejtett mássalhangzóhoz egy olyan harmadik társul, amely szintén nem változtatja meg szomszédjának kiejtését lényegesen, hogy mind a hármat kiejtjük egymás után, sokszor még olyan kapcsolatokban is, melyekben harmadik mássalhangzó nélkül az egyikük módosulna. A *j*-t harmadik mássalhangzóként mindig kiejtjük, középső mássalhangzóként azonban tökéletlenül képezzük, mégpedig zöngétlen mássalhangzó előtt zöngétlenül. A *k* és *p* hangot zöngétlenek előtt inkább kiejtjük, ha egy harmadik mássalhangzó előzi meg; az *l* sem módosul ilyen helyzetben. — Az utána következőhöz igazodó mássalhangzó (*n*, *ny*) kevésbé igazodik, ha két mássalhangzó között áll. De ha az *n*, *ny* első tagja a mássalhangzó-torlódásnak, a háromtagú kapcsolat első mássalhangzója rendszerint ugyanúgy igazodik a másodikhoz, mint akkor, ha nem követi harmadik.

E szabályok érvényesülése többnyire független attól, hogy van-e és hol van a mássalhangzók közt szóhatár. Az apróbb eltérésekre az itt következő részletezésben mutathatunk rá.

1. Változatlan ejtés

a) A III. 1–2. szakaszban felsorolt mássalhangzók kiejtése nagyrészt akkor sem jelent problémát, ha kettőnél több kerül egymás mellé, mert változatlanul vagy a már jellemzett kisebb módosulással ejtjük őket:

ck + *c*, *cs*, *f*, *h*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r*, *s* vagy *sz* (pl. *barackcsemete*);
csk + ugyanezek a mássalhangzók (pl. *Recskhez*, *Kőcsknek*);
cspl, *cspr*, *cspsz* (pl. *ácsplajbász*, *tolmácspróba*);
dv + bármely zöngés mássalhangzó (pl. *kedvben*, *nedvdús*);
fs + *c*, *cs*, *f*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r* vagy *t* (pl. *csúf skarlát*);
ftf, *fth*, *ftk*, *ftm*, *ftr* (pl. *liftféle*, *lift megy*);
jcs + *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *s*, *t* vagy *ty* (pl. *Bajcshoz*);
jdly, *jdm*, *jdr*, *jdv* (pl. *majd lyukad*, *fajdra*);
jf (*lyf*) + bármely zöngétlen mássalhangzó v. *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r* (pl. *slejfni*);
jg + bármely zöngés mássalhangzó (pl. *cajgja*, *Solvejg dala*);
jk (*lyk*) + *c*, *cs*, *f*, *h*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r*, *s* v. *sz* (pl. *Rajkhoz*);
jmh, *jmj*, *jml*, *jmly*, *jmr*, *jms*, *jmsz*, *jmz*, *jmzs* (pl. *szejmhez*);
lyph, *jpl* v. *lypl*, *lypny*, *jpr* v. *lypr*, *lyps*, *jpsz* v. *lypsz* (pl. *selyphez*, *cobolyprém*);
js + *c*, *cs*, *f*, *h*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *tájstílus*);
jsz + *c*, *f*, *h*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *hajsznak*);
jtf, *jth*, *jtly*, *jtm*, *jtr* (pl. *sajtféle*, *rojthoz*);
lyv + bármely zöngés mássalhangzó (*ölyvbe*, *ölyvnek* stb.);
jz + *b*, *d*, *g*, *gy*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r*, *v* (pl. *rajzba*, *rajzdeszka*);
jzs + ugyanezek a mássalhangzók (*pajzsba*, *pajzsdarab* stb.);
kfl, *kfr* (mint *flikflak*, *kékfrankos*);
ks + *c*, *cs*, *f*, *h*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *Paks felé*);
ksz + *c*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *Oxford*);
lbj, *lbl*, *lbny*, *lbr*, *lbz*, *lbzs*, (pl. *elbliccel*, *elbratyizik*);
lc + *f*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *sz*, *t* v. *ty* (pl. *nyolcféle*);
lcs + *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *s*, *t* v. *ty* (pl. *gyolcsféle*);
ldly, *ldm*, *ldr*, *ldv* (pl. *földmunkás*, *földre*);
lf + *c*, *cs*, *h*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *s*, *sz* v. *t* (pl. *golfcsapat*);
lkc, *lkcs*, *lkf*, *lkh*, *lkl*, *lkm*, *lkn*, *lkny*, *lkr* (pl. *folklór*);
lmh, *lmj*, *lml*, *lmr*, *lms*, *lmsz*, *lmz*, *lmzs* (pl. *filmhez*, *filmje*);
lph, *lpl*, *lpny*, *lpr*, *lps*, *lpsz* (pl. *talpnyaló*, *célprémium*);
ls + *c*, *cs*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *t* v. *ty* (pl. *falshoz*);
lsz + *c*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *t* v. *ty* (pl. *normálszféra*);
ltf, *lth*, *ltly*, *ltm*, *ltr* (pl. *bolthoz*, *boltmező*);
lv + bármely zöngés mássalhangzó (*elvben*, *nyelvgyakorlat* stb.);
lzb, *lzd*, *lzl*, *lzn*, *lzr* (pl. *hülzni*, *él Zrínyi*);
ms + *c*, *cs*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *nem sláger*);
msz + *c*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *nem szfinksz*);
mz + *b*, *d*, *g*, *gy*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *r* v. *v* (pl. *nemz gyermeket*, *pemzli*);
mzs + ugyanezek a mássalhangzók (*tömzsbe*, *tömzsnek* stb.);
ps + *c*, *cs*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *tapsra*);
psz + *c*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *gipszféle*);
rbj, *rbl*, *rbny*, *rbr*, *rbz*, *rbzs* (pl. *szerb jelleg*, *ferbli*);
rc + *f*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *sz*, *t* v. *ty* (pl. *arcfesték*);
rcs + *f*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *s*, *t* v. *ty* (pl. *görcsre*);
rdly, *rdm*, *rdr*, *rdv* (pl. *kardra*, *mordvin*);
rf + *c*, *cs*, *h*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *s*, *sz*, *t* v. *ty* (pl. *turfhoz*);
rgj, *rgl*, *rgm*, *rgn*, *rgny*, *rgr*, *rgv*, *rgz*, *rgzs* (pl. *smirgli*);
rgy + *g*, *ly*, *m*, *r* v. *v* (pl. *tárgymutató*, *Györgyre*);

rk + *c*, *cs*, *f*, *h*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r*, *s* v. *sz* (pl. *sarkcsont*, *türkmén*);
rm + *h*, *j*, *r*, *s*, *sz*, *z* v. *zs* (pl. *farmhoz*, *farmja*);
rp + *h*, *l*, *ny*, *r*, *s* v. *sz* (pl. *szörphöz*, *szörplé*);
rs + *c*, *cs*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *verscím*);
rsz + *c*, *f*, *h*, *k*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *p*, *r*, *t* v. *ty* (pl. *arszlán*);
rtf, *rth*, *rtly*, *rtm*, *rtr* (pl. *Martfű*, *kerthez*);
rty + *f*, *h*, *k*, *ly*, *m*, *n*, *p* v. *r* (pl. *kortyhoz*, *kortynak*);
rv + bármely zöngés mássalhangzó (*tervbe*, *szervnek* stb.);
rz + *b*, *d*, *g*, *gy*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r* v. *v* (pl. *borzba*, *borzderes*);
rzs + ugyanezek a mássalhangzók v. *dzs* (pl. *törzsbe*, *törzsgárda*);
sfj, *sfl*, *sfr* (pl. *magas fjord*, *kis fröccs*);
sk + *c*, *cs*, *f*, *h*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r*, *s* v. *sz* (pl. *skribler*);
spl, *spn*, *spr*, *spsz* (pl. *kisplasztika*, *spriccel*);
stf, *sth*, *stly*, *stm*, *str* (pl. *ezüstfa*, *festmény*);
szk + *c*, *cs*, *f*, *h*, *l*, *ly*, *m*, *n*, *ny*, *r*, *s* v. *sz* (pl. *humoreszkféle*);
szfj, *szfl*, *szfr* (pl. *teniszflanell*, *művészfrizura*);
szp + *l*, *n*, *r* v. *sz* (pl. *olasz plébános*, *eszpresszó*);
szt + *f*, *h*, *ly*, *m* v. *r* (pl. *lisztféle*, *asztma*, *sztrájk*);
tfj, *tfl*, *tfr* (pl. *szétfröccsen*);
vbl, *vbr* (pl. *szláv blokk*, *oktávbravúr*);
vdly, *vdm*, *vdr*, *vdv* (pl. *óvd meg*, *szívd rá*);
zbl, *zbr* (pl. *matrózblúz*);
zdly, *zdm*, *zdr*, *zdv* (pl. *puzdra*);
zg + *j*, *l*, *m*, *n*, *ny*, *r*, *v*, *z* v. *zs* (pl. *gázgránát*, *vigyáz Gvadányi*).

A *j* torlódó *gy*, *ny*, *ty* után nem fordul elő toldalékelemként, csak önálló szótő kezdetén; tehát egymáshoz kapcsolva kiejtjük mindhárom mássalhangzót az ilyenekben is: *tárgyjegyzék*, *árnyjáték*, *korty jön*. — Csak főnévi toldalékban vagy összetétel utótagjában fordul elő *j* a torlódó *l*, valamint *f*, *k*, *p* után, ezért ezeket is (egymáshoz kapcsolva) változatlanul kiejtjük: *Ybl jött*, *görlje*; *amorf jelleg*, *sztrájkjog*, *szörpje*. — Az *lgyj* kapcsolatban lehetőleg kerüljük az [ljgyj]-szerű ejtést, ezért igényesebb köznyelvünkben tisztán kapcsoljuk a három mássalhangzót: *hölgy jön*.

Az igeragozástól eltekintve (ahol írásban is jelölt teljes hasonulás történik) az *sj*, *szj*, *zj* kapcsolatokat is elemeik szerint ejtjük, ezért változatlan ejtésűek az ilyenek is: *sorsjáték*, *mersz jönni*, *torz jel*. Az előbbi felsorolásban ilyen *j* az *ly* helyén is állhat (pl. *kérsz lyukasat*).

b) A *j* hang két olyan mássalhangzó közt, melyekkel külön-külön változatlan ejtésű kéttagú hangkapcsolatot alkotna, kissé redukálódik, bár ez a tökéletlen képzése még messze van a hangkieséstől: *dobj be*, *dobj dárdát*, *dobj dzsidát*, *dobj gerelyt*, *dobj meg*, *dobj neki*, *dobj rá*, *dobj vissza*, *dobj zöldre*, *dobj zsákot*, *fogj be* stb.; — *férjbe*, *fürjganéj*, *szórj le*, *térj meg*. Még tökéletlenebb az ilyen helyzetű *j* képzése *gy*, *ny* előtt: *dobj gyakran*, *dobj nyolcat*, *fogj gyertyát*, *fogj nyulat*, *férjgyilkos*. Az *mj* kapcsolat *j* eleme több mássalhangzó előtt is erősebben redukálódik: *szomjba*, *szomj gyötri*, *nyomj még*, *szomjnak*, *szomjra*, *nyomj vissza*. Az *l* hangszínét módosítja (palatalizálja), ha előtte *b*, *g* utáni *j* van, a *j* maga pedig alig hangzik: *dobj le*, *fogj legyet*.

A közbülső *j* teljes kiesése előfordul ugyan a gyors vagy pongyola beszédben, de nem helyeselhető.

Zöngétlen mássalhangzó előtt a *bj*, *gj* kapcsolatot úgy ejtjük, hogy a *b*, *g* részben, a *j* teljesen zöngétlen, [χ] ejtésváltozatú, tehát az igazodáson kívül kis mértékű részleges hasonulás is történik: *dobj célba*, *dobj csókot*, *dobj fel*, *dobj hát*, *dobj ki*, *dobj pályán*, *dobj sokat*, *dobj szét*, *dobj túl*, *dobj tyúkra*, *fogj ceruzát*, *fogj csákányt* stb.; — *hívj csak*, *hívj fel*, *hívj hát*, *szívj ki*, *szívj pipát*, *vívj sokat*, *óvj tatártól*.

c) Három mássalhangzót néha akkor is pontosan kiejtünk egymás után, ha a csoport második eleme a harmadik előtt különben módosulna. Nem maradhat el a *k* zárfelpattanása a *barackpálinka*, *baracktól*, *Recsktől*, *Majk pora*, *Vajktól*, *sejk tyúkja*, *hüvelyktől*, *sarkpont*, *arktikus* típusú mássalhangzócsoportban; a *p*-é csak gyors beszédben maradhat el: *talpkő*, *talptól*, *Selypnek*, *Selyp cukra*, *Selyptől*; a *t*-é, *d*-é, *g*-é gyakori szavak mindennapi használatában inkább elmaradhat: *liftkezelő*, *liftpénz*, *sajtkukac*, *sajtpapír*, *csoportkép*, *pártpolitika*, *ezüstpapír*, *ezüstkanál*; *fajdban*, *majd Géza*, *akkordban*, *kardgomb*; *cajgban*, *cajgdarab*, *Solvejg gyereke*. Az *m* zárfeloldása *b*, *p* előtt, az *n*-é *d*, *t* előtt mindig elmarad: *szejmbe*, *reformba*, *reformpárt*; *napalmbomba*; *modern dolog*, *konszerntől*. Más hangok előtt a gondos, tagolt beszédben nem hiba a zár feloldása: *a szejm célja*, *reformgyűlés*, *reformkor*, *reformnak*, *reformtól*; *filmdal*, *filmkocka*, *filmnyomó*. Ha *l* előzi meg, a *t* zárja felpattan: *múltkor*, *aszfaltkoptató*, a *d*-é egyszerű szóban inkább nem: *holdban*, de összetett szóban gyakran igen, különösen *g* előtt: *földgát*.

Vannak idegen szavak végén előforduló mássalhangzó-kapcsolatok, melyek egy harmadik mássalhangzó előtt szótagot alkotnak: *Pjotrba*, *Pjotr családja*, *Pjotr felé*, *Pjotrhoz*, *Pjotrnak*, *Pjotr se*, *Pjotrtól*, *Pjotr zsebe*; a *Louvre-ba*; *Yblben*, *Ybl-féle*, *Yblhez*, *Ybl Miklós*. Az ilyen *l* nem módosul *gy*, *ny*, *ty* előtt sem: *Stróbl gyermeke*.

2. A második mássalhangzó igazodása (ha az első változatlan marad)

a) Olyan mássalhangzó-kapcsolatokra, melyeknek első tagját igazodással ejtjük, ez az igazodás akkor is jellemző, ha változatlan ejtésű mássalhangzóra következnek. Jellemző tehát a zárfelpattanás módosulása a *bm*, *pm* hangkapcsolatban: *szerb módon*, *talpmagasság*, a *dn*, *tn* hangkapcsolatban: *majdnem*, *bárdnak*, *rojtnak*, *partnak*, *ezüstnemű*, *lisztnek*, a *gyny*, *tyny* hangkapcsolatban: *tárgynyelv*, *korty nyelése*; a *dl*, *gyl*, *tl*, *tyl* hangkapcsolatban: *majd lesz*, *áldlak*, *rajtláz*, *tiltlak*, *kérdlek*, *pártlap*, *tárgylemez*, *korty lesz*, *festlek*, *keresztlány*. Ugyanígy, de az orrhang zárjának feloldása nélkül: *gömbmaró*, *fándli*, *gondnok*, *bántlak*, *cementlap*. Az esetleges kiesésről bővebben az E)1. és 3. szakaszban lesz szó.

b) A *bv* kapcsolat mássalhangzó után csak szóhatáron fordul elő, ezért igazodás nélkül ejtjük: *szerb vendég*, vagy az orrhang zárjának feloldása nélkül: *dombvidék*. A *pf* kapcsolat, ha szót kezd, mássalhangzó után is igazodással, affrikátaszerűen hangzik: *már pfujoz*. Ha *f*-fel kezdődik az új szóelem, nem kötelező az affrikátaszerű igazodás: *talpfolt*. Az *mf*, *mv* kapcsolatban az *m* dentilabiálissá igazodik vagy megmarad bilabiálisnak, de zárfelpattanása mindenképpen elmarad: *filmfelvétel*, *filmvetítés*.

c) A *j* két zöngétlen mássalhangzó közt mindig zöngétlen: *döfj keresztül*, *rakj fel*, *kapj hozzá*. Olyan zöngés mássalhangzó előtt viszont, amely az előző zöngétlent zöngésíti, gyakran a *j*-t megelőző zöngétlen hang is zöngésül: *döfj bele* [dövj bele] v. [döfj bele], *rakj gúlát* [ragj gúlát v. rakj gúlát], *kapj be* [kabj be v. kapjbe]. Az *rj* kapcsolat *j* hangja — néha kissé az *r* is — csak zöngétlen hang előtt zöngétlenedik: *férjhez*, *kaparj ki*, *várj péntekig*, *sarjtól*. A *j* ilyen helyzetekben amúgy is tökéletlen képzésű; teljes kiesése azonban nem következik be, kivéve a *férj* ragos alakjait a köznyelv szintje alatti népi ejtésben.

d) Mássalhangzó utáni *n* nem módosul *f*, *g*, *h*, *k*, *l*, (*ly*,) *r*, *s*, *sz*, *v*, *z*, *zs* előtt sem: *kombájnhoz*, *kombájn lesz*, *kombájnra*; *smarnféle*, *modern gazdaság*, *Bernhez*, *modernkedik*, *modern lemez*, *firn lyukai*, *konszernre*, *baconsertés* [béknsertés],[5] *Bacon-szerű* [knsz], *modernség*, *konszernszerű*, *modern világ*, *modern zene*, *modern zsarnok*.

e) Az *ny* is legfeljebb annyiban módosul két mássalhangzó közt, hogy zárjának feloldása *f*, *g*, *h*, *k*, *ly*, *r*, *v* előtt elmaradhat: *szárnyfal* stb.

f) Mássalhangzó utáni szóvégi *h* zöngétlen mássalhangzó előtt gyakran (nyelvheggyel v. ajakkal képzett mássalhangzó előtt különösen) nyelvháttal ejtett réshanggá módosul: *bolyhféle*, *bolyhnak*, *bolyhra*, *bolyhtól*. Idegen (tehát magyar morfémákra nem tagolható) szavakban mindig nyelvháttal ejtett [χ] réshang efféle helyzetekben: *durchmars*. — Zöngés mássalhangzó (de nem *l*, *m*, *n*, *ny*, *r*) előtt az ilyen *h* részben zöngésülhet: *bolyhba*.

3. Az első mássalhangzó módosulása

a) Olyan hangkapcsolatokban, melyek első eleméhez zárfelnyitás (vagy felpattanás) nélkül kapcsoljuk a másodikat, ez a zárfelnyitás akkor is elmaradhat, ha a második után egy olyan harmadik mássalhangzó következik, mely nem befolyásolja a megelőző mássalhangzó képzésmódját. Elmarad tehát a *k* zárfelpattanása az ilyenekben: *aktfestő*, *aktrajz*, *bliktri*, *emlékplakett*, *énekpróba*; a *g*-é ugyanígy: *bélyegblokk*, *elég brikett*; a *p*-é ilyenekben: *dioptria*, *üptre*; a *b*-é: *dobd rá*, *darab grafit*; a *d*-é, *t*-é ritkábban: *ködgránát*, *két klarinét*, *átplántál*, *hétpróbás*. Zárfelnyitás nélkül ejtjük az *m*-et

[5] Más ejtésváltozata nem tartozik ide.

olyan hangkapcsolatokban, mint *mbj*, *mbl*, *mbny*, *mbr*, *mbz*, *mbzs*, *mph*, *mpl*, *mply*, *mpny*, *mpr*, *mps*, *mpsz*; *mdly*, *mdr*, *mtr*; *mgl*, *mgn*, *mgr*, *mgv*, *mkl*, *mkr*; az *n*-et olyanokban, mint *ncf*, *nch*, *ncj*, *nck*, *ncl*, *ncm*, *ncn*, *ncny* stb., *ncsf* stb., *ndly*, *ndm*, *ndr*, *ndv*, *ntf*, *nth*, *ntly*, *ntm*, *ntr*. Az *mdv*, *mtf* hangkapcsolat népies kiejtésben [mb̥v], [mp̥f]-féle kapcsolattá módosul, pl. *nyomd viszsza*, *teremt fegyelmet*.

b) A zár felnyitása egymás után két hangban is elmaradhat: *galambdúc*, *galambgomba*, *tömbgyűlés*. Szabatosabb, nagy nyilvánosság előtti beszédben célszerű a *p*, *d*, *t* zárját — mellékzönge nélkül — felpattantani: *kompkikötő*, *kompnak*, *prompt*; *rendbe*, *csendbiztos*, *bolondgomba*; *csontkemény*, *csontpapír*, *receptkönyv*; a *b*-ét is, ha kiesése félreértést okozna: *tömbnek*. Egyszerű szón belül, mint *rendbe*, *jelentkezik*, a *d*, *t* népies beszédben kiesik, de igényesebb köznyelvünkben a *t*, *d* zárképzését kötelezőnek tartjuk, ha zárjának felpattanását nem is. Ugyanígy népies, nem köznyelvi a *t* kiesése két azonos mássalhangzó közt: *receptpapír*. Ritka szókapcsolatban a *t*-t mindig felpattantjuk, pl. *kopt pap*. Az *mdm*, *mtm* kapcsolat középső eleme csak igényes kiejtésben marad meg tisztán (*nyomd meg*, *teremtmény*), a közbeszédben módosul (s így egybeesik az *mbm*, *mpm* igazodásos változatával), sőt a *d* ki is eshet, ha ez nem okoz félreértést.

c) A *h* hang két mássalhangzó előtt ugyanúgy csak szájpadlás és nyelvhát közti réssel ejthető, mint egy mássalhangzó előtt: *sah pláne*, a *MÉH programja*. Ezt a hangváltozatot jelöli idegen szavakban a *ch* is: *stichpróba*, *jachtféle*.

d) Igazodó előtagú mássalhangzó-kapcsolatban akkor is megmarad az igazodás, ha utána olyan harmadik mássalhangzó következik, amely a megelőzőt nem befolyásolja. Tehát [p̥] hang van a *pfc*, *pfcs*, *pfh*, *pfj*, *pfk*, *pfl*, *pfm*, *pfn*, *pfny*, *pfr*, *pfs*, *pfsz*, *pft* hangkapcsolatokban, [m̥] hang az *mfc* stb. kapcsolatban, az *nv* + zöngés magánhangzó kapcsolataiban, [ŋ] hang az *ngdzs*, *ngj*, *ngl*, *ngm*, *ngn*, *ngny*, *ngr*, *ngv*, *ngz*, *ngzs*, az *nkc*, *nkcs*, *nkf*, *nkh*, *nkj*, *nkl*, *nkm*, *nkn*, *nkny*, *nkr*, *nks*, *nksz* kapcsolatokban.

Nem kötelező az igazodás két morféma határán: *három flóta* [m̥fl v. m-fl], *három frank* [m̥fr v. m-fr], *népfront* [pfr v. p-fr]. Az *nk*, *ng* azonban szón belüli morfémahatáron is inkább igazodásos ejtésű: *önkritika* [ŋkr], csak szóhatáron vagylagos: *ön grafikus* [ŋgr v. n-gr], *én kreáltam* [ŋkr v. n-kr].

e) Megmarad a háromtagú kapcsolat első tagjának igazodása akkor is, ha a második tag zárja — különösen egyetlen morfémában — felpattanás helyett átmegy a harmadikéba: *tinktúra*, *ingbe*, *banktól*. Összetett szóban a zárfelpattanás csak nagyon gyors beszédben marad el: *bankpénztáros*, *banktőke*. Ikerszóban a hangzási hasonlóság végett inkább mindkét helyen felpattantjuk a zárat: *cseng-bong*.

f) Mindig orrhangú mássalhangzót ejtünk az *n* zárképzése helyett az egy morfémához tartozó *nl*, *ns*, *nsz*, *nz* kapcsolatban, ha még egy mássalhangzó következik utána: *ajánl be*, *ajánlkozik* stb., *kliens célja*, *frappáns csattanó*, *aspiránsféle*, *branshoz*, *renitenskedik*, *pedáns lesz*, *konspirál*, *konstans*, *transzcendens*, *fajanszféle*, *szeánszhoz*, *transzkontinentális*, *pasziánsznak*, *transzport*, *fajanszra*, *dunszt*, *pénzbe*, *pénzdarab*, *pénzgond*, *pénzgyűjtemény*, *bronzjelvény*, *pénzláb*, *bronzműves*, *bronznak*, *bronznyomás*, *pénzre*, *bronzvörös*.

Ha az *n*-hez új morféma csatlakozik, nem bántó az *n* zárképzése sem: *unsz meg*, *üzensz nyomban*, még kevésbé ha az új morféma mássalhangzó-torlódással kezdődik: *színskála*, *szalonspicc*, *pánszláv*. De ilyenkor is természetesebb az *n* tökéletlen képzése.

g) A szó végén kiejtett *h*-t több mássalhangzó előtt is ugyanúgy ejtjük, mint egy előtt (vö. 3.c)); de esetleg részben zöngésülve, ha közvetlenül utána zöngés mássalhangzó következik: *a sah drágaságai*, *Zilah bravúrja*.

h) Az *ny* hang több mássalhangzó előtt is úgy viselkedik, mint egy előtt, tehát csak népies, tájnyelvi beszédben pótolja zárképzését az előző magánhangzó orrhangú ejtése, ha *f*, *g*, *k* kezdetű mássalhangzó-kapcsolat követi: *hány francia*, *hány gránát*, *hány krajcár*. L. még a III. 2. f) szakaszt.

Ez érvényes a *b*, *c*, *d*, *p*, *s*, *sz*, *t*, *z* kezdetű kapcsolatokra is, de ezek előtt gyors beszédben köznyelvünk is elhagyja az *ny* zárjának feloldását: *aranybrokát*, *hány cvikker*, *hányd meg*, *iránydráma*, *botránykrónika*, *cigányprímás*, *cigányskála*, *versenysport*, *aranytrombita*, *kemény zrí*. — Népies, nem köznyelvi az igazodásos [hámfrancia] stb. és a hasonulásos [arambrokát, háncvikker, irándráma] stb. is.

A *v* előtt ritka a zárfeloldás elmaradása, mert az könnyen a népi, hanyagabb ejtésmódra, a magánhangzó orrhangúsítására vezet: *könyvbe*, *enyvdarab*.

i) Az *l* hang [lj]-szerűen igazodó, palatizált változata *gy*, *ny*, *ty* előtt akkor is modorosnak hat, ha olyan mássalhangzó jön utána, amely a *gy* ejtését nem befolyásolja: *hölgy gondja*, *hölgymenyét*, *hölgyre*, *hölgyválasz*. Ugyanez a helyzet akkor is, ha a *gy* zárja gyorsabb beszédben felpattanás nélkül megy át a következő mássalhangzóba: *völgybe*, *tölgynek*. Ha *gy* után *l* vagy éppen *ny* következik, akkor az *l* jésítése kevésbé modoros: *tölgylevél*, *völgynyílás*.

B) Hasonulás a mássalhangzó-torlódásban

A kételemű mássalhangzó-kapcsolatokban fellépő hasonulás általában itt is érvényesül. De a zöngésedés és zöngétlenedés, továbbá a jésülés sokszor nem csak a közvetlenül előző mássalhangzóra hat, hanem az azt megelőző

harmadikra is. A képzés helye szerinti hasonulás pedig a középső mássalhangzóban olykor elmarad. Az azonossá váló mássalhangzók egy előző mássalhangzó után sokszor nem nyúlnak meg egészen hosszúvá, hanem érvényesül rajtuk a rövidülés elve: rövidek vagy félhosszúak lesznek. De nincs rövidülés, ha az azonossá váló két mássalhangzó két szótőhöz tartozik (összetételben, szókapcsolatban). Szótő végén azonban megrövidül, különösen az *lj*. — Általában kevésbé módosul a mássalhangzó, ha külön szóelem (pl. rag). Egyébként a közbülső *t*, *d* hajlamos a kiesésre. Ellenben az *n* ilyen helyzetben nem hasonul az utána következőhöz.

Ha két hasonulásnak kellene egymásra következnie, akkor zöngésség dolgában az utolsó mássalhangzó az irányadó. Egyéb hasonulási szabályok együttes fellépésére és kereszteződésére csak a részletezésben adhatunk eligazítást.

1. A második mássalhangzó hasonulása

a) A részleges hasonulás miatt zöngétlenülő mássalhangzó zöngétlen lesz akkor is, ha egy harmadik mássalhangzó előzi meg, amely egyébként a kiejtését nem befolyásolja.

Így az *rbh*, *jdf*, *rdf*, *jdh*, *rdh*, *jgf*, *rgf*, *jgh*, *rgh*, *jgs*, *rgyf*, *rgyh*, *rgyk*, *lyvc*, *lyvh*, *rvh*, *rvk*, *rvsz*, *rvt*, *jzf*, *jzc*, *jzh*, *jzp*, *jzt*, *mzh*, *rzf*, *rzh*, *rzk*, *rzt*, *jzscs*, *jzsf*, *jzsh*, *jzsk*, *jzsp*, *jzst*, *mzsf*, *rzsc*, *rzsf*, *rzsh*, *rzsk*, *rzsp*, *rzst* kapcsolatokban: *szerbhez* stb., vagy a zárfelpattanás szokásos elmaradásával az *rbcs*, *rbt*, *jdk*, *rdk*, *rdp*, *jgt*, *rgyt* kapcsolatokban: *szerb család*, *fajdkakas* stb. Igazodással és hasonulással: *szerb folyó* [rpf]. Ugyanez a hasonulási szabály érvényes akkor is, ha az első (orrhangú) mássalhangzó zárja felnyílás nélkül megy át a teljes zárba, tehát az *mbcs*, *mbh*, *mbk*, *mbs*, *mbt*, *ndf*, *ndh*, *ndk*, *ndp* kapcsolatokban: *combcsont* stb., a *b* [p] esetleges igazodásával a *combfej* típusban; ugyanígy a köznyelvi *l* után is: *földfém* [ltf], *völgyhíd* [ltyh] stb., a *gycs*, *gyt* találkozásakor a *gy* [ty] zárfelpattanása nélkül, pl. *hölgytől*.

Ha az így hasonuló zöngés mássalhangzót megelőző zöngésnek is van zöngétlen párja, sokszor ez is a harmadikhoz hasonul: gyorsabb beszédben szintén teljesen zöngétlen lesz, de lassú, tagolt beszédben az eleje zöngés marad: *edzd hozzá* [cth v. dzth], *edzd kissé* [ctk v. dztk], *hívd fel* [ftf v. vtf], *hívd hát* [fth v. vth], *szívd ki* [ftk v. vtk], *gerezdféle* [sztf v. ztf], *húzd fel* [sztf v. ztf], *üdvhöz* [dfh v. tfh], *nedvkeringés* [tfk v. dfk], *kedvtelés* [tft v. dft].

Hasonló szabály érvényesül a zöngétlen mássalhangzó zöngésülésében; így az *rcb*, *rcd*, *rcg*, *rcsb*, *lyfb*, *rkz*, *rpz*, *rsb*, *rsd*, *rs-z*, *rszgy*, *jszb*, *jtg*, *jtz*, valamint a *jkb*, *jtb*, *rtb*, *rtz*, *rtyb* kapcsolatokban, ill. az *ncb*, *ncd*, *ncg*, *ncgy*, *ncz*, *ntb*, *ntg*, *ntz*, *lcsb*, *ltb*, *lpd*, *lpg* kapcsolatokban, pl. *arcban*, *sejtbe*, *táncdal*, *tánczene*, *gyolcsból*.

Ha az így zöngésülő zöngétlen mássalhangzó előtti zöngétlennek is van zöngés párja, gyorsabb beszédben az is teljesen zöngés lesz, de lassú, tagolt beszédben az eleje, sőt akár mindkét előző hang zöngétlen marad: *barackba* [dzgb v. cgb v. ckb], *barackdzsem* [dzgdzs v. cgdzs v. ckdzs], *palackgyártás* [dzg-gy v. cg-gy], *palackzöld* [dzgz v. cgz v. ckz], *raksz be* [gzb v. kzb], *kokszdarab* [gzd], *telexgép* [gzg v. kszg], *bóraxgyöngy* [gzgy v. kzgy v. kszgy], *döfsz bele* [vzb v. fzb v. fszb]. Ritkább szavakban, nevekben, lazább szókapcsolatokban inkább megtartjuk a betű szerinti hangalakot: *Recskből* [cskb v. csgb v. dzsgb], *makacs s buta* [cs-sb v. cs-zsb v. dzs-zsb], *voksbeli* [ksb v. gzsb v. kzsb]. A *t* csak elnagyolt, hanyag vagy népi beszédben eshet ki, igényes köznyelvünkben zöngésülve megmarad: *liftbe* [vdb v. fdb], *ezüstből* [zsdb v. sdb]. De semmiképp sem eshet ki, ha félreértést okozna: *kosztba* [zdb v. szdb].

b) Zöngésség tekintetében szabályosan hasonul a középső mássalhangzó akkor is, ha az előtte lévő igazodik, tehát a *mfb*, *mvh*, *nvh*, *nvs*, *nvt*, *ngc*, *ngcs*, *ngf*, *ngh*, *ngp*, *ngs*, *ngsz*, *ngt*, *nkb*, *nkz*, *nsb*, *nsgy*, *nzf*, *nzh*, *nzk*, *nzp*, *nzt* kapcsolatokban: *tromfba* [m̥vb], *hamvhoz* [m̥fh], *szenvtelen* [m̥ft], *hanghoz* [ŋkh], *fánkban* [ŋgb], *kliensben* [e˜zsb], *pénzhez* [é˜szh] stb. Az *ny* csak népies beszédben igazodik, pl. *könyvhöz* [kö˜fhöz], *könyvkötő* [ö˜fk], *könyvtár* [ö˜ft]; köznyelvünkben [könyfkötő], [könyftár], *könyvcsere* [nyfcs], *könyvpiac* [nyfp], *enyvtől* [enyftől].

Igényes kiejtésben a *cs* előtt a *z* csak zöngétlenedik, népies beszédben képzéshely szerint is hasonul, pl. *táppénzcsaló* [é˜szcs] v. (nép.) [é˜scs].

c) A *dny*, *tny* hangkapcsolat [gyny, tyny]-szerű ejtése változatlan mássalhangzó utáni helyzetre is jellemző (*dzdny*, *jdny*, *rdny*, *vdny*, *zdny*, *rtny*, *stny*, *sztny*; *bdny*, *gdny*, *ktny*, *ptny*), például *kardnyelő*, *fogd nyakon*. Ezek előtt a hangkapcsolatok előtt az *l* kissé palatizált, [lj]-szerű színezetet kaphat, de a szép köznyelvi beszédben igyekezzünk az *l*-et minél tisztábban ejteni, tehát: *földnyelv* [ldny v. lgyny], de nem [ljgyny], *földgyalu* [ldgy v. lggy], *rémült nyúl* [ltny v. ltyny].

d) Természetesen nincs köznyelvi hasonulás *v* előtt a *cv*, *csv*, *fv*, *kv*, *sv*, *szv*, *tv*, *tyv* kapcsolatokban akkor sem, ha még egy — változatlanul maradó vagy igazodó — mássalhangzó előzi meg, tehát az *rcv*, *rcsv*, *rfv*, *ckv*, *rkv*, *szkv*, *rsv*, *kszv*, *psv*, *pszv*, *jtv*, *rtv*, *stv*, *sztv*, *rtyv*, továbbá az *ncv*, *ncsv*, *ntv*, *tkv*, *ltv* és az *nkv* kapcsolatokban: *arcvíz*, *biszkvit*, *testvér*, *kilencven*, *bankvezér* [ŋkv], *ránk vár* stb. A [ráŋgvár]-féle kiejtés nyelvjárásban fordul elő. Nincs zöngésülés az igazodásos kezdésű *nszv* hangkapcsolatban sem: *szeánsz vége*. A *transzverzális* típusú szavak *nzv*-vel ejtett változata nem magyar hasonulásból, hanem a latin *sz* németes, franciás zöngésüléséből ered.

Csak igazodik, de a köznyelvben nem hasonul a *p* a *v*-hez változatlan mássalhangzó után: *selyp védenc*, *szörp vége*. Ugyanígy feloldatlan zárú orrhang után: *kompvonat*; *l* után is: *talpvonal*.

De a puszta kételemű kapcsolattól eltérően nincs köznyelvi hasonulás egy megelőző változatlan mássalhangzó után az *nb*, *np*, *ngy*, *nty*, *c-s*, *cs-sz*, *szcs* kapcsolatban sem: *konszernben*, *kombájngyár*, *modern palota*, *nefelejcsszín*, *bakancsszeg* [ncs-sz], *polcsor* [lc-s].

e) Csak zöngésség tekintetében van hasonulás a *c-sz*, *cs-z*, *szdzs*, *sz-zs*, *zcs* hangkapcsolatokban, ha változatlan mássalhangzó előzi meg: *arczsába* [rdz-sz], *korcs zene* [rdzs-z], *kommersz dzsemm* [rzdzs], *mersz zsarolni* [rz-zs], *traverzcsere* [rszcs]. Az első zárfelpattanás elmaradása után: *kedvenc zsoldos* [ndz-zs], *kilincszáródás* [ndzs-z], *nyolc zsák* [ldz-zs].

f) A zöngésségben különböző mássalhangzók egyetlen félhosszúvá hasonulnak, ha változatlanul maradó vagy igazodó mássalhangzó előzi meg őket. Gyakori kapcsolatban ez a félhosszú hang egészen megrövidülhet, ritka vagy félreérthető kapcsolatban hosszúvá válhat, mégpedig úgy, hogy az eleje fokozatos átmenetként csak részben zöngés: *szerb pópa* [szer(p) pópa v. szerʙpópa], *szlójdterem* [jtt v. jDt], *biliárdterem* [biliár(t)terem], *hordta* [horta], *cajg kell* [jkk v. jGk], *dramaturg kell* [rkk v. rGk], *György tyúkja* [rtty v. rty], *ölyvféle* [öj(f)féle], *tervfelelős* [r(f)f], *rajzszer* [jssz], *torzszülött* [rssz v. rsz], *pajzs se* [jss], *törzs se* [rss]. Igazodó *n* után: *barlangkutatás* [ŋ(k)k], *pénzszűke* [pé˜(sz)szűke]. Ha zöngétlen hang hasonul, akkor néha csak az eleje marad zöngétlen: *korcs dzsentri* [rddzs], *sejk gallérja* [jgg v. jGg], *hüvelyk görbül* [jgg v. jGg], *parkgondnok* [rgg v. rGg], *selyp beszédű* [jbb v. jpb], *szörpben* [ször(b)ben v. szörpben], *nyers zsír* [rzzs v. rs-zs], *mersz zúgni* [rzz v. rsz-z], *sajtdarab* [jd].

Feloldatlan zárú orrhang vagy *l* után gyakoribb a rövidülés, múlt idejű igealakokban kötelező, ragos főnevekben, összetett szókban csak egyike a helyes változatoknak, mégpedig első helyen ajánlott alak akkor, ha a szóalak gyakori és félreérthetetlen: *galambpár* [mp v. mpp], *mondta* [nt], *gondtól* [nt v. ntt], *gondtalan* [nt], *gondterhelt* [nt v. ntt], *kompban* [mbb v. mb], *csontdaganat* [nd v. ndd], *narancsdzsem* [nddzs v. ndzs]; *küldte* [lt], *zöldtakarmány* [ldt v. ltt v. lt], *talpbetét* [lbb v. lpb]. Ha azonban a rövidülés félreértést okozna, ügyelünk legalább a hosszúság megtartására: *földtől* [ltt v. ldt], *földtakaró* [ldt v. ltt], *nyelvfejlődés* [lff].

Ha a megelőző mássalhangzónak van zöngétlen, ill. zöngés párja, szón vagy szoros szókapcsolaton belül gyorsabb beszédben az is hasonulhat az utána következő (fél)hosszúhoz: *gerezdtől* [szt v. ztt], *nedvféle* [tf v. dff]; *palackgáz* [dzg v. cgg], *groteszk gúny* [szgg v. zgg], *liftdíj* [vd v. fdd], *üstdob* [zsd v. zsdd v. sdd]. Ha a szókapcsolat nagyon ritka (pl. egyik eleme tulajdonnév), vagy ha a három hang három morfémához tartozik, nemigen

van rövidülés: *Recsk gondja* [csgg], *makacs s zsarnok* [dzs-zszs v. cs-zszs], *edzd tovább* [dztt v. ctt], *dobd tovább* [btt v. pt].

g) Az *nm*, *n-ny*, *sz-s*, *z-zs* hangkapcsolatok változatlan mássalhangzó után csak gyakori származékokban, szokottabb összetételekben válhatnak egyetlen hosszú hanggá; a ritkábbakban nem: *kombájn mellé* [jnm], *Bacon mellett* [béknm], *firnmező* [rnm], *modern nyelv* [rn-ny v. rnny], *döfsz simán* [fsz-s], *fédervejsz sincs* [jsz-s], *kekszsütés* [ksz-s], *nyomsz sokat* [msz-s], *ripsz-selyem* [psz-s v. pss], *mersz súgni* [rsz-s], *torz zsabó* [z-zs].

h) A *dgy*, *t-ty*, valamint a *d-dzs*, *tc*, *tcs* kapcsolat változatlan mássalhangzó után félhosszú [ggy]-nek, ill. [tty-]nek, [ddzs]-nek, [cc]-nek, [ccs]-nek hangzik, mely gyors beszédben egészen megrövidülhet, ha nem okoz félreértést: *edzd gyakran* [dzggy] (inkább így, hogy megkülönböztessük a kijelentő módú *edz gyakran* és az alanyi felszólító *eddz gyakran* alaktól), *fajd gyalogol* [jggy] *majd Gyurka* [jgy v. jggy], *rekordgyorsaság* [rggy v. rgy], *hívd gyorsan* [vggy] (v. gyors beszédben, ha az igealak a beszédhelyzetből és a hangsúlyozásból világos: [vgy]), *hozd gyalog* [zggy]; *kuncsaft tyúkja* [ftty], *akart tyúkot* [rtty], *most tyúkászik* [sty v. stty], *kopaszt tyúkot* [sztty]; *szilárd dzsem* [rddzs], *taftcipő* [fcc], *liftcsengő* [fccs], *zajt csap* [jccs], *guzsalyt csinál* [jccs], *sportcikk* [rcc], *pártcsoport* [rccs], *testcsel* [sccs v. scs], *azbesztcement* [szcc v. szc]. — A megelőző mássalhangzó zárjának észrevétlen átmenetével: *dobd gyorsan* [bggy] (v. félreérthetetlen beszédhelyzetben [bgy]), *fogd gyakran* [g-ggy] (v. félreérthetetlen helyzetben [g-gy]), *tömd gyufával* [mggy].

Az *sztcs* hangkapcsolatot a kissé népies stílusú gyors beszéd gyakori szavakban [scs]-vé hasonítja, de a választékosabb beszéd megtartja az *sz* hangszínét: *keresztcsigolya* [szccs v. szcs].

i) A *z-s* találkozása ilyen helyzetben legalább részleges hasonulást mindenképp eredményez; teljes hasonulást csak gyakoribb, szokottabb alakulatokban. Ezért *torzság* [rsz-s], *rajzsín* [jsz-s v. jss], *torzonborz suhanc* [rsz-s v. rss], *pénzsóvár* [pé˜szsóvár], esetleg [pé˜ssóvár]. Hosszabb vagy nagyon gyakori szavakban az ilyen teljesen hasonult hang kissé megrövidülhet, de csak nagyon gyors, hanyag beszédben eshet ki egészen.

j) A *dty*, *tgy*, *dc*, *dcs*, *tdzs* hangkapcsolatok első eleme változatlan mássalhangzó után zöngésség tekintetében okvetlenül hasonul az utána következőhöz, gyorsabb beszédben a hangképzés helye szerint is, még gyorsabb és hanyagabb, bizalmasabb beszédben az így keletkezendő hosszú mássalhangzó megrövidül, ha a rövidülés félreértést nem okoz: *fajdtyúk* [jt-ty v. jtty], *selejtgyártó* [jdgy v. jggy v. jgy], *csoportgyőztes* [rdgy v. rggy v. rgy], *abszurd cél* [rtc v. rcc], *térdcsat* [rtcs v. rccs], *tart dzsemet* [rd-dzs]. — Szép kiejtésben vigyázunk, hogy a megelőző *l* minél kevésbé kapjon *j*-s színezetet, tehát helyesen: *boltgyám* [ldgy v. lggy v. lgy], *csináld tyúkkal* [lt-ty v. ltty], *földcsuszamlás* [ltcs v. lccs].

k) Nagyon hanyag ejtésben hasonul a *c-cs*, *cs-c*, *s-sz*, *zs-z* kapcsolat első eleme. Helyes köznyelvi ejtésünkben tisztán hangzik változatlan mássalhangzó után is: *arccsont* [rc-cs], *tekercs cérna*, *borsszem* [rs-sz], *törzs zászlója*. Feloldatlan zárú első mássalhangzóval: *lánccsörgés* [nc-cs], *nyolc család* [lc-cs], *fals szólam* [ls-sz].

A *zs-sz* kapcsolatban változatlan mássalhangzó után is csak a zöngétlenedés helyes: *törzsszám* [rs-sz]. A [törsszám] nagyon hanyag vagy nagyon régi, nyelvjárásias változat, csak gyors beszédben fogadható el, akárcsak a [borsszem], [tekerccérna], [törzzászlója].

l) Ha a *dgy*, *dny*, *t-ty*, *tny* hangkapcsolatot *n* előzi meg, a jésítés (palatalizáció) kihathat az *n* hangra is: azt [ny] jellegűvé teheti. Pl.: *rendgyakorlat* [nggy v. ngy v. nygy], *bőrönd nyitása* [ngyny v. nygyny v. nny], *megint tyúk* [ntty v. nty v. nyty], *csontnyelű* [ntyny v. nytyny]. Kevésbé gyakori szókapcsolatban ez a hasonulás ritkább: a *holland nyelv* torlódó mássalhangzói inkább csak az *n* zárfeloldása és a *d* zárjának nem elöl való felpattanása miatt térnek el önálló ejtésüktől és csak ritkán hangzanak [hollangynyelv] vagy éppen [hollanygynyelv]-féle alakban; viszont a ma már nehezen elemezhető *mindnyájan* szóban ugyanezek a mássalhangzók néha egyetlen hosszú [nny] hanggá olvadnak össze, a *d* teljes kiesésével.

m) A zöngésségben is eltérő *tygy*, *dty* hangkapcsolatban az *n* utáni *t*, ill. *d* zöngésség tekintetében mindenképpen a harmadik hanghoz hasonul, de rendszerint hasonul a képzés helye tekintetében is, gyakoribb alakulatokban, gyors beszédben pedig el is maradhat, sőt elmaradása esetén az *n* is módosulhat: *cementgyár* [ndgy v. nggy v. ngy v. nygy], *bolond tyúk* [nt-ty v. ntty v. nty].

Ha az első mássalhangzónak is van zöngés párja, az is zöngésül, de ilyenkor még gyakoribb a középső mássalhangzó kiesése: *most gyalogol* [zsgy v. zsggy v. zsdgy], *keresztgyermek* [zgy v. zggy v. zdgy].

n) Alig észrevehető módosulással is hosszú mássalhangzót eredményez a hasonulás az *ntc*, *ntcs* kapcsolatokban; ez a hosszú mássalhangzó azonban a gyakoribb szavakban, szókapcsolatokban megrövidül: *szent cél* [ncc v. nc], *csontcsap* [nccs v. ncs], *elefántcsont* [ncs v. nccs]. A zöngés *nd-dzs* hangkapcsolat csak ritkábban használatos kifejezésekben fordul elő, azért itt a rövidülés szokatlan: *holland dzsem* [nddzs]. — Ha zöngésségben eltér a második és a harmadik elem, a részleges hasonulás kötelező: *strandcipő* [ntc v. ncc v. nc], *rendcsinálás* [ntcs v. nccs v. ncs], *rokkant dzsentri* [nd-dzs v. nddzs v. ndzs].

o) Igazodó mássalhangzó után az *n* hasonulása *b* és *p* előtt nem következik be. Csak idegen névre adhatunk példát: *Newtonba* [nyútnba], *Newton postája* [nyútnp]. A név ritkasága miatt ejtjük inkább tisztán a *tnty* kapcsolatot is: *Newton tyúkja* [nyútn-ty], legfeljebb csak Newtonról szóló szövegben [nyútnyty].

2. Az első mássalhangzó hasonulása

a) Ha egy mássalhangzó — a III. 3. szakaszban részletezett szabályok szerint — az utána következőhöz hasonul, akkor ez a hasonulás ugyanúgy bekövetkezik egy olyan harmadik mássalhangzó előtt is, amely a második mássalhangzó ejtését nem módosítja lényegesen. Az ide tartozó sok lehetséges mássalhangzó-kapcsolat kevesebb fajtáját mutatja a hasonulásnak, ezért röviden a következőkben jellemezhető.

A részleges hasonulás miatt zöngétlenülő mássalhangzó akkor is zöngétlen lesz, ha utána változatlan ejtésű, a harmadik hangtól nem befolyásolt zöngétlen következik, így a *bsc*, *bscs*, *bsf*, *bsh*, *bsk*, *bsr*, *bst*, *bszf*, *bszj*, *btr*, *dkr*, *dpr*, *gfl*, *gfr*, *gpl*, *gpr*, *gsp*, *gst*, *gszc*, *gszt*, *gtr*, *gyfr*, *gykr*, *vkl*, *vkr*, *vpl*, *vpr*, *zfr*, *zpr* kapcsolatokban, pl. *zab s cirok*, *arab skála*, *dobsz fel*, *hídpróba*; idegen helyesírás maradványait őrző, magyarul elemezhetetlen szavakban is, mint *obskúrus* [psk], *abszcissza* [pszc], *absztinencia* [pszt], *cugszfűrer* [kszf]. Ugyanígy, de apró módosulással: *gytr* [tytr] (*agytröszt*), *bfl* [pfl] (*zsebflekk*), *bfr* [pfr] (*hab fröccsen*).

Ugyanígy a részleges hasonulás miatt zöngésülő mássalhangzó akkor is zöngés lesz, ha utána változatlan ejtésű két zöngés következik, így a *cbl*, *cbr*, *cdr*, *cgl*, *cgn*, *cgr*, *csbl*, *csbr*, *csdr*, *fbl*, *fbr*, *fdr*, *fgl*, *fgr*, *fzr*, *kbl*, *kbr*, *kdr*, *kzr*, *pgn*, *pzr*, *sbl*, *sbr*, *sdly*, *sdm*, *sdr*, *sgr*, *s-zl*, *s-zr*, *szbl*, *szbr*, *szdr*, *szgl*, *szgn*, *szgr*, *szgv*, *tgn*, *tgr*, *tzr* kapcsolatokban, pl. *lécblokk*, *gróf Zrínyi*, *sárgásdrapp*. Apró módosulással hasonul az első mássalhangzó az ilyenekben: *tépd lyukasra* [bdj], *népdráma* [bdr], *öt blúz* [dbl], *hat brahman* [dbr], *őt glorifikálták* [dgl].

A csak zöngésség tekintetében különböző mássalhangzók két szótő találkozásánál egy olyan harmadik előtt, mely a másodiknak ejtését lényegesen nem módosítja, egyetlen hosszúvá hasonulnak, és ez a szép köznyelvi kiejtésben sohasem rövidül meg: *kék glazúr* [ggl], *azok gnómok* [ggn], *Hadik gróf* [ggr], *szép blöff* [bbl], *ép bricska* [bbr], *kész zrí* [zzr], *mész Zlinszkyhez* [zzl], *átdrukkol* [ddr]; *lábpróba* [ppr], *rabpsziché* [ppsz], *ad tromfot* [ttr], *idegklinika* [kkl], *megkrétáz* [kkr], *megkvarcol* [kkv], *merev flaszter* [ffl], *Gusztáv fráter* [ffr], *közszláv* [sszl], *ez sznobizmus* [sszn], *tíz szvetter* [sszv], *Balázs sleppje* [ssl], *rizs smakkol* [ssm]. — Múlt idő jelével hasonult mássalhangzó azonban szabályosan megrövidülhet: *akadt rá* [akattrá v. akatrá], *maradt még* [marattmég v. maratmég].

b) Az *lj* teljesen hasonult alakja mássalhangzó előtt mindig megrövidül: *aljdeszka* [jd], *kelj fel* [jf], *hónaljhajtás* [jh], *aljlevél* [jl], *hónaljmankó* [jm], *aljnövényzet* [jn], *zászlóaljparancsnok* [jp], *aljzat* [jz].

c) Némelykor a hasonuló első mássalhangzó után a második mássalhangzó a harmadik előtt kieshet. Ilyen — nem kötelező, de a gyorsabb

beszédben, a társalgási nyelvben megengedhető — kiesések a közbülső *d* hanggal és a hasonuló *n* hanggal kapcsolatban fordulnak elő.

A szó végi *d* gyorsabb és népiesebb beszédben — rendsz. személyragos igében, *m* előtt — gyakran kiesik, de az első mássalhangzó ilyenkor is zöngésül: *döfd meg* [vdm v. vm], *kösd meg* [zsdm v. zsm], *akaszd meg* [zdm v. zm]; a felpattanó zár módosulásával: *kapd meg* [kabmeg v. kabdmeg]. Hanyagabb beszédben néha más zöngés mássalhangzó előtt is: *döfd bele* [vdb v. vb], *kösd görcsre* [zsdg v. zsg], *oszd be* [zdb v. zb]. Még kevésbé fogadható el a kiesés a köznyelvben az *fdr*, *fdv*, *kdr*, *kdv*, *sdr*, *sdv* kapcsolatokban, tehát a *döfd rá* [vdr], *rakd rá* [gdr], *rakd végig* [gdv], *pünkösdre* [zsdr] mellett a [ragrá] stb. csak ritka, nyelvjárási szintű változat. Más ilyen kapcsolatokban inkább elfogadható a *d* kiesése, ha az előtte levő hang az utána következővel hasonul: *rakd gépre* [gdg v. gg], *kapd be* [bb v. bdb]. Viszont ha a *d* a harmadik mássalhangzó előtt igazodásos ejtésű, nem eshet ki egészen: *döfd le* [vdl], *döfd neki* [vdn], *csukd le* [gdl], *bökd neki* [gdn], *kösd le* [zsdl], *pünkösdnek* [zsdn].

Az *n* a *b*, *p*, ill. *gy*, *ty* előtt szabályosan [m]-mé, ill. [ny]-nyé hasonul az *nbl*, *nbr*, *npl*, *npr*, *ngyb*, *ngym*, *ngyv*, *ngyj* kapcsolatokban: *agyonplombál* [mpl], *ellenpróba*, ill. *gyöngybe* [nygyb], *langymeleg* stb. Gyorsabb beszédben kiesik a középső mássalhangzó az *ngyd*, *ngyn*, *ntyt* hangkapcsolatból: *rongydarab* [ngyd v. nyd], *gyöngynek* [nygyn v. nyn], *kontytalan* [nytyt v. nyt]. Az *ntyny* hangkapcsolatban *ty* zárja nem a szokott helyen oldódik fel: *konty nyomja* [nytyny]. Gyorsabb tempóban az *ntyl* hangkapcsolat *ty* hangja is igazodik: *pinty lesz* [nytyl]. Ugyanígy a *gy* is, pl. *rongylabda* [nygyl], de az gyors beszédben néha egészen kiesik: *gyöngy nyakék* [nygyny v. nny].

3. Két hasonulás egymás után

a) Zöngésség tekintetében az utolsó mássalhangzó az irányadó, tehát annak zöngésítő hatására a két zöngés közti zöngétlen zöngéssé lesz, az első mássalhangzó visszazöngésedik: *bab s borsó* [bzsb], *hab s dzsem* [bzsdzs], *rab s gyámoltalan* [bzsgy]; *dobsz be* [dzb], *dobsz dárdát* [bzd], *dobsz gólt* [bzg], *dobsz gyorsan* [bzgy], *fogsz be* [gzb], *fogsz dobni* [gzd], *fogsz galambot* [gzg], *fogsz gyalogolni* [gzgy]; *hívsz be* [vzb], *hívsz doktort* [vzd], *vívsz golyóval* [vzg], *szívsz gyakran* [vzgy]; *gázt bele* [zdb], *hiúzt gondolt* [zdg], *gézt zilál* [zd-z], *lemezt zsíroz* [zd-zs]; *garázst bérel* [zsdb], *rúzst gusztál* [zsdg], *rizst zabál* [zsd-z], *rizst zsírral* [zsd-zs].

Két zöngétlen közt az utolsónak zöngétlenítő hatására a középső is zöngétlen lesz, az első viszazöngétlenül: *döfd fel* [ftf], *döfd ki* [ftk], *döfd pontosan* [ftp]; *rakd fel* [ktf], *rakd ki* [ktk], *rakd párosan* [ktp]; *ásd fel* [stf], *mosd ki* [stk], *keresd pénteken* [stp]; *akaszd fel* [sztf], *oszd ki* [sztk], *dagaszd péppé* [sztp].

b) Képzéshely szerinti és zöngésség szerinti hasonulás elvben nem befolyásolja egymást, tehát az egymás utáni kétféle hasonulás szabályos az ilyenekben: *különb cukor* [mpc], *különbhöz* [mph], *különbség* [mps], *különbtől* [mpt]; *gyöngyfogú* [nytyf], *gyöngyhöz* [nytyh], *gyöngykagyló* [nytyk], *gyöngyperje* [nytyp]; *kontyba* [nygyb], *kontygondok* [nygyg]; *dobsz csókot* [pszcs] v. népies beszédben [pscs]. Mivel az *s-sz* a köznyelv szókapcsolataiban nem módosul, csak az előttük levő zöngés mássalhangzó zöngétlenedik: *sváb s szerb* [ps-sz].

De ha a második mássalhangzó ezenkívül módosult ejtéssel kapcsolódik a harmadikhoz, akkor ki is eshet, különösen a *gy*: *rongycipő* [rontycipő v. ronycipő], *gyöngycsepp* [nytycs v. nycs]. Nagyobb fokú igazodás esetén azonban megmarad — ha módosult formában is — a középső mássalhangzó zárja, sőt az első (nazális) zárhang képzési helyét is módosíthatja: *különb fajta* [mpf v. m̥pf].

c) Ha a második és harmadik mássalhangzó csak zöngésségben tér el, akkor egyetlen félhosszúvá hasonulnak, mely gyakoribb szavakban egészen megrövidül; természetesen az első mássalhangzó is ehhez hasonul: *különb paraszt* [mpp], *gyöngytyúk* [nyty v. nytty], *konty gyanánt* [nyggy v. nygy]; *sznob s zseni* [bzzs], *dobsz sorban* [psz-s] v. népiesen [pss].

d) A *c-s* hangkapcsolat első eleme a gondos köznyelvi kiejtésben nem hasonul, tehát a rájuk következő zöngés hang, mely az *s*, *sz*, *cs* ejtését csak zöngésségében befolyásolja, mindkét zöngétlen hangot (lassú beszédben csupán a másodikat) zöngésíti: *rác s bunyevác* [dz-zsb v. c-zsb], *dac s divat* [dz-zsd v. c-zsd], *piac s dzsámi* [dz-zsdzs v. c-zsdzs], *kukac s giliszta* [dz-zsg v. c-zsg], *malac s gyerek* [dz-zsgy v. c-zsgy]. Ugyanígy viselkedik e zöngés hangok előtt az *sz-s* hangkapcsolat: *pimasz s buta* [z-zsb v. sz-zsb], *olasz s dalmát* [z-zsd v. sz-zsd], *kolbász s dzsem* [z-dzs v. sz-zsdzs], *gyász s gond* [z-zsg v. sz-zsg], *vesz s gyújt* [z-zsgy v. sz-zsgy].

e) Ha a középső mássalhangzó a harmadikhoz hasonulva zöngésülés folytán hosszú zöngéset eredményez, akkor gyorsabb beszédben az első is zöngés lesz, sőt képzéshelye szerint is hasonulhat: *perec s zsemle* [dz-zzs], még gyorsabb beszédben [dzs-zzs], lassabb, tagolt beszédben [c-zzs].

f) Ha *z-s* kapcsolatra következik olyan zöngés mássalhangzó, mely az *s*-et zöngésíti, akkor a *z* visszazöngésül, egyébként gondos kiejtésben nem módosul: *méz s bors* [z-zsb], *osztályoz s díjaz* [z-zsd], *ház s dzsip* [z-zsdzs], *oltalmaz s gondoz* [z-zsg], *gáz s gyertya* [z-zsgy], *lármáz s zajong* [z-zs-z].

g) Mivel köznyelvi ejtésünk szerint a *gyd* kapcsolatban is módosul a *gy*, de nem hasonul teljesen, azért ez a módosult képzésmód (felpattanás nélküli átállás a *d* zárjára) érvényesül a *d* képzéshelyét nem módosító zöngétlen mássalhangzó előtt is, de zöngétlen változatban: *hagyd fenn* [tytf], *hagyd hátul* [tyth]. Elmaradhat a *d* [t] zárjának felpattanása is *p* előtt: *hagyd pén-*

tekre [tytp]. Hasonlóan, de akár a *c*, *cs* zárjához hasonulva is: *hagyd cipelnem* [tytc v. tycc], *hagyd csak* [tytcs v. tyccs].

h) A *gyd* kapcsolatnak *dzs* és *ny* előtt ejtett változatában a *d* szabályosan kiesik, mert hangzásban nem különböztethető meg, hogy a módosult ejtésű *gy*-t, vagy a *dzs*-t, ill. *ny*-et nyújtja-e meg: *hagyd Jacknek* [gyddzs], *hagyd nyerni* [gyny].

C) Összeolvadás a mássalhangzó-torlódásban

Általában érvényesül azoknak a mássalhangzóknak az összeolvadása, amelyekről a III. fejezet 5. részében szó volt, tehát a *dj*, *nj*, *ts*, *tsz* és a *dsz* kapcsolatoké az igeragozásban — ha félreértést nem okoz — mindig, másoké (és szóhatáron emezeké is) csak egészen gyors beszédben, de az összeolvadással keletkező hang a harmadik mássalhangzó előtt megrövidül, és ha zöngésségben különbözik tőle, még hasonul is hozzá. Ugyanezek az összeolvadás szabályai akkor is, ha egy mássalhangzó megelőzi az összeolvadással létrejövő hangot, sőt ezek a szabályok kiterjednek a személyragos névszói alakokra is, a *-ság*, *-ség* és a *-szor*, *-szer*, *-ször* toldalék kezdő hangjának összeolvadása pedig ugyanúgy a szóalak gyakoriságától függ, mint a megfelelő kételemű mássalhangzó-kapcsolatokban.

Az ide vonatkozó szabályokat részletesebben a következőképp csoportosíthatjuk.

1. A két első mássalhangzó összeolvadása

a) A *d* és *n* végű igék utáni *j* módjel annyira összeolvad a tővégi mássalhangzóval, hogy teljesen úgy viselkedik, mint a hosszú *gy* és *ny* hang. Ha tehát még egy mássalhangzó következik utánuk, mindig megrövidülnek: *rohanj be* [rohanybe], *menj dzsippel* [nydzs], *pattanj fel* [nyf], *pihenj még* [nym], *pihenj sokat* [nys], *fonj zsineget* [nyzs], *adj gázt* [gyg], *adj még* [gym], *adj neki* [gyn], *adj rá* [gyr], *adj virágot* [gyv]. A *gy* hang *d*, *l*, *ny*, *z*, *zs* előtti, az *ny* hang *gy*, *ty* előtti kisebb-nagyobb módosulásával: *adj diót* [gyd], *adj lámpát* [gyl], *adj nyelvet* [gyny], *adj zabot* [gyz], *adj zsákot* [gyzs]; *rohanj gyorsan* [nygy], *üzenj Tyukodinak* [nyty], *rohanj le* [nyl]. A *dj* [gy] zöngétlen mássalhangzó előtt zöngétlen lesz: *adj fel* [tyf], *adj hozzá* [tyh], *adj ki* [tyk], *adj puszit* [typ]; *c*, *cs*, *t*, *s*, *sz* előtt még igazodik is: *adj cérnát* [tyc], *adj csókot* [tycs], *adj többet* [tyt], *adj sokat* [tys], *adj szénát* [tysz]. Mégsem kötelező a rövidülés akkor, ha félreértést okozhat: *védj meg* [véggy meg] más, mint *végy meg*; *rohanj gyorsan* [nnygy] is megkülönböztethető, ha kell, ettől: *rohan gyorsan* [nygy v. ngy].

b) A *ts* betűkapcsolat igék felszólító alakjának végén a hosszú [ccs] hang jele; ez mássalhangzó előtt ugyanúgy viselkedik, mint a hosszú *cs*, tehát ha

egyébként nem módosul is, mindig megrövidül: *apríts fel* [csf], *irányíts haza* [csh], *üríts ki* [csk], *hűts le* [csl], *guríts lyukba* [csj], *taníts meg* [csm], *hajíts neki* [csn], *szállíts nyáron* [csny], *keríts poharat* [csp], *ásíts rá* [csr], *fűts többet* [cst], *keríts tyúkot* [csty]. Zöngés mássalhangzó előtt ez a hang zöngés lesz: *fűts be* [dzsb], *piríts darát* [dzsd], *javítsd* [dzsd], *készíts gézt* [dzsg], *indíts gyorsan* [dzsgy], *szakíts Zolival* [dzs-z], *díszíts zsebet* [dzs-zs]. További módosulás nélkül csak rövidül ezekben is: *gombolyíts cérnát* [csc], *ordíts jobban* [csj], *fűts szénnel* [cs-sz], *fűts vele* [csv].

A *tsz* szintén csak igetövek vagy igealakok végén olvad össze mindig [cc]-vé, mely mássalhangzó előtt megrövidül: *metsz fel* [cf], *tetszhet* [ch], *látsz jól* [cj], *mehetsz ki* [ck], *sietsz le* [cl], *ásatsz lyukat* [cj], *játszma* [cm], *kötsz neki* [cn], *vezetsz nyomra* [cny], *sütsz pogácsát* [cp], *hallgatsz rá* [cr], *játsztam* [ct] (ha előfordul, így, bár kissé nyelvjárásias), *látsz tyúkot* [cty], *látsz csodát* [c-cs], *metsz végig* [cv], *játszva* [cv]. Ez utóbbi esetben — egy szón belül — nyelvjárási zöngésülés is előfordul: [jádzva]. — Zöngés előtt köznyelvi zöngésüléssel: *látsz be* [dzb], *játszd* [dzd], *metsz derelyét* [dzd], *ehetsz dzsemet* [dz-dzs], *ehetsz gombócot* [dzg], *látsz gyereket* [dzgy], *vehetsz zsírt* [dz-zs].

Szókapcsolatok és összetett szavak taghatárán a *ts* is, a *tsz* is hangkapcsolatként hangzik, csak egészen gyors beszédben olvad össze [cs]-vé, [c]-vé: *tűt s cérnát*, *készít scsit*, *lát s figyel*, *jeget s havat*, *verset skandál*, *kendőt slingel*, *lát s lyukaszt*, *átsmirgliz*, *lát sneffet*, *telet s nyarat*, *átsportol*, *lécet srófol*, *életstílus*, *csirkét s tyúkot*; *szépet s jót*, *jót s szépet*, *lát svábot*; *átszcenírozz*, *életszféra*, *kicsit szkeptikus*, *keletszlovák*, *két szmoking*, *öt sznob*, *szovjet szputnyik*, *német sztár*, *vágtat sztyeppen*. Zöngés mássalhangzó előtt gyorsabb beszédben zöngésülve: *bikát s borjút* [d-zsb v. t-zsb], *zenét s dalt* [d-zsd v. t-zsd], *mecset s dzsámi* [d-zsdzs v. t-zsdzs], *bút s gondot* [d-zsg v. t-zsg], *lassút s gyorsat* [d-zsgy v. t-zsgy], *zenét s zörejt* [d-zs-z v. t-zs-z].

c) A *dsz* igealakok végén zöngétlen [cc]-vé olvad össze, mely mássalhangzó előtt megrövidül, de szókapcsolatok és összetételek taghatárán — akárcsak a *ds* hangkapcsolat — megmarad első elemében zöngétlenült hangkapcsolatnak. Tehát: *adsz csokrot* [c-cs], *adsz fel* [cf], *adsz hozzá* [ch], *adsz jelt* [cj], *adsz ki* [ck], *adsz le* [cl], *adsz lyukasat* [cj], *adsz még* [cm], *adsz neki* [cn], *adsz nyulat* [cny], *adsz pedig* [cp], *adsz rá* [cr], *adsz tovább* [ct], *adsz tyúkot* [cty]. Ellenben: *szabad szcéna* [tszc], *eged szférái* [tszf], *szabad szkepszis* [tszk], *apád szláv* [tszl], *szőnyeged szmirna* [tszm], *társad sznob* [tszn], *barátod szpíker* [tszp], *bátyád sztahanovista* [tszt], *nomád sztyepplakó* [tszty], *tűd s cérnád* [tsc], *ételed scsí* [tscs], *szened s fád* [tsf], *löködd s húzod* [tsh], *hallod skálázni* [tsk], *marad slafrokban* [tsl], *szakad s lyukad* [tsj], *neked smafu* [tsm], *szabad snapszot* [tsn], *teled s nyarad* [tsny], *szabad sportolni* [tsp], *akad srác* [tsr], *beszédstílus* [tst], *csirkéd s tyúkod* [tsty].

d) A *gysz* igealakok végén is csak népi, nyelvjárásias kiejtésben olvad össze [cc]-vé, a köznyelvben ez is, a *gys* is csak zárfelpattanás nélküli [tysz], [tys] hangkapcsolattá hasonul; tehát összeolvadás nélkül ejtjük az ilyen hármas mássalhangzó-kapcsolatokat: *vágysz ki*, *rogysz le*, *hagysz nyerni*; *agysport*, *nagystílű*. Ha a második mássalhangzó új szót kezd, mely hangsúlyos is lehet, akkor semmiképp sincs összeolvadás: *egy szmoking*, *nagy sznob*, *vágy s cél*, *egy scsí*, *lágy s lyukacsos*, *légy snájdig*, *irigy s nyafka*, *egy srác*.

e) Ha az utolsó mássalhangzó zöngésítőleg hatna az előzőre, akkor az egész előző hangkapcsolat vagy az összeolvadásukból keletkező új hang zöngés lesz: *adsz be* [dzb], *maradsz délig* [dzd], *adsz gombát* [dzg], *húzódsz gyorsan* [dzgy], *törődsz Zolival* [dz-z]; *gondod s bajod* [d-zsb], *marad s dacol* [d-zsd], *bajod s gondod* [d-zsg], *feleséged s gyermeked* [dzsgy]; *kulcsod s zárad* [d-zs-z]; *hagysz benn* [gyzb], *hagysz dolgot* [gyzd], *hagysz gondot* [gyzg], *hagysz gyufát* [gyzgy]; *ágy s betét* [gyzsb], *lágy s dallamos* [gyzsd], *irigy s gonosz* [gyzsg], *nagy s gyászos* [gyzsgy], *megy s zabál* [gyzs-z].

2. A két utóbbi mássalhangzó összeolvadása

a) A *dj* és a *ts* felszólító vagy tárgyas igealakokban mássalhangzó után a rövid [gy], ill. [cs] hang jele: *hordj* [rgy], *kezdj* [zgy], *hordja*, *kezdjük*; *bonts* [ncs], *tarts* [rcs], *bontsam*, *tartsuk*, *sikoltson* [lcs], *fojtsa* [jcs]. Ugyancsak rövid [gy]-t ejtünk mássalhangzó+*d* végű főnevek személyragos alakjaiban, valamint rövid [ty]-t a mássalhangzó utáni *t*-re végződő igék kijelentő tárgyas alakjaiban és az így végződő főnevek *j* kezdetű személyragos formáiban: *kardja* [rgy], *gerezdje* [zgy], *smaragdja* [g-gy], *fajdja* [jgy], *holdja* [lgy]; *fojtja* [jty], *üvöltjük* [lty], *tartjuk* [rty], *osztjátok* [szty]; *zaftja* [fty], *bojtja* [jty], *jelöltje* [lty], *pártja* [rty], *füstje* [sty], *lisztje* [szty]. Ez az összeolvadás érvényesül az idegen helyesírási maradványt őrző *osztják* [osztyák] népnév kiejtésében is.

Összetett szókban, szókapcsolatokban, ha a középső mássalhangzó az elsőt nem módosítja lényegesebben, a szokott módon hallhatóan kapcsoljuk egymáshoz a három különböző hangot: *dobd jól*, *edzd jobban*, *rúgd jobbra*, *majd jön*, *tanuld jól*, *nyomd jobban*, *hazárdjáték*; *óvd jégtől*, *küzd Jánossal*; *lift jelzése*, *rejtjel*, *akt jön*, *holtjáték*, *önt jól*, *kopt jel*, *kürtjel*, *füstjel*, *tisztjelölt*; *hagyd járni*.

A *-ság*, *-ség* képzőt ritkább szavakban és tagolt, választékos beszédben tiszta [s] hanggal kapcsoljuk; gyakoribb szavakban éppoly helyes a mindennapi beszédben használatos rövidült összeolvadásos ejtés is, sőt ha alapszava a származékhoz képest ritka, vagy ha jelentése attól elszakadt, inkább csak az összeolvadást tartjuk helyesnek: *mentség* [ncs], *elszántság* [ncs v. nts], *korruptság* [pts v. pcs], *teltség* [lts v. lcs], *műveltség* [lcs v. lts], *költség* [lcs], *zártság* [rts v. rcs], *kertség* [rts], *prépostság* [scs v. sts], *restség* [scs v. sts],

keresztség [szcs], *tisztség* [szcs], *parasztság* [szcs v. szts]. Népies szinten a gyakoribb szavakban az *szts* kapcsolat [scs] hangkapcsolattá hasonul, de igényesebb köznyelvünkben az *sz*-et tisztán ejtjük.

A *ts* és *tsz* hangkapcsolatot ritkább származékokban és összetételekben, valamint szókapcsolatokban változatlan mássalhangzó után is tisztán ejtve kapcsoljuk egymáshoz: *taftselyem*, *szaftszerű*, *sejtsor*, *rojtszerű*, *bivalyt se*, *homályt szeret*, *pártsejt*, *kürtszó*, *ezüstsíp*, *ezüstszín*, *parasztsor*, *lisztszerű*; *csontsejt*, *csontszén*, *aktszobor*, *kopt szertartás*; *holtsúly*, *pörköltszerű*, *nyíltszíni*; *rejt s ápol*, *kompakt s egész*, *énekelt s ivott*, *dagályt s apályt*, *önt s engem*, *leányt s ifjút*, *korrupt s önző*, *mert s akart*, *most s ezután*.

A *d-z*, *d-zs* kapcsolat nem olvad össze teljesen egységes hanggá az ilyen mássalhangzók után, tehát: *majd zenél*, *térdzokni*, *zord zsandár*, *smaragdzöld*, *rendzavarás*.

b) A *dsz* igevégződés egy harmadik, lényegében változatlanul ejtett mássalhangzó után rövid [c]-nek hangzik: *hordsz* [rc], *mondsz* [nc], a *ds* kapcsolatból ilyen mássalhangzó után a gyakoribb *-ság*, *-ség* képzős szavakban rövid [cs] lesz: *zöldség* [lcs], *szilárdság* [rcs], *bolondság* [ncs]. Ha ki akarjuk emelni az alapszó jelentését, változatlan képzésmóddal ejtjük végső mássalhangzóját is: [szilártság], *bolondság* [bolontság] (ha bolond állapotot jelent), sőt [zöltség] (ha zöld színt jelent). Egyéb ragos alakokban, származékokban, összetételekben, szókapcsolatokban csak zöngétlenedik, tehát [t]-vé lesz a *d*, összeolvadás nélkül: *majd segít* [jts], *fújd szét* [jtsz], *tömd sárral* [mts], *csalárdság* [rts], *milliárdszor* [rtsz], *menetrendszerű* [ntsz], *hordszárny* [rtsz], *csendszerető* [ntsz], *földség* [lts], *földszagú* [ltsz]. Nagyon gyakori, elhomályosulóban levő összetett szóban általános lehet az összeolvadásos ejtés is: *rendszer* [nc v. ntsz], *földszint* [lc v. ltsz].

c) A *gyz*, *gyzs* hangkapcsolat lényegében változatlan mássalhangzó után sohasem olvad teljesen össze, a *gysz*, *gys* kapcsolatban is csak a részleges hasonulás miatti zöngétlenedés kötelező: *völgyzár*, *hölgyzsúr*, *tárgy zöme*, *tárgy zsánere*; *tölgyszerű*, *völgység*, *tárgyszerű*, *tárgysorozat*.

3. Hasonulás és összeolvadás együtt

a) Zöngétlen-zöngés hangkapcsolat után *s*, *sz* csak új szót kezdhet, ezért zöngétlenítő hatása érvényesül, összeolvadás nélkül: *rakd sorba* [kts], *rakd szét* [ktsz], *csapd sárba* [pts], *tépd szét* [ptsz].

b) Az *ngy*, *nty* hangkapcsolat után következő *s*, *sz*, *zs* csak nagyon gyakori szavakban, nagyon gyors beszédben olvadhat össze az előző mássalhangzóval: *gyöngysor* [gyönytysor v. gyönycsor], *gyöngyszem* [nytysz v. nyc], *rongyzsák* [nygyzs v. ny-dzs], de *göngysúly* [nytys], *rongyszedő* [nytysz], *kontysátor* [nytys], *kontyszerű* [nytysz].

c) Zöngés-zöngétlen hangkapcsolat után a *tj* nem olvad össze, a *ts*, *tsz* is csak gyakori szókapcsolatokban, nagyon gyors beszédben: *azt jelzi* [sztj], *garázst javít* [stj]; *azt se* [szts v. szcs], *rizst se* [sts v. scs], *lemezt szerel* [sztsz], *Balázst szereti* [stsz].

d) A *dt* szóvég *j*, *s*, *sz* előtt úgy viselkedik, mint a hosszú *t*: a *dtj* hangkapcsolat személyragos alakokban hosszú [tty]-nek hangzik (*esküdtje*), egyébként [tj]-nek (*aludt jól*); a *dts* gyakori egyszerű szavakban összeolvadással [ccs]-nek vagy összeolvadás nélkül [ts]-nek (*fáradtság*), összetett szavakban, szókapcsolatokban, ritkább származékokban vagy lassú, tagolt beszédben pedig mindig összeolvadás nélkül [ts]-nek, a *dtsz* hasonlóan csak [tsz]-nek (*bágyadtság*, *fáradt sem*, *esküdtszék*). — A *j*, *s*, *sz* előtti, *dt*-t képviselő [t] csak ritkán és kis mértékben marad hosszú.

e) Köznyelvünkben sem hasonulás, sem összeolvadás nincs a *gydj*, *gydz*, *gyd-zs* hangkapcsolatokban, mégis meg kell említenünk, hogy a *hagy* ige népies *hadd* alakja éppúgy megtűrhető gyorsabb köznyelvi beszédben is, mint a szókapcsolatban egyébként össze nem olvadó *dz*, *dzs* affrikátaszerű ejtése: *hagyd jóvá*, *hagyd zörögni*, *hagyd zsírban*. Népies szinten a *d* kiesése is elég gyakori.

f) A *dj*, *nj*, *ts*, *tsz* összeolvadásából keletkező hang zöngésségi hasonulását és esetleges igazodását már a C) 1. a)–b) szakaszban tárgyaltuk, a *ds*, *dsz*, *gysz*, *gys* hasonló változatait a C) 1. c)–d) szakaszban. Általános tanulságként itt csak azt jegyezzük meg, hogy amikor ezek a betűkapcsolatok összeolvadt hangot, egyetlen affrikátát jelentenek, akkor a rá következő hang szempontjából már egységes [(g)gy, (n)ny, (c)cs, (c)c] hangként viselkednek, legtöbbször igealakok végén. Mivel pedig helyzetüknél fogva harmadik mássalhangzó előtt csak szókapcsolatban fordulhatnak elő, sokkal kisebb mértékben és sokkal kevesebb változatban, ritkábban hasonulnak a következő mássalhangzóhoz, mint az egyszerű *gy*, *ny*, *cs*, *c* hang. További összeolvadásban egyáltalán nem vesznek részt, tehát összeolvadásos hang már nem olvad össze egy harmadikkal. Az igeragozás *j*-ből hasonult eleme — amit helyesírásunk egyszerűsített kettőzéssel jelöl — nem változtat a kiejtett hosszú [cc] hangon: *játsszuk* [jáccuk], *metssze* [mecce].

g) A *dj*, *tj* betűkapcsolattal írt [ggy] és [tty] hang ragozott alakokban egyetlen hangként viselkedik, tehát magához hasonítja az előző *n*-et, maga pedig ilyenkor megrövidül: *gondja* [nygy], *mondja* [nygy], *pántja* [nyty], *bántja* [nyty]. Elhomályosult összetételben is megvan ez a hasonulás és összeolvadás: *mindjárt* [nygy], de világos összetételben nincs: *mindjobban*, *rendjel*, *szentjánoskenyér*.

D) Azonos mássalhangzók a háromelemű torlódásban

A két azonos mássalhangzó találkozásából eredő hosszú mássalhangzó korántsem rövidül meg harmadik mássalhangzó szomszédságában olyan szabályszerűséggel, mint az egy morfémához tartozó hosszú mássalhangzó (vö. IV. 2.); a rövidülés csak ragos alakokban helyes, ott is csupán a tőle különböző mássalhangzó előtt kötelező, mássalhangzó után csak akkor, ha a rövidült alak nem érthető félre.

1. Változatlan vagy igazodásos ejtésű mássalhangzók után az utolsó mássalhangzóval azonos kezdetű morféma hosszú (v. legalább félhosszú) mássalhangzót eredményez. Különösen akkor vigyázunk a hosszúságra, ha a rövid ejtés más jelentésű: *Dobd Daninak* más, mint *dob Daninak*, *fajd dacára*, mint *faj dacára*. Ilyen megkülönböztetendő alakpárok még: *dobj jól* és *dob jól*, *fogj jobban* és *fog jobban*, *mosolyg gúnnyal* és *mosoly gúnnyal*, *rajz zavarja* és *raj zavarja*, *dobálsz szét* és *dobál szét*. A félreértés veszélye miatt vigyázunk a hosszúságra az ilyenekben is: *földdarab*, *half fedezése*, *enyelg gondtalanul*, *halk kíséret*, *falsság*, *holtteher*, *nyelvvizsga*, *cinkkenőcs*, *nyomsz szét*, *pihensz szépen*, *rokonszenv vezeti*, *hunysz százig*, *hányt talán*, *kapj játékot*, *Érd dalosai*, *görl lába*, *Perm mellett*, *modernnek*, *árny nyúlása*, *mersz szólni*, *korty tyúkleves*, *torz zebra*, *törzs zsugorítása*. Az *s* kötőszó elsikkadna, ha a rá következő szó *s* hangjával nem ejtenénk hosszan: *makacs s sajátos*, *rőf s sing*, *tej s sajt*, *vak s süket*, *ápol s segít*, *komoly s súlyos*, *tudom s súgom*, *izzadtan s sárosan*, *arany s selyem*, *lop s sikkaszt*, *komor s sötét*.

Általában inkább hosszan ejtjük a két azonos mássalhangzót, ha egyikük önálló morféma, akkor is, ha egyébként nincs értelmes (vele összetéveszthető) rövid mássalhangzós alakpárja: *edzd derekadat*, *fogd Dezsőt*.

Akkor is jól megkülönböztetjük a két azonos mássalhangzó találkozásából keletkező hosszú hangot az egyszerű rövidtől, ha az első elem szótagalkotó: *Ybl lakása*, *Edennek* [idnnek]. Ritka szavak, tulajdonnevek esetén mindig ügyelünk az azonos hangok hosszú ejtésére: *Recsk község*, *kedvvesztve*, *Gelb bevétele*, *Oppelnnek*.

Más esetekben a gondos, tagolt kiejtés (különösen a szókapcsolat mindkét tagjának hangsúlyozása esetén) vigyáz a hosszúságra, a gyorsabb, bizalmasabb beszéd — különösen az egyszerű köznapi szavakban — többékevésbé elhanyagolja: *palack keserűvíz*, a *lift terhelése*, *dölyfféle*, *sztrájk közben*, *slejm marad*, *fédervejszszerű*, *sejttan*, *ölyv vadászata*, *spájz zárja*, *pajzs zsánerű*, *voks súlya*, *indexszám*, *akttárlat*, *filmművész*, *talppont*, *folttalan*, *combba*; *tromf fogytán*, *hamvveder*, *inggallér*, *bankkamat*, *ajánllak*, *kliensség*, *csonttól*, *referenszszolgálat*, *pénzzavar*, *enyv való*, *copffonás*, *ripszszalag*, *turf folyamán*, *dramaturg gondja*, *György gyereke*, *cicfarkkoró*, *szörp*

pohárban, *kommersz szellem*, *birssajt*, *parttól*, *tervvázlat*, *füsttelen*, *maszkkészítés*, *liszttől*.

Ha a beszédhelyzet kizárja a félreértést, elhanyagoljuk a hosszúságot olyan ragos főnevekben, mint *tervvel* [tervel], ritkán [tervvel], *keservvé* [keservé], esetleg [keservvé], hiszen a beszéd összefüggéséből rendszerint kiderül, hogy *-vel* ragos főnév-e a szó vagy a *tervel* ige, hogy *-vé* ragos, vagy pedig *keservé* alanyesetű (*-é* birtokjeles) főnév.

A zárhangok és affrikáták zárjának ismételt felpattantása szókapcsolatokban és ritkább összetételekben nem hat modorosnak, sőt gondosan tagolt beszédben, főleg ha a szókapcsolat második tagját hangsúlyozzuk, meg is kívánható (a lazább beszédstílus egyetlen hosszú és a köznapi vagy népi szintű beszéd rövid mássalhangzója mint megengedhető variáns mellett). Ezekben tehát elvileg egyaránt ejthetünk két azonos vagy egy hosszú mássalhangzót: *nefelejcscsokor*, *selyp Pityu*, *csukcs család*, *nyolc centi*, *kulcscsomó*, *tömd daráival*, *tomp párja*, *tánccipő*, *puncs csokoládéval*, *bolond dolog*, *kopt templom*, *harc célja*, *korcs csikó*. A gyakorlatban mégis jobban megfelel a beszéd folyamatosságának az egybeejtett hosszú v. félhosszú mássalhangzó, ha a szókapcsolat gyakran előfordul, pl. [nyolcenti].

A mássalhangzó + *d* végű igék utáni felszólító módú *-d* személyragot csak helyesírásunk jelöli; a két *d* a kiejtésben rendszerint egyszerű *d*-vé rövidül: *küldd* [küld], *mondd* [mond], *hordd* [hord], *kezdd* [kezd]. Ezeket magánhangzó előtt sem szoktuk hosszan ejteni: *küldd át* [küldát], *mondd el* [mondel], *hordd össze* [hordössze], *kezdd újra* [kezdújra]. Csak nagyon nyomatékos, erősen tagolt beszédben nyújtjuk meg az ilyen *d*-t, vagy akkor, ha a beszédhelyzetből nem derül ki világosan az ige felszólító szerepe. A felszólító és tárgyas igealakok régi hasonulásból eredő *zz*-je mássalhangzó után megrövidül, ha nincs szükség megkülönböztetésre: *vonzza* [vo˘za]. Ritkább igékben vagy félreérthetőség esetén hosszabban ejtjük: *ajzza*, *nemzzenek*.

A szóvégi *h* mássalhangzó után annyira szokatlan, a hosszú *hh* ejtése pedig annyira nem általános, hogy a kivételnek számító *enyhhely*-ben a rövidülést írásban is jelöljük: *enyhely*.

2. Hasonult mássalhangzó után meg kell különböztetni a következő eseteket:

a) Ha az első mássalhangzó részlegesen hasonul a másodikhoz, de nem lesz vele azonossá, akkor a másodikkal azonos harmadik mássalhangzó elvileg úgy viselkedik, mint a nem hasonuló első mássalhangzó után, tehát félreértés veszélye esetén hosszú vagy félhosszú mássalhangzóvá egyesül a másodikkal: *arabs sajátság* [pss], *dobsz szét* [pssz], *edz s serkent* [c-ss], *bridzs s sakk* [cs-ss], *döfd dákóval* [vdd], *agyag s sár* [kss], *rúgsz szét* [ksz-sz], *lökd dákóval* [gdd], *különbbe* [mbb], *kapd derékon* [bdd], *idősb Béla* [zsbb], *lesd délben* [zsdd], *ravaszb betyárok* [zbb], *ereszd duplán* [zdd], *merev s súlyos* [fss], *vívsz szépen* [fssz], *ezt teszi* [sztt], *rizst talál* [stt].

Ahol nem áll fenn félreértés lehetősége, ott gyakori morfémakapcsolatokban — különösen egy szón belül — az azonos mássalhangzók egybeejtéséből keletkező hosszú hang megrövidülhet: *rongygyűjtés* [nygy v. nyggy]. — Ritkább morfémakapcsolatokban a rövidülés nem szokásos, sőt a zárhangok és az affrikáták kétszer is felpattanhatnak, tehát ejthetünk egy hosszú (esetleg félhosszú) mássalhangzó helyett két azonos rövidet is: *lesd Dalmát* [zsd-d v. zsdd], *ereszd Debrecenbe* [zdd v. zd-d].

b) Ha az első mássalhangzó egy képzésmozzanatban hasonul és ezáltal azonos lesz a másodikkal, akkor a három azonos mássalhangzó egyetlen hosszúvá egyesül: *aludttej* [tt], *rizs s só* [ss].

Az *sz-s* kapcsolatban a hasonulás csak esetleges: *vigasz s segély* [sz-ss v. ss].

c) Ha elvileg is teljesen, több képzésmozzanat tekintetében hasonul az első hang a másodikhoz, akkor kötelező hasonulás esetén egyetlen hangot ejtünk, mely éppoly határozottan hosszú, mint a hosszú mássalhangzóval egybeejtett azonos mássalhangzó (l. a IV. 2. f) szakaszt): *élj jól* [jj]. Nem kötelező hasonulás esetén csak igen gyakori, közismert szavak gyors ejtésében lép fel a teljes hasonulás, tagoltabb beszédben a hasonulás csak részleges: *igaz s sokatmondó* [sz-ss v. ss].

d) Ha a második hang hasonul az elsőhöz, akkor a létrejött hosszú hang a vele azonos harmadikkal egyetlen hosszú hanggá egyesül, de az eredeti második elemmel egyező harmadik hanggal nem, tehát: *hunyj nyugodtan* [nny], *hagyj gyakorolni* [ggy], de: *hunyj játékból* [nny-j v. ny-j], *hagyj járni* [ggy-j v. gy-j].

3. Összeolvadás eredményeként létrejött hang (l. a III. 5. szakaszt) a vele azonos hanggal egyetlen hosszúvá egyesül: *adj gyorsan* [ggy], *menj nyáron* [nny]. A *c*, *cs* hangot rendszerint külön kiejtjük, csak gyors, bizalmas beszédben artikuláljuk hosszúként: *látsz cipőt* [c-c v. cc], *taníts csókolni* [cs-cs v. ccs], *adsz cérnát* [c-c v. cc]. Az összeolvadással létrejött hang második eleme a vele azonos harmadikkal nem egyesül: *adj jelt* [gyj] v. erősen tagolt lassú beszédben [ggyj], *adj lyukasat* [gyj], *pihenj jól* [nyj], *zuhanj lyukba* [nyj], *látsz szebbet* [c-sz], *taníts súgni* [cs-s].

Az írásban is jelölt ragozott alakbeli összeolvadás eredménye hosszú mássalhangzó; ennek hosszúságát a kiejtésben csak akkor éreztetjük, ha röviden ejtve félreérthető volna, egyébként röviden ejtjük: *vonzz*, *vonzza*, *pénzzel*.

4. Ha azonos mássalhangzók után következik még egy mássalhangzó, akkor csak nagyon gyors beszédben és gyakori kapcsolatban rövidül meg a két morfémához tartozó hosszú hang. Ilyenkor tehát a rövidülés sokkal kevésbé szabályos, mint egyetlen morféma végén álló hosszú mássalhangzó után.

a) Változatlan vagy alig módosuló mássalhangzóra példák: *arab blokk*, *láb bronzból*, *árud drága*, *Olaf fjordja*, *serif flörtje*, *rőf frottír*, *elég glicerin*, *beteg gnóm*, *öreg gróf*, *hallgatag gvárdián*, *gyermekklinika*, *jönnek Kmetty-ék*, *sok knédli*, *osztrák krajcár*, *gyermek xilofon*, *azok kvékerek*, *ép plafon*, *a gép pneumatikus*, *szépprőba*, *a nép pszichéje*, *kevés scsí*, *és skót*, *ez is sláger*, *kis smarn*, *büdös snidling*, *lovassport*, *kis srác*, *kevés stallum*, *ügyes svéd*, *olasz szcenárium*, *hallasz szfinkszről*, *ravasz szkíta*, *értesz szlovénul*, *vesz szmirnaszőnyeget*, *lesz sznob*, *orosz szputnyik*, *gyűjtesz sztaniolt*, *vesz szvettert*, *két trikó*, *hát tvisztel*, *Gusztáv Vladimirral*, *a szív Vronszkijé*, *ez Zborovszky*, *ez Zlinszky*, *amaz Zrínyi*.

b) Igazodó kezdetű mássalhangzó-torlódás előtt az azonos mássalhangzó igazodása csak esetleges: *a nép pfujozott* [p-pf v. ppf]. A magyarban csak alkalmilag használt idegen szavak, nevek igazodó kezdő mássalhangzójához az előző szó végső mássalhangzója nem igazodik: *hárman nganaszánok* [n-ŋg].

c) Hasonulásos kezdetű magyar szó nincs. Az ilyen jellegű idegen nevekben a mássalhangzó-kapcsolat vagy sajátos, a magyartól idegen hangot v. hangkapcsolatot jelöl (pl. zöngés *h*-t: *Bhután*, *Bhuttó*, *Ghana*), vagy olyan hangkapcsolatot, ahol a magyartól eltérően nincs hasonulás (pl. *Tbiliszi*). Az első elemmel azonos magyar mássalhangzót ilyenkor változatlanul ejtjük: *még Ghana* [még gγána v. még gána], *sőt Tbiliszi* [ttb v. tDb].

A hasonuló *s* kötőszó előtti *s* csak gyors beszédben hasonul: *erős s bátor* [s-zsb v. zzsb], *magas s derék* [s-zsd v. zzsd], *lándzsás s dzsidás* [s-zsdzs v. zzsdzs], *egyenes s görbe* [s-zsg v. zzsg], *erős s gyenge* [s-zsgy v. zzsgy], *éhes s szomjas* [ss-sz v. s-ssz v. ssz], *csendes s zajos* [s-zs-z v. s-zz v. zs-zz], *galléros s zsebes* [s-zzs v. zzs].

5. A *-val*, *-vel* és *-vá*, *-vé* rag hasonulásos változataiban mássalhangzó után a hosszú mássalhangzó általában megrövidül: *lombbal* [lombal], *gömbbel* [gömbel], *láncczá* [láncá], *harccal* [harcal], *görccsel* [görcsel]. De ha más szóalakkal összetéveszthető, ma már egészen szabályosnak tekintjük helyette a hosszú mássalhangzós ejtésváltozatot is: *karddal* [kardal v. karddal], *tárggyal* [tárgyal v. tárggyal], *gömbbé* [gömbé v. gömbbé], *bölccsé* [bölcsé v. bölccsé].

E) Mássalhangzó kiesése

A közbülső mássalhangzó kiesése némely három vagy több elemű hangkapcsolatra jellemző. Ezek legnagyobb része már előkerült az előző szakaszokban, de itt más megvilágításban kissé rövidebben foglaljuk össze.

1. Egyébként változatlanul ejtett három mássalhangzó közül legkönnyebben a közbülső *t* esik ki gyors beszédben, de népiesebb stílusban a felszólító igealakok *j* és *d* hangja is. A *majd* szó *d*-je is sokszor elmarad mássalhangzó előtt: *majd hoz* [māj hoz], *majd lesz* [māj lëssz],

de igényesebb köznyelvünkben megkívánjuk a *d* pontos — zöngétlen előtt hasonulásos — kiejtését.

A hangsúlyozás és a beszédhelyzet sokszor félreérthetetlenné teszi a felszólító tárgyas személyrag elmaradását, ezért népies, köznapi beszédben kiesik a *d*: *szívd be* [vb], *hozd be* [zb], *dobd Gergőnek* [bg], *dobd le* [bl], *dobd meg* [bm], *szívd meg* [vm v. vbm], *dobd neki* [bn], *dobd nyomban* [bny], *dobd vissza* [bv], *hívd vissza* [vv v. v̥v], *edzd meg* [dzm v. dzdm]. — A kiesés olykor a (különösen hasonulás utáni) rövidülés eredménye gyors beszédben: *dobd Daninak* [bdd v. bd], *dobd Jacknek* [bddzs v. bdzs], *dobd gyorsan* [bggy v. bgy], *edzd gyakran* [dzgy v. dzggy], *rekordgyorsaság* [rggy v. rgy], *hozd gyalog* [zggy v. zgy], *strandcipő* [ntc v. ncc v. nc], *rendcsinálás* [ntcs v. nccs v. ncs], *szent cél* [ncc v. nc], *csontcsap* [nccs v. ncs], *barlangkutatás* [ŋkk v. ŋk], *hagyd dzsemnek* [gyddzs v. gydzs], *hagyd nyerni* [ggyny v. gyny]. — Még népies beszédben is ritka a *d* kiesése *j*, *k*, *r*, *z*, *zs* előtt: *dobd jól* [bdj v. bj], *dobd rá* [bdr v. br], *dobd Zolinak* [bd-z v. bz], *dobd Zsoltnak* [bd-zs v. bzs].

Valamivel természetesebb, köznyelvünkben is általánosabb a *d* kiesése zöngésedő mássalhangzó után: *rakd bele* [gb], *kösd be* [zsb], *kösd meg* [zsm]. De irodalmi igényű beszédben ilyenkor is kiejtünk minden mássalhangzót, csak a hasonulás szabályait alkalmazzuk: [ragd bele, közsd meg]; v.ö. 2.

A szó végén torlódó *t* inkább csak *s*, *sz* után eshet ki gyakori szavakban, nagyon hanyagul ejtett népies beszédben: *Pestre* [pesre], de az ilyen ejtést már az alsó fokú iskolában sem igen tűrik meg, kivéve a nagyon gyakori köszókat, ha a kiesés nem okoz félreértést. Ezért a kiesés (többnyire mint a hasonulásos ejtés rövidült változata) még a köznyelvben is, legalább annak kevésbé igényes változatában, elfogadható az effélékben, ha nem érthető félre: *ezüstkanál* [sk v. stk], *keresztke* [szk v. szkk v. sztk], *keresztpánt* [szp v. sztp], *most céloz* [sc v. scc], *most csak* [scs v. sccs], *most mondod* [sm v. stm], *testcsel* [scs v. sccs]. További példák: B) 1. h)

2. Sok figyelemre méltó változata van a kiesést pótló hasonulásnak, különösen a két mássalhangzó közé kerülő *d* kiesésének, illetőleg megtartásának.

a) Könnyebben kiesik mindennapi beszédünkben a közbülső *d* értékű [t] kettős hasonulásos helyzetben is: *dobd fel* [pf], *hozd fel* [szf], *hozd ki* [szk]. Igényesebb beszédben mégis jobb, ha megmarad [ptf, sztf, sztk]-féle alakban.

Hasonulás utáni rövidülés eredményeként: *dobd célba* [pcc v. pc], *dobd cselezve* [pccs v. pcs], *dobd túl* [ptt v. pt].

Népies beszédben nagyon ritkán kieshet *h*, *k*, *s*, *sz* előtt is: *dobd hát* [pth v. ph], *dobd ki* [ptk v. pk], *dobd sárba* [pts v. ps], *dobd szét* [ptsz v. psz]; néha a *gy* is: *gyöngycsepp* [nycs].

Két ellenkező irányú hasonulás közömbösíti egymást a *kösd ki*, *oszd ki* típusú zöngétlen-zöngés-zöngétlen hangkapcsolatban. Az így zöngétlenült *d*

népies stílusban csak akkor eshet ki, ha a beszédhelyzet világossá teszi, hogy a [köski, oszki] alak nem a *köss ki*, *ossz ki* egyszerű rövidülése.

b) Még természetesebb a *d* kiesése, ha az előtte levő zöngétlen hang zöngésülése pótolja. A *kapd meg* [kabmeg] kiejtése nem okozhat félreértést beszédhelyzettől függetlenül sem (mint a *hozd fel* kieséses ejtése, amit így nem tudunk megkülönböztetni a *hoz fel* és *hozz fel* alaktól), mert a *kap meg* alakban a *p* nem zöngésül. Ugyanígy: *dőfd meg* [vm], *bökd meg* [gm], *akaszd meg* [zm]. Csak a nagyon igényes kiejtés ragaszkodik a *d* megmaradásához.

Ilyen (kiesést pótló) hasonulás a képzéshely tekintetében: *rongydarab* [ronydarab], *kontytalan* [konytalan], *gyöngynek* [gyönynek]; *rongycipő* [nyc]. Kevésbé gyors beszédben a közbülső zárhangot azzal is jelezhetjük, hogy teljes kiesés helyett a harmadik mássalhangzóhoz hasonítva ejtjük, az így keletkező hang zárát félhosszúra nyújtjuk, majd az egyszerű zárhangnál vagy affrikátánál erősebben pattantjuk fel: [konyttalan], [ronyccipő] stb.

A *t* zöngétlenítő hatása marad meg kiesés után az ilyenekben: *azt mondta* [szm], *ezt nézd* [szn]. (A *lemezt mér* típusú főneves kapcsolatokban már nem fogadjuk el a kiesést köznyelvinek.)

A *t* értékű [d] is kieshet, ha az előző mássalhangzó zöngésülése biztosítja a megértést. Gyakorító igékben az ilyen *t* kiesése gyors beszédben, hétköznapi beszélgetésben természetes: *ébresztget* [zg]. (Kevésbé gyors beszédben [zdg v. szg].) Felolvasásban, irodalmi igényű (nem népies) beszédben pontosan kiejtjük: [ébrezdget]. Más morfémakapcsolatokban előfordulhat a közbeeső hasonulásos (erősebb felpattanással éreztetett, esetleg félhosszú) fokozat is: *testben* [zsdb v. zsbb v. zsb], *most beszél* [zsb v. zsdb], *ezüstből*, *ezüstgomb* [zsdg v. zsg], *Pest zaja* [zsd-z v. zs-z], *parasztbecsület* [zb v. zbb]. De: *kosztba*, v.ö. B) 1. a)

A *t* teljes kiesése egyébként inkább csak a hanyag beszédmódra jellemző; hasonulásos változata egy fokkal gondosabb, a köznyelvben is megtűrhető: *zaftból* [fʙb v. vbb v. vb], *liftben*. Irodalmi igényű beszédben csak a [vdb] hangkapcsolat ejtése helyes. Hétköznapi, vulgáris szavakban a *t* a pótló zöngésülés után kiesik: *luftballon* [luvbalon].

Más esetekben is létrejöhet a kiesés következtében igazodás v. hasonulás, de csak nagyon gyakori szóalakokban v. morfémakapcsolatokban. A *d*, *t* ilyen kiesését a köznyelvben nem fogadhatjuk el: *jelentkezik* [ŋk], *bolond lesz* [o˜l], *rendbe jön* [rëmbe]. De a köznyelvben is egészen természetes akkor, ha a kiesés olyan hosszú mássalhangzó rövidülésének eredménye, mely két közeli képzéshelyű mássalhangzó hasonulásából jött létre: *rendgyakorlat* [nggy v. ngy v. nygy], *megint tyúk* [ntty v. nty v. nyty]; *cementgyár* [nggy v. ngy v. nygy], *testgyakorlat* [zsdgy v. zsggy v. zsgy], *keresztgyermek* [zdgy v. zggy v. zgy]. Ha a beszédhelyzetből világos, hogy tárgyas igealakról van szó, elfogadhatók kieséses változatban az ilyenek is: *hagyd cipelnem* [tytc v. tycc v. tyc], *hagyd csak* [tytcs v. tyccs v. tycs].

Szókapcsolatban is, összetételben is, ragos alakban is általában csak szó végi mássalhangzó eshet ki (akár toldalékmorféma is, mint a felszólító *d* személyrag; tárgyrag azonban nem), szókezdő mássalhangzó soha. Egyetlen morfémában: idegen nyelvből átvett szótőben két mássalhangzó közt a *t* nagyon könnyen kiesik. Ezért lesz a *röntgen*-ből könnyen [röŋgen], a *nahtkasztli*-t is sokan mondják *nahkaszli*-nak. (Igényesebb köznyelvünkben azonban az utóbbi szót elkerüljük, az előbbit pedig most is [röndgen] alakban ejtjük.)

3. Kiesés következtében előfordulhat, hogy két azonos mássalhangzó találkozik és eggyé válik: *dobd be* [bb], *nyomd meg* [mm], *kapd be* [bb], *szívd fel* [ff], *dobd párszor* [pp], *húzd szét* [ssz], *receptpapír* [pp], *ezüstzsinór* [zzs], *parasztzene* [zz]. A morféma funkciójú *d* kiesése persze csak akkor fogadható el a köznyelvben is (társalgási, nem irodalmi szinten), ha a tárgyas igealakot a beszédhelyzet egyértelművé teszi.

A *t* csak közismert szavak (különösen a *most* határozószó) végén, gyakori szókapcsolatokban, félre nem érhető összetételekben eshet ki két *s* közt: *ezüstsíp* [sts v. ss], *most segít* [sts v.ss]. Két *sz* közt, továbbá *szts*, *stsz* hangkapcsolatban az erősen népi, olykor táji beszédre jellemző a kiesés: *lisztszerű* [sztsz v.ssz], *parasztság* [szcs v. scs v. ss], *füstszűrő* [stsz v. s-sz v. ssz]. Ezekben az esetekben minél távolabb áll a kiejtés az alkotó morfémák önálló hangalakjától, annál kevésbé felel meg az igényesebb, irodalmi szintű beszédnek. Népi beszédben elég gyakori, de magasabb szinten nem fogadható el a tárgyrag kiesése következtében előálló egyetlen mássalhangzó: *azt se* [assë] *látta*, *ezt se* [essë] *kérem*, *panaszt se* [ss] *tett*. A beszédhelyzet ugyan világossá teszi, hogy mikor marad el a tárgyrag és mikor nem, tehát hogy *azt se* v. *az se* szókapcsolat-e a hangzó alak értéke, de igényesebb köznyelvünk még a tárgyrag nélküli kapcsolatban sem fogadja el egyenrangúnak a hasonult [ss] hangot, csupán egy szón belül (összetételben, származékban, v.ö. III. 4.c)).

Hasonulás és kiesés eredménye a *bőrönd nyitása* gyors beszédbeli [bőrönnyitása] és a *mindnyájan* szabályos [minnyájan] kiejtése is. Ebben az elhomályosult összetételben az íráskép már csak a szó eredetét őrzi.

VI. HÁROMNÁL TÖBB MÁSSALHANGZÓ TALÁLKOZÁSA

Négy vagy még több mássalhangzó torlódása esetén általában a háromtagú mássalhangzó-torlódások kiejtési szabályai érvényesülnek. Sok olyan négytagú mássalhangzó-kapcsolat fordul elő, melyeknek három első vagy három utolsó mássalhangzója a negyedik nélkül is összekerülhet. De olyanok is vannak, amelyekre csak a négytagú kapcsolatban van példa: sem első, sem utolsó három elemük nem találkozik a negyedik nélkül. Általában jóval kevesebb fajta a négytagú mássalhangzó-torlódás, mint a háromtagú; négynél több tagú még annál is kevesebb. A legtöbbjük idegen eredetű szavakban fordul elő, vagy olyan összetett szavakban, amelyeknek egyik tagja rendszerint idegen.

1. Példák a változatlanul kiejtett négy mássalhangzó egymásutánjára: *lajstrom*, *exkluzív*, *krikszkraksz*, *explicit*, *expressz*, *extra*, *foxtrott*, *erkölcsprédikátor*, *filmstúdió*, *arckrém*, *karcpróba*, *pártklub*, *pártprogram*, *sorstragédia*, *karsztforrás*, *karsztra*, *karsztvíz*, *filmszkeccs*, *filmsztár*. Az *m*, *n* zárjának feloldása nélkül: *filmdráma*, *filmkritika*, *gentleman* [dzsëntlmen]. A *t* zárfelpattanása nélkül, esetleg kiesésével: *ezüstpróba*, *füstkvarc*. Ezeknek három első, ill. három utolsó mássalhangzója amúgy is előfordulhat változatlan v. alig módosuló kiejtéssel: *jst*, *kszk*, *kszp*, *kszt*, *lcsp*, *lms*, *rck*, *rcp*, *rst*, *rszt*, *rtk*, *rtp*, *lmsz*; *lmd*, *lmk*, *ntl*, *stk*, *stp*; ill. *str*, *szkl*, *szkr*, *szpl*, *szpr*, *sztr*, *cspr*, *ckr*, *mst*, *cpr*, *tkl*, *sztf*, *sztv*, *mszk*, *mszt*, *mdr*, *mkr*, *tlm* (idegen név kapcsolatában), *tpr*, *tkv*.

Nem fordul elő a három utolsó mássalhangzó két magánhangzó közt, csak egy negyedik mássalhangzó után az olyan alakulatokban, mint *borscsféle*, *borscshoz*, *borscs kell*, *borscs lesz*, *borscs még*, *borscsnak*, *borscs párolog*, *borscsra*, *borscs se*, *borscstól*, mert nincs más *scs*-re végződő szavunk, csak a *borscs*. Mivel ritka, félig-meddig idegen szó, nincs hasonulás az olyan szóalakban, mint *borscsszerű*.

Az *ny* mássalhangzók közt akkor sem igazodik, ha negyedik mással hangzó követi a torlódást: *szárnypróbálgatás*.

2. Igazodó elemet is tartalmazó példák: *dirndli*, *ingblúz*, *harangbronz*, *instruál*, *szanszkrit*, *transzplantáció*, *dunsztkötés*, *copfstílus*. Két

magánhangzó közt is előfordul az *rnd*, *ngb*, *nst*, *nszp*, *nszt*, *pfs*, ill. az *ndl*, *gbl*, *gbr*, *sztk*, *fst* mássalhangzó-kapcsolat.

3. Hasonulást tartalmazó példák: *obstruál*, *absztrahál*, *éhségsztrájk*, *holdkráter*, *hangpróba*, *angström*, *gengszter*, *könyvkritika*, *komplexbrigád*. Esetleg rövidüléssel: *zöldtrágya*. Magánhangzók közt is előfordul a *bst* [pst], *bszt* [pszt], *gszt* [kszt], *ldk* [ltk], *ngp* [ŋkp], *ngs* [ŋks], *ngsz* [ŋksz], *nyvk* [nyfk], *kszb* [gzb v. kzb], *ldt* [ltt v. lt], ill. a *dkr* [tkr], *gpr* [kpr], *gst* [kst], *vkr* [fkr], *szbr* [zbr], *dtr* [tr v. ttr] mássalhangzó-kapcsolat.

4. Összeolvadással keletkezett hangok egységes hangként viselkednek, különösen az igeragozásban: *tarts meg* [rcsm], *ints le* [ncsl], *mentsvár* [ncsv]. Ilyen minőségben hasonulhatnak: *tartsd* [rdzsd], *bontsd* [ndzsd]; *tartsd fel* [rcstf], *bontsd meg* [ndzsdm v. ndzsm].

5. Azonos mássalhangzók két más konszonáns közt mindig egyetlen rövid hanggá válnak: *mondd meg* [ndm], *küldd vissza* [ldv].

6. Háromnál több torlódó mássalhangzó közül könnyebben esik ki valamelyik közbülső, rendszerint a *t*, esetleg a *d* vagy más zárhang: *dunsztkötés* [˜szk v. ˜sztk], *vurstli* [rstl v. rsl]. Még szaknyelvi szavakban is kieshet a *t*, ha pótló zöngésülés biztosítja a megértést: *ezüstbromid* [zsbr v.zsdbr], *karsztban* [rzdb v. rzb]. Összeolvadásos hang után is a zönge jelzi a *d*-t: *rontsd le* [ndzsl v. ndzsdl], *tartsd meg* [rdzsm v. rdzsdm], *játszd végig* [dzdv v. dzv]. Félreérthetőség esetén azonban inkább kiejtjük a közbülső zárhangot is, mert pl. *bontsd fel* [boncstfel] más, mint *bonts fel* [boncsfel]. Kiejtjük ritkább rövid elemű szavakban is: *nyestprém*. Idegen eredetű népiesebb szavainkban helyesírásunk is kivetette a torlódó *t*-t: *virsli*, *gersli* (korábban *gerstli*).

7. Hosszú mássalhangzó több torlódó mássalhangzó szomszédságában mindig megrövidül: *pasztellkréta* [pasztelkréta], *tollpróba* [tolpróba].

VII. MAGÁNHANGZÓK TALÁLKOZÁSA

Magánhangzók találkozásakor rendszerint külön kiejtjük, tehát külön szótagként is ejtjük a két szomszédos hangot. Különösen érvényes ez a szabály akkor, ha a két egymáshoz kapcsolódó magánhangzó két szóelemhez tartozik, tehát pl. tő- és toldalékmorféma határán, toldalékelemek halmozódásakor, összetett szóban, szókapcsolatban.

A) Kettőshangzók

A magyar köznyelv hangállományának rendszerében (azaz fonémái közt) nincsenek kettőshangzók. Egyetlen morfémán (szótőn) belül mégis előfordulnak olyan esetek, amelyekben két magánhangzó összesimul vagy összesimulhat egyetlen szótagot alkotó kettőshangzóvá. Ezek a kivételesnek számító diftongusok (egy-két mondatszót nem számítva; vö. *au* indulatszó, *nyau* hangutánzó) úgyszólván mind jövevényszavakban jelentkeznek, mint valamely idegen nyelvből átvett és egyik-másik szóban meghonosodni kezdő kettőshangzó. A műveltebb nyelvhasználat rendszerint egy szótagú *au* kettőshangzót ejt — [au̯], gyakran [ao̯] alakban — ezekben: *ablaut*, *aeronautika*, *augusztus*, *autó*, *bauxit*, *hidraulikus*, *mauzóleum*, *umlaut*. (Az [āgusztus], [ātó] nyelvjárásias népi változatok.) Ingadozik az egy és a két szótagú ejtés a *gyaur*, *kaucsuk*, *trauma* szavakban, az *Ausztria*, *Ausztrália* névben. Mindig két szótagú a *kalauz* szó *au* kapcsolata. — Az *ei*-t is sokan ejtik diftongusnak az ilyenekben: *kodein* [kode-in v. kodejn v. kodëin], *koffein*. Máskor az idegen szavak kettőshangzójából a magyarban két szótagú magánhangzó-kapcsolat lesz: *karrier*, *krupié*, *karfiol*, *toalett*, *poentíroz*, *szuahéli*. Rendszerint két szótagú a többnyire görög eredetű *eu* hangkapcsolat is: *leukémia*, *Európa*. Ezeket csak kevesen ejtik diftongusszerűen, az [ejrópa]-féle ejtés pedig vulgárisan népi változat.

B) Két szótagú magánhangzó-kapcsolatok

1. Különböző morfémák határán a rövid *o* és *ö* hanggal kezdődők kivételével valamennyi magánhangzó-kombináció előfordulhat. Akár záródó, akár nyitódó jellegű a magánhangzó-kapcsolat, az igényes és szép

kiejtésben s i m á n megyünk át egyik magánhangzóból a másikba, mégpedig úgy, hogy mindegyik megkapja a szótagalkotáshoz szükséges nyomatékot: *anyaállam*, *hazaenged*, *anyaország*, *sétaóra*, *anyaöl*, *pályaőr*, *hazautazik*, *sétaút*; *hozzáad*, *hozzáolvas*, *hozzáönt*; *belead*, *beleépít*, *egybeolvad*, *zeneóra*, *beleönt*, *beleőrül*, *beleül*; *kávéőrlő*; *elektroacél*, *afroázsiai*; *hajóút*, *adóügy*; *előad*, *előáll*, *ejtőernyő*, *mentőegylet*, *szökőév*, *előolvas*, *mérőón*, *előugrik*, *terelőút*, *kötőüzem*; *kapualj*, *adu ász*, *hamueső*, *áruérték*, *áruosztály*, *kapuügyelet*; *interjúalany*, *aszúállomány*, *búcsúest*, *gyanúok*, *ágyúüteg*; *esküokmány*; *díszműáru*, *betűejtés*, *betűöntés*. Ha az első magánhangzó egytagú szóelemben, tehát szókezdő szótagban van, akkor nyomatéka valamivel nagyobb a másodikénál, mert szóhangsúly esik rá: *faág*, *faedény*, *faól*; *ráad*, *ráolvas*, *ráönt*, *ráun*, *ráül*; *bead*, *beépít*, *leég*, *beolvad*, *beönt*, *leöl*, *leőrül*, *leül*; *lóugrás*; *nőalak*, *csőágy*, *lőelem*, *nőegylet*, *főúr*, *nőügy*; *szúette*; *műegyetem*.

A sima kapcsolás két hangkapcsolattípusban okoz nehézségeket, ezért külön meg kell említeni a h a n g b e t o l d á s kérdését:

a) Ha a két szomszédos magánhangzó nyílásfoka közt igen nagy a különbség, vagy ha egyikük *i* v. *í* hang, akkor a kettő közt egy szón belül (gyakori és közismert összetett szóban is) *j*-féle kapcsolóhang hallatszik: *fia* [fi^{j}a], *kiáll* [ki^{j}áll], *népies* [népi^{j}es], *kié* [ki^{j}é], *kiold* [ki^{j}old], *kiókumlál* [ki^{j}ó], *kiöblít* [i^{j}ö], *éjjeliőr* [i^{j}ő], *nekiugrik* [i^{j}u], *kiút* [ki^{j}út], *kiütés* [i^{j}ü], *kiűz* [ki^{j}űz]; *síel* [sí^{j}el], *súgrás* [sí^{j}ugrás]; *mai* [ma^{j}i], *lábai* [lába^{j}i], *odaint* [oda^{j}int]; *odáig* [oda^{j}ig], *ládái* [ládá^{j}i], *ráír* [rá^{j}ír]; *ingei* [inge^{j}i], *összeillik* [e^{j}i], *beír* [be^{j}ír]; *övéi* [övé^{j}i], *sintoizmus* [o^{j}i], *utóirat* [ó^{j}i], *adóív* [ó^{j}í]; *női* [nö^{j}i], *dicsőít* [ö^{j}ít]; *kapui* [u^{j}i], *ifjúi* [ú^{j}i]; *esküi* [ü^{j}i], *műintézet* [ü^{j}i], *színműíró* [ü^{j}í]; *övé az* [övé^{j}az], *kettéágazik* [é^{j}á], *kettéoszt* [é^{j}o]. Ez a kapcsolóhang tő és toldalék határán nem hiba, sőt a természetes beszédbeli folyamatos kapcsolásba jól beleilleszkedik. Teljes értékű *j* hangoztatása azonban népies, ezt a művelt köznyelvben kerüljük, még a birtokos személyragozáshoz sokban hasonló főnévi igenévi személyragozásban is: *adnia* [i^{j}a], *tennie* [i^{j}e], *adniuk* [i^{j}u] v. rég *adniok* [i^{j}o], *tenniük* [i^{j}ü] v. *tenniök* [i^{j}ö]. Tehát nem [adnija] stb. Még inkább népies a *j* betoldása ott, ahol nem *i* a szomszéd hang, pl. *apáé* [apájé], helyesen [apáé v. apá^{j}é]. Szókapcsolatokban, ritkább összetételekben még a tökéletlenül képzett *j* is alig fordul elő: *csabaire*, *esszéíró*; *apu írja*, *ifjú író*, *menü íze*; *kissé ócska*, *kávé után*. A [lejány, teja] alakok helyett inkább a kapcsolóhang nélküli [leány, tea] v. [leány, tea] ejtés illik bele a művelt köznyelvbe.

Egyetlen morfémában is előfordulnak ilyen hangkapcsolatok. Ezekre nézve is érvényes a megállapítás: *i* mellett a nagyon enyhe kapcsolóhang természetes. Pl.: *laikus* [la^{j}ikus], *kodein* [e^{j}i], *kolloid* [o^{j}i], *altruizmus* [u^{j}i]; *piac* [pi^{j}ac], *kiált* [ki^{j}ált], *siet* [si^{j}et], *dícta* [di^{j}éta], *viola* [vi^{j}ola], *pióca* [pi^{j}óca],

ópium [ópi^{j}um], *fiú* [fi^{j}ú]. Népies szavakban az írott alakba is bekerül a *j*: *fájin* v. *fáin* 'finom'; *ájer*. — Még *é*, *ë* mellett is elfogadható köznyelvinek az ilyen ejtésváltozat: *leány* [lë^{j}ány], *oleander* [ë^{j}a], *tea* [të^{j}a], *neon* [në^{j}on], *reuma* [ë^{j}u]; *európéer* [é^{j}e]. A teljesen kiejtett [j], más hangok között (a nyílt e-vel ejtett *leander* típusú változatokat beleértve) még a tökéletlen j-szerű hang is erősen népies ízű, nyelvjárásias.

Más — rendszerint idegen nyelvből átvett szavakban előforduló — hangkapcsolatokban mindenképpen megkívánjuk a sima átmenetet: *kaolin*, *fáraó*; *boa*, *oá*; *kongrua*, *aktuális*, *piruett*, *fluor*, *virtuóz*; *nüanszíroz*, *nüánsz*, *menüett*, *habitüé*.

b) Ezekben a típusokban, de a többiben is, különösen pedig két azonos magánhangzó találkozásánál gyakori a hangszalagzárral való elválasztás. Ez a gondos, választékos kiejtés sajátsága, de sokszor modoros, túl pontoskodó. Csak összetett szó vagy szókapcsolat taghatárán és ott is inkább akkor van helyén, ha nagyon gondosan tagolni akarjuk a ritkább, nem mindennapi szót vagy hangsúlyozni a kapcsolat egyik tagját: *anyaállam* [anya'állam], *maga áruló* [maga 'áruló], *sapkaellenző* [sapka'ellenző], *ha enged* [ha 'enged], *anyaegyház* [anya'ëtyház], *koronaékszer* [korona'ékszer], *ma én jövök* [ma 'én], *ámbraillat* [ámbra'illat], *ha igen* [ha 'igën], *rúnaírás* [a'í], *olivaolaj* [a'o], *ha olyan* [ha 'ojan], *faóriás* [a'ó], *szálfaöklelés* [a'ö], *Éva önhitt* [éva 'önhitt], *sonkaujj* [a'u], *ha utazik* [ha 'utazik], *turistaútlevél* [a'ú], *kukoricaüszög* [a'ü], *ha ügyes* [ha 'ügyes], *visszaűz* [a'ű];

zeneakadémia [e'a], *medveállatka* [e'á], *te állat* [te 'állat], *végeérhetetlen* [*vége*'*ér*hetetlen], *zeneirodalom* [e'i], *szemleíró* [e'í], *főztje ízlik* [e'*í*], *kecskeolló* [e'o], *te okos* [të 'okos], *szürkeöntvény* [e'ö], *beleőrülök* [*b*ele'*ő*rülök], *szemleút* [e'ú], *csereüzlet* [e'ü]; *máléadag* [é'a], *reléállomás* [é'á], *az övé áll* [é'*á*], *övé ez* [övé 'ez], *Jánosé is* [é'i], *esszéíró* [é'í], *Pálé ízesebb* [é'*í*], *övé olyan* [övé 'olyan], *kissé ócska* [é'*ó*], *Péteré öt* [é'ö], *eléggé úr* [é'*ú*], *kávéültetvény* [é'ü], *felé űz* [é'ű];

koegzisztencia [o'e], *sajtóattasé* [ó'a], *adóállomás* [ó'á], *alkotóelem* [ó'e], *hajóépítő* [ó'é], *hallóideg* [ó'i], *szóírás* [ó'í], *szóözön* [ó'ö], *zászlóőrség* [ó'ő], *mutatóujj* [ó'u], *kutatóút* [ó'ú], *kohóüzem* [ó'ü];

„ö" alatt [ö'a], *„ö" áll* [ö'á], *„ö" előtt* [ö'e], *ö-é* [ö'é], *„ö" is* [ö'i], *„ö" írása* [ö'i], *„ö" olvasása* [ö'o];

előagy [ő'a], *erőátvitel* [ő'á], *büntetőeljárás* [ő'e], *védőétel* [ő'é], *rendelőintézet* [ő'i], *kötőív* [ő'í], *nőuralom* [ő'u], *repülőút* [ő'ú], *büntetőügy* [ő'ü];

szaruanyag [u'a], *adu ász* [u'á], *áruelosztás* [u'e], *áruérték* [u'é], *áruüzlet* [u'ü];

háború alatt [ú'a], *bosszúállás* [ú'á], *sarjúerdő* [ú'e], *koszorúér* [ú'é], *ifjú olasz* [ú'o], *ifjú óriás* [ú'ó], *búcsú öntől* [ú'ö], *hosszú őrség* [ú'ő], *iszonyú ügyes* [ú'ü];

eskü alatt [ü'a], *menü ára* [ü'á], *ürü elé* [ü'e], *bürü építése* [ü'é], *revü ideje* [ü'i], *parvenü okossága* [ü'o], *eskü óta* [ü'ó], *süsü öreg* [ü'ö]; *betűanya* [ű'a], *hű Áron* [ű'á], *műeposz* [ű'e], *műélvezet* [ű'é], *sűrű indák* [ű'i], *keserű íz* [ű'í], *enemű óra* [ű'ó], *hű őr* [ű'ő], *műugrás* [ű'u], *műút* [ű'ú].

Mindezek a hangkapcsolatok tehát összetételekben és szoros (vagy hangsúlytalan második elemű) szókapcsolatokban szebbek és természetesebbek sima átmenettel: *anyaállam* [aá], *sapkaellenző* [ae]; *soká aludt* [áa], *hajrá után* [áu] stb.

Szokottabb összetételben, igekötős igékben rendesen simán kapcsoljuk a két magánhangzót. Ilyenek a B)1. a) szakaszban jellemzett eseteken kívül: *odaáll*, *visszaenged*, *rajtaér*, *visszaír*, *újraolt*, *odaóvakodik*, *visszaönt*, *visszaút*, *odaüt*; *ráemel*, *aláóvakodik*, *hozzáőszül*, *ráüszik*; *lead* [ëa], *beás*, *leáll* [ëá], *beijed*, *leigáz* [ëi], *leír* [ëí], *leold* [ëo], *leóvakodik* [ëó], *összeugrik*, *leugrik* [ëu], *leúszik* [ëú], *beüt*, *leül* [ëü], *beleűz*; *előad*, *előáll*, *előidéz*, *előír*.

Azonos magánhangzók találkozásakor természetesebb az elválasztó hangszalagzár, de csak szókapcsolatokban vagy összetett szavakban, ha magánhangzóval kezdődő második tagjuknak is némi nyomatékot adunk: *faarc* [a'a], *aláás* [á'á], *beebédel* [e'e], *leegyszerűsít* [ë'ë], *övé értékesebb* [é'é], *kiiktat* [i'i], *rí így* [í'í], *mikroorganizmus* [o'o], *álló óra* [ó'ó], *„ö" öntése* [ö'ö], *mező őr* [ő'ő], *anyu után* [u'u], *hosszú út* [ú'ú], *revü ürügyén* [ü'ü], *ilyennemű űrlap* [ű'ű]. Ilyenkor is megvan azonban a lehetőség a második szótő hangsúlytalansága esetén a (hosszú magánhangzóhoz hasonló) folyamatos kapcsolásra. A két magánhangzó különállását a hangerő pillanatnyi csökkentésével vagy a két magánhangzó eltérő hangerejével, esetleg hangmagasság-különbségével mégis éreztetni tudjuk, így azok nem olvadnak össze egy szótaggá, a következő szakaszban részletezendő néhány — hangkivetéssel rövidült — kivételtől eltekintve.

Egyszerű szavak morfémái közt, valamint magyar nyelvérzék számára elemezhetetlen szavakban helyesebb mindig ezt a folyamatos kapcsolást alkalmazni, két *é* vagy két *i* közt az a) szakaszban említett *j*-szerű hanggal: *Erzsikéé*, *Szőkénéé*, *Szőkéék*, *meséért*; *kocsiim*; *faluul*; *kooperáció*, *koordinál*, *zoológia*; *vákuum*. Hangszalagzárral inkább csak a ritkább tulajdonnevekhez, idegen nevekhez csatlakozó toldalékot választjuk el: *Olléék* [é'é], *Lakméé* [é'é], *Bizet-é* [bizé'é], *lengyeltótii* [i'i], (ahol a világosság kedvéért az íráskép is eltér a hagyományos egyszerű *i*-től), *vichyi* [visi'i], *Karlovy Vary-i* [kárlovi vári'i]. Ha azonban ezek egyike-másika valamely beszédhelyzetben gyakrabban előfordul, helyesnek tarthatjuk kapcsolóhanggal való, sőt összevonással egyszerűsített ejtésüket is: [visiʲi, karlovivariʲi], ill. [visi] (pl. *kormány*), [karlovivari] (pl. *fesztivál*).

Ha lényegében azonos nyílásfokú (és hangszínű) hosszú és rövid magánhangzó kerül össze, akkor is elég természetesnek érezzük a hangszalagzárat,

bár könnyen megvalósítható a folyamatos kapcsolás is: *ki ír* [i'í], *sí is* [í'i], *hajóorr* [ó'o], *védőöv* [ő'ö], *áru útja* [u'ú], *háború után* [ú'u], *parvenü űzheti* [ü'ű], *mindennemű ülés* [ű'ü].

Aki a kétféle nyílásfokú *e* hangot jól megkülönbözteti, annak a kétféle *e* találkozását folyamatos kapcsolással szebb éreztetni; aki nem tesz különbséget, az inkább a hangszalagzárral választja el a két hangot, tehát: *összeeszik* [eë v. e'e], *zene-e* [eë v. e'e], *teendő* [ëe v. ee v. e'e], *leejt* [ëe v. e'e].

2. Nagyon gyakori szavakban, morfémakapcsolatokban olykor kiesik az érintkező magánhangzók egyike. Kivételes esetektől eltekintve ma már legtöbbször hiba az ilyen kiesés, mint a gyors, hadaró beszéd következménye. A [szocalizmus], [imperalizmus] v. [imperilista] stb. kiejtést nem fogadjuk el helyesnek. A kivételek inkább a múltban lezajlott történeti fejlődés eredményei, ma már nyelvi és helyesírási tényeknek tekinthetők, de egyes mai jelenségek megvilágítása végett röviden megemlítjük őket.

a) Állandósult a magánhangzó-kiesés (rövidüléssel járó hangkivetés) két azonos magánhangzó találkozásakor a *gazdasszony* szóban; ezt ma már így is írjuk. (Nyelvjárásokban előfordul a *gazdaasszony* is, köznyelvünkben ez kissé pontoskodónak hat.) A bizalmasabb köznapi társalgásban vagy népi környezetben nem hiba az *odaad* [odad] ejtése, ez azonban írott alakként csak versben vagy irodalmi mű szereplőjének szájába adva fogadható el, akkor is hiányjellel írva: *od'ad*. Hasonlóképpen: *kétségbeesés*, biz. v. nép. [kéccségbesés] (*kétségb'esés*). Kevésbé üt ki a köznyelvi beszédstílusból a két *i* összevonása a *tudniillik* kissé bizalmas ejtésváltozatában: [tudnillik]. Bizalmas szaknyelvi használatban a *vákuum* két *u* hangja is összevonódik: [vákum].

Az *i* végű helynevekhez járuló *i* képző esetén a két *i* helyett a nyelvi szabállyá lett hangkivetés alapján hagyományos helyesírásunk is egy *i*-t kíván: *almádi* (*almádii* helyett), *helsinki* [hělsziŋki] (*helsinkii* helyett). Ritkább helynevek származékában nem hiba a pontosság kedvéért a két *i* kiejtése és kiírása.

b) Az előbbi példákban szereplő morfémák és hozzájuk hasonlók más magánhangzó mellett is okozhatnak hangkiesést: *gazduram*; gyors beszédben még *odaát* [odát], *hazaáruló* [hazáruló], *ráadás* [rádás], *idead* [idad]. Ez utóbbiak azonban egyre inkább a köznyelvi norma szintje alá szorulnak, inkább a hadarásra jellemzők. A kissé népies *mért* helyesírásunkban is elfogadott változat a *miért* mellett.

3. Előfordul — az A) szakaszban említett idegen eredetű kettőshangzókon kívül — olyan szótagösszevonás, melyben az *i*-t sokan mássalhangzószerűen ejtik. Mai köznyelvünkben hibának tekintjük az *ai*, *ei* szövégek és birtokos személyragos többesjelek [aj, ej]-szerű ejtését, mely gondatlan, különösen hadaró beszédben hallható a *mai*, *csabai*, *dolgaim*,

szüleid, *terveink* típusú szóalakok helyett. Múlt századi verselésünk azonban olykor elfogadta az ilyen diftongusszerű ejtést, azért az ilyen versekben, ahol a versmérték szigorúsága megkívánja, ma is egy szótagba vonjuk össze az *ai*, *ei* hangkapcsolatot: „A hazának nincsen háza, Mert fiainak nem hazája" (Vörösmarty).

Magánhangzó előtt régi szavakban a népi ejtés hatására néha *j* lett az *i*-ből, de ezeket már csak irodalmi szövegekben és versben írhatjuk és mondhatjuk így: *liljom*, *milljó*. A *Mária* névnek és három *máriás* szavunknak népies [márja, márjás] alakja a kiejtésben ma is általános. Köznyelvileg helyes alakjuk mégis egyaránt: *máriás*, *liliom*, *millió*. Szabályos kiejtésük is ennek felel meg. Az *óriás* ~ *órjás* ingadozása viszont a fordított irányban látszik megoldódni.

C) Kettőnél több szótagú magánhangzó-kapcsolatok

1. Két szóelem találkozása helyén vagy egyetlen morfémában a magánhangzók aszerint tartoznak két vagy három szótaghoz, hogy morfémán belül kettőshangzót vagy két szótagú hangkapcsolatot ejtünk-e.

a) Inkább diftongussal ejtett két szótagú magánhangzó-kapcsolat van ezekben: *meseautó*, *riadóautó*, *csörlőautó*. Az *a* utáni *au* kettőshangzót gyakran kapcsoljuk hangszalagzárral, akárcsak a két *a* hangot: *rakétaautó* [a'au].

Egyetlen morfémában is előfordulhat három egymáshoz kapcsolódó magánhangzó, de az *au* ilyenkor vagy mindig egy szótag (pl. *dauer*, *Auer*), vagy ingadozik az egy és két szótagú kiejtés közt (pl. *miau*).

Mássalhangzó utáni *i* két magánhangzó előtt is csak néhány népies kiejtésű régi szóban válhat *j*-szerűvé, de igényes köznyelvünk ezekben is megkívánja a három szótagú ejtést, pl. *máriaüveg*.

Két magánhangzó közti *i* latinos írású görög szavakban inkább (rövid v. hosszú) *j*-nek hangzik, pl. *paranoia* [paranoja v. paranojja, ritk. paranoia]. Az *i* betű itt inkább csak a latin (és német) írásmód maradványa.

b) Más esetekben mindig három szótagú a hangkapcsolat, a B) szakaszban részletezett hangkapcsolási módokkal: *demokráciaellenes*, *ázsiai*, *tragédiaíró*, *bibliaóra*, *radioaktív*, *bioáram*, *rádióadó*, *rádióállomás*, *bioelektromosság*, *radioizotóp*, *rádióiskola*, *rádióüzenet*. Azonos vagy majdnem azonos hangszínű magánhangzók közt ilyenkor is egyaránt helyes a hangszalagzárral való elválasztás és a folyamatos kapcsolás, pl. *dióolaj*.

2. Kettőnél több szóelem találkozásakor is érvényesek az előbb részletezett szabályok: toldalékelemek kapcsolásánál különböző magánhangzók közt nem szabad hangszalagzárat alkalmazni, összetételek határán gondos beszédben szabad ugyan, de a természetes beszédmódban fö-

lösleges, különböző szavak találkozási helyén annál helyesebb, minél lazább a két szó közti szószerkezeti (vagy mondattani) viszony.

a) Folyamatos kapcsolással, legfeljebb egy kis *j*-szerű elem közbeiktatásával helyes az ilyenek kiejtése: *fiai*, *fiaié*, *fiaiéért* (bár nem szeretjük ilyen sok rövid szóelem torlódását, ez még elfogadható szóalak), *nőié*, *nőies*, *kiéi*, *Erdeiéi*; *kínaiak*, *chileiek* [csílei^{j}ek], *kínaiul*, *kínaié*, *chileié*, *szüleiék*, *Tompáéi*, *bíróéi*, *Benkőéi*, *fésűéi*, *tűiért*, *fésűéiért*, *fiául*, *szüleiül*, *övéié*, *liptóié*, *zászlóiul*. Ahol azonos magánhangzók kerülnek össze, hangszalagzárral is jelezhetjük a szótaghatárt: (*az ő*) *kínaii*, *liptóii*, *(az én) chileiim*. Persze többen vannak, akik az ilyen főnevesült mellékneveknek amúgy is ritka alakjaiban inkább a *kínaijai*, *liptóijai*, *chileijeim* változatot használják. A következő példák is ritkán fordulnak elő, de nem helyettesíthetők más alakváltozattal: *nénjééi*, *Bekééi*, *kínaiig*, *végeiig*; *Piroskáéért*, *kezééért*.

b) Csak gondosan tagolt vagy érzelmileg színezett, hangsúlyozott beszédben tartjuk természetesnek a hangszalagzárat ilyenekben: *lírai-e* [a^{j}i'ë], *Pistáé-e* [á^{j}é'ë], *ládái-e* [á^{j}i'ë], *büfée-e*, [é^{j}é'ë v. é'é'ë], *övéi-e* [é^{j}i'ë], *fia-e* [i^{j}a'ë], *Zsuzsié-e* [i^{j}é'ë], *hordóé-e* [ó^{j}é'ë], *somlói-e* [ó^{j}i'ë], *Ernőé-e* [ő^{j}é'ë], *női-e* [nő^{j}i'ë], *apué-e* [u^{j}é'ë], *árui-e* [u^{j}i'ë], *búcsúi-e* [ú^{j}i'ë], *esküé-e* [üé'ë], *menüi-e* [ü^{j}i'ë], *fűé-e* [űé'ë], *betűi-e* [ű^{j}i-ë]. Ha az *-e* kérdőszó után következik újabb magánhangzó, akkor a szóhatáron inkább alkalmazunk hangszalagzárat, mint a kérdőszócska előtt. Gondosan tagolt beszédben mindkét helyen elválaszthatjuk a magánhangzókat hangszalagzárral, bár annak gyakori ismétlődése feszessé, kattogóvá teszi beszédünket: gyorsabb, közvetlenebb beszédben mindkét helyen folyamatosan kapcsoljuk a magánhangzókat az ilyenekben: *láda-e az*, *céda-e ángyom*, *sírna-e érte*, *hívna-e innen*, *látta-e írva*, *adna-e ollót*, *adna-e órát*, *látta-e öcsémet*, *hívta-e őt*, *cifra-e ugyan*, *járna-e úgy*, *furcsa-e ülve*, *fogna-e űzőbe*, *adná-e azt*, *bírná-e állva*, *akarná-e éjjel*, *övé-e az*, *vetné-e ágyát*, *vinné-e innen*, *övé-e így*, *büfé-e ott*, *kicsi-e az*; *rí-e Ákos*, *kirí-e onnan*; *olcsó-e itt*, *jó-e ízlése*, *ő-e Ottó*, *anyu-e ő*.

Azonos magánhangzókat ilyenkor is hangszalagzárral választunk el a szóhatáron: *írna-e egyszer*, *hozná-e egyedül*, *tenné-e egyben*.

A kétféle *e* találkozásakor különféle megoldások lehetnek helyesek: *keresne-e állást* [eë'á v. e'e'á v. eëá v. eeá] ill. kissé népiesen [e^{j}ëá v. e^{j}ë'á], *jó-e ez* [óë'e v. óe'e v. óëe].

c) Toldalék-magánhangzó után az önálló szótövet (összetételben vagy szókapcsolatban) még gyakrabban elválasztjuk, de szorosabb szókapcsolatban, gyors beszédben ilyenkor is szabályos változat a sima kapcsolás: *Béláé az*, *apáé árt*, *Gézáé ez*, *párjáé él* [é'é]; *mai az*, *mai ár*, *mai ebéd*, *mai élet*, *mai idő* [i'i], *afrikai író* [i'í], *afrikai ország*, *iskolai óra*, *anyai ösztön*, *utcai őr*, *korai utas*, *hazai úzus*.

d) Önálló szóként valódi szókapcsolatban a magánhangzók közül csak az *ó* és *ő* állhat két magánhangzó közt, valamint minden magánhangzó betűneve.

A magánhangzók betűnevét mindig hangszalagzárral választjuk el a szomszéd magánhangzótól: *ha „a" az*; *ha „a" áll*; *ha „a" előtt*; *ha „a" érintkezik*; *ha „a" is*; *ha „a" után*; *ha „á" áll*; *ma „a"* [á] *osztályú*; *ha „á" ősrégi*; *ha „á" újabb*; *ma A* [á] *űrlap...* ; *ha „e"* [é] *alapon*; *cifra E épület*; *ha „i" is*; *ha „o" alatt*; *ha „ö" után*; *furcsa U alakú*; *te „é" előtt*; *ne „é" írásakor*; *se „é" után*; *ne „i" után*; *övé „a" osztályú*; *pici „á" után*; *befogó „a"* [á] *oldal*; *szótő „a" előtt*; *áru A osztályú.*

Az *ó* ige és az *ó* melléknév ma annyira ritka, hogy ha külön szóként előfordul, mindkettőt hangszalagzárral választjuk el a szomszédos magánhangzóktól, főleg ha az utánuk következő szó sem teljesen hangsúlytalan; *anya ó őtőle* [a'ó'ő]; *ma ó almabor lesz* [a'ó'a]. Az *ó* melléknév gyakoribb főnévi kapcsolatait egybeírjuk, ezeket inkább folyamatosan kapcsolva ejtjük: *ha óarany lesz* [a'óa v. a'ó'a], *neve óangol* [e'óa v. e'ó'a], *szomorú óesztendő* [ú'óe v. ú'ó'e], *csupa óegyházi* [a'óë v. a'ó'e], *elmúló óév* [ó'óé]. Csak az *ő* névmás olyan gyakori, hogy összetételben rendszerint, de szorosabb szókapcsolatban is gyakran folyamatosan kötjük a szomszéd magánhangzóhoz, bár a kisebb-nagyobb hangsúly ilyenkor is inkább hangszalagzáras indítással jár: *ha ő az* [a'őa v. aőa], *ma ő áll* [a'őá v. aőá], *ha őelé kerül* [a'őe v. aőe], *adta őérte* [a'őé v. aőé], *mondta ő is* [aői v. a'ői].

e) Az idegenszerűen szerkesztett *à* [á] viszonyszót csak azok kapcsolják folyamatosan a következő magánhangzóhoz, akik gyakran használják: *ha à 1 forint* [a'á'ë v. a'á'e v. a'áe].

f) Az azonos vagy majdnem azonos magánhangzókat, valamint a szókapcsolatot nem alkotó indulatszókat ilyenkor is inkább hangszalagzárral választjuk el: *ha óorosz* [a'ó'o]; *ma ő őrzi* [a'ö'ő], *te, á akkor* ... [á'a v. áa]; *ma, e, én megyek*; *árva, ó én szerencsétlen* [a'ó'é v. a'óé]; *forró, ú, éget.*

VIII. ÁTTEKINTÉS A MÓDOSULÁSOKRÓL NYELVI EGYSÉGEK SZERINT

1. A legfőbb módosulások másalhangzók közt

A magyar beszédhangok közvetlen kapcsolódására általában az jellemző, hogy a kapcsolat második és további tagja erősebben meghatározza az első tagot, mint fordítva.

Ez a szabályszerűség azonban valójában csak a mássalhangzók kapcsolatában és azoknak is csak bizonyos típusaiban érvényesül.

A magánhangzó-illeszkedés szabályai, melyek ellenkező irányban: az elsőről a következőre hatnak, nem ide tartoznak, mert nem elsősorban a közvetlenül kapcsolódó hangokat érintik, hanem a szótaghordozó hangzós elemeket, melyeket sokszor elválaszt egy vagy több mássalhangzó.

Nem — vagy csak alig észrevehetően — módosítja a következő hang azokat a folyamatos mássalhangzókat, melyeknek nincs zöngétlen párjuk: *j* (ill. *ly*), *l*, *r*. Az *l* ejtését a rá következő *j* csak akkor módosítja, ha toldalék kezdődik vele (igerag, felszólító mód jele, esetleg birtokos személyrag). Az orrhangúak különbözőképpen viselkednek aszerint, hogy hol zárjuk a szájüreget: az *m* (amelynél két ajakkal alkotunk zárat) csak a szomszédos, de mégsem azonos képzésű *f*, *v* előtt módosul észrevehetően, az *n* ennél sokkal mozgékonyabb, hiszen több ejtésformája (allofonja) van, az *ny* pedig csak a népiesebb beszédben igazodik az utána következő ajakhanghoz.

Nincs jelentésmegkülönböztető zöngés párja a magyar *h* hangnak. A *h* ritkán fordul elő mássalhangzó előtt (ahogy szó végén is ritka, hiszen sokszor csak az írásban van ott); ezért ha megállapítjuk is a szabályt, hogy a *h* mássalhangzó előtt csak kissé módosul, ez a szabály csak kevés esetet érint, és a zöngés előtti zöngésülése csak alig észlelhető.

Amelyik hangnak van zöngés, ill. zöngétlen párja, az a zöngésség tekintetében hasonul minden olyan következő mássalhangzóhoz, melynek zöngésség dolgában szintén van párja a magyar hangrendszerben, kivéve az olyan zöngétlent, melyet *v* követ, mert a *v*-nek — jóllehet van zöngétlen párja: *f* — nincs hasonító hatása a köznyelvben (csak a nyugati nyelvjárásokban).

E legfontosabb szabályszerűségek figyelembevételével jellemezhetjük a mássalhangzók kapcsolódásának mechanizmusát morfémaszintek (azaz a jelentéshordozó nyelvi elemek rangsora) szerint összefoglalva.

2. Hangkapcsolás egyszerű tőszóban

Egyetlen morféma, nevezetesen mai szempontból elemezhetetlen szótő esetében ritkán érvényesülnek hangmódosulási szabályok, hiszen elvben az egyszerű szavakat kiejtésük szerint írjuk.

Némelyik szó írásában mégsem érvényesül a kiejtés elve: elhomályosult összetételekben, analógiás (nem etimologikus) írású szavakban és olyan jövevényszavakban, melyekben megtartjuk az idegen (rendszerint szóelemző) írásmód néhány sajátosságát. Ilyen a *pünkösd* típusú szavak, nevek vége, itt tehát természetesen alkalmazzuk a zöngésség szerinti hasonulást: *sd* [zsd]. Ugyanígy a zöngétlenülést: *kapzsi* [bzs]. — A zöngétlenségben való hasonulás természetes az olyan, csak részben magyar írású idegen szavakban is, mint *abház*, *abszencia*, *vodka*, ill. zöngésülésben: *afgán*.

A *tj* [ty], *dj* [gy] típusú összeolvadás érvényesül magyar elemekből elhomályosult összetételben is (*mindjárt*), jövevényszóban is (*osztják*, *votják*). Ha az átadó nyelvben jól elemezhető az összetétel, és ez a nyelv a magyar beszélő számára ismerős, akkor a magyar szempontból egyszerű szót (pl. *adjunktus*) magyarosabban összeolvadással [ggy], kissé idegenszerűbben összeolvadás nélkül ejthetjük helyesen. — Az *lj* [jj] hasonulás majdnem, a *tsz* [cc] összeolvadás mindenképpen kötelező az olyan elhomályosult szerkezetű szóban, mint *teljes*, *beljebb*; *metsz*, *játszik*.

Az *n* csak a rá következő *b*-hez, *p*-hez hasonul más beszédhanggá tőszóban, mint *rabonbán* [mb]; ezenkívül jól észrevehetően igazodik sok mássalhangzóhoz, de ezek közül a jelentéskülönbséget sohasem hordozó (nem fonéma értékű) változatok közül csak a jésülő (palatalizált) változat jelölhető a magyar helyesírás betűivel, mert közel áll az [ny] hanghoz. Ez az *n* [ny] hangérték jelenik meg a *mindjárt* [minygyárt] szóban, de minden más elemezhetetlen szóban is *gy*, *ty* előtt: *ingyen*, *konty*. Ugyanígy kötelező, de csak fonetikai jellel jelölhető változatát ejtjük *g*, *k* előtt: *ing*, *inkább*. A *v* előtti változata egybeesik azzal a hanggal, melyet más szavakban *m* betűvel írunk: *szenved*, de *hamvas* (mert *hamu* *m*-mel), *tromf*, *szimfónia* (görög és latin *m* nyomán, de ugyanezt olaszul *n*-nel írják). Ez az alsó ajakkal, felső fogsorral képzett változata megvan a *b*, *p* hangnak is, de elemezhetetlen szóban csak a *p* [p] fordul elő, mint német jövevény: *copf*. — A nyelvheggyel ejtett, de nem zárral alkotott mássalhangzók előtt az *n*-et tökéletlenül képezzük, inkább az előző magánhangzót ejtjük orrhangúan: *ajánl*, *fajansz*, *páciens*, *pénz*.

3. Szótő + toldalék

Szótő és toldalék határán általában kötelező a zöngésség szerinti hasonulás: *hagyta*, *varázst*; *idősb.*

Csak félreérthetőség esetén engedhető meg a hasonulás elmaradása, ha a hasonult szóalak egybeesik egy másik szóval: *méztől* és *mésztől.* — Az *n* hasonul a középfok *b*-jéhez, de csak a *különb* szóban. Kevésbé kötelező ez a hasonulás tulajdonnév ragos alakjában: *Debrecenbe*, még kevésbé az olyan idegen névben, mint *Bonnból.* Megkülönböztetés végett is ajánlható az *n* pontos ejtése: *szánban — számban.*

Az *nv* kapcsolatban az igazodás nem olyan kötelező, mint pl. az elemezhetetlen *szenved* szóban, hanem határozói igenévben éreztethetjük a szótövet: *szánva* [nv v. nv]. Az *nh*, *nr* kapcsolódásban csak a választékos beszédstílus ragaszkodik a pontos kiejtéshez, a természetesebb köznapi beszédben az *n* általában orrhangú magánhangzóvá oldódik: *Balatonhoz* [o˜h]. Az *ny*-nek ilyen módosulása azonban feltűnően népies; a köznyelvben pontos ejtése kívánatos: *lányhoz*, *hányva.* Egyéb mássalhangzók előtt is csak az *ny* zárának feloldása maradhat el gyors beszédben: *aranytól.* Tökéletlen képzése megengedhető az *nysz*-ben: *hányszor.*

A *j* igeragozásban mindig kötelezően egyetlen mássalhangzót alkot az előző *d*, *gy*, *n*, *ny*, *t* tővéggel, akár hasonulás történik: *hagyja* [ggy], akár összeolvadás: *látja* [tty]. Ezeket íráskép szerint ejteni hibás betűejtés. A főnevek ragozásában hasonló a helyzet: *vádja* [ggy], *anyja* [nny], de ritka szavakban alig hiba a betűejtés, pl. *smaragdja.* Az *lj* [jj] hasonulása csak az igeragozásban következik be (újabban kevésbé kötelezően), a főneveknél nem: *bírálja* [jj] (esetleg finomkodóan [lj]), *gólja* [lj], *tolja* [jj v. lj]; *hallja* [jj v. lj] (ige), *hallja* [lj] (főnév). — A szó végi *j*-t *f*, *k*, *p* után zöngétlenül ejtjük: *döfj.*

A képzéshely szerinti hasonulás el is maradhat, ha a szótő és a képző saját jelentését érzékeltetjük: *bányászság* [ss v. sz-s]. Ha elhomályosult az alapszó jelentése, csak a hasonult ejtés helyes: *egészség* [ss].

Több mozzanatból álló teljes hasonulás a szótő végi *z*-é akkor, ha *-ság*, *-ség* képzős származéka is, alapszava is gyakori: *igazság* [ss], *nehézség.* — A *c-s* igényes beszédben külön ejtendő: *malacság*, csak a köznapias, népies, bizalmas beszédben [cs-s], esetleg [ccs].

Ehhez hasonlóan az összeolvadás is csak gyakori szavakban érvényesül teljesen: *kétség* [ccs], *kétszer*, *látsz*, *látszik.* Ha az alapszó jelentését valamilyen okból ki akarjuk emelni, teljes összeolvadás helyett a *t* (ill. *d* [t]) zárát előbb felpattantjuk, mintegy külön kiejtve: *barátság* [ccs v. ts], *szabadság* [ccs v. ts], *másodszor* [cc v. tsz]. A *gys*, *gysz*, *gyz* összeolvadó ejtése csak néhány gyakori szóban szokásos, de akkor is népies mellékízzel: *nagysá-*

gos, *egyszer*, *jegyző*. Egyébként csak a zöngétlenülés kötelező: *vágysz* [tysz], *lágyság* [tys].

Hosszú mássalhangzóra valamivel kevésbé kötelezők a hasonulási szabályok. A *feddhet* igében a *d* zöngéssége esetleg részben megmarad, ha meg kell különböztetni a *fedhet* igétől. A *dokkba*, *keddtől* ejtésében is érvényesül ilyesmi, ha a beszédhelyzet másképp nem tenné világossá a szóalak megértését.

Azonos mássalhangzók találkozása két magánhangzó közt hosszú mássalhangzót eredményez, akár két rövid hang, akár hosszú és rövid találkozik. Mégis azt mondhatjuk, hogy a hosszú + rövid találkozásából eredő mássalhangzó hosszúsága állandóbb (s talán valamivel hosszabb is), nem rövidül meg gyors vagy pongyola beszéd közben sem: (jól) *hallak*; *többe* (kerül). A *jobban* 'jobb kézben' hosszú *b*-je határozottabban hosszú, mint a *jobban* 'inkább' szóé.

A ragos alakokban előforduló *lr* hangkapcsolatban a folyamatos kapcsolás a kívánatos (az *l* zárjának külön hallható feloldása nélkül). Ehelyett azonban gyakori a kissé népies, vulgáris színezetű hasonulása az *l*-nek: *balra* [rr] vagy magánhangzónyúlásban való eltűnése: [bāra], mások beszédében pedig a pontoskodó zárfeloldás, mely néha majdnem szótagnyi hangbetoldást eredményez: [bal^{ə}ra].

4. Összetételek

Összetett szóban nem minden olyan hangmódosulási szabály érvényes, mint tő és toldalék határán. A zöngésség szerinti hasonulás általában ugyanúgy kötelező, mégis gyakrabban előfordul, hogy más szótól való megkülönbözetés végett elmarad: *mészszínű* [ssz] és *mézszínű* [ssz v. z-sz].

Az *n* igazodásának elmaradása itt csak kisebb hiba, pl. az *öngól* [ŋg] ajánlatos kiejtése helyett az [n]-nek nyelvheggyel való képzése. — A képzéshely szerinti hasonulás összetételben nem olyan kötelező, mint egyszerű szóban, tehát: *bűnper* [mp v. np].

A képzéshely szerinti hasonulás a népies ejtésre jellemző, az igényes beszédben csak a zöngétlenedés kötelező az olyanokban, mint *vízcsap*.

Minél ritkább összetételben fordulnak elő ilyen hangkapcsolatok, annál természetesebb a hasonulás elmaradása, tehát pl. *önmaga* [mm v. nm], *agyonnyom* [nny v. n-ny]; *blúzzseb* [z-zs v. zzs]; de hasonulás nélkül: *önmag*.

A *j* összetett szóban külön hangként ejtendő az előző mássalhangzó után az olyanokban is, mint *egyjegyű*, *eljár*, *átjön*, *hadjárat*, *bűnjel*.

Több képzésmozzanatot érintő teljes hasonulás még gyakori összetételben is csak változatként érvényesül: *házsor* [sz-s v. ss]. — Félreérthetőség esetén jobb elkerülni a teljes hasonulást: *nemezsapka* [sz-s].

Ezekben, valamint az összeolvadás lehetőségének következő típusaiban is csak a nagyon gyors, sietős beszédben módosulnak az érintkező mássalhangzók; nyugodt tempóban az igényes beszéd pontosan hangról hangra érvényesíti a szomszédos fonémákat: *átsegít*, *szétszór*, *lúdzsír*, *vadzab*, csak zöngésségben engedve a hasonulás szabályának: *árkádsor* [ts], *nádszál* [tsz]. Csak nagyon gyakori vagy elhomályosuló összetételekben és gyors beszédben fogadjuk el az egyébként köznapias összeolvadó ejtést: *hadsereg* [ts helyett: ccs], *módszer* [tsz] (ill. [cc]). — Összetett szóban nem jó a *gyz*, *gyzs* összeolvadása: *egyzáras*, *négyzsinóros*; a *gysz*, *gys* esetében is csak a zöngétlen hasonulás köznyelvi: *ügyszeretet* [tysz], *négysoros* [tys]. — Az előző mássalhangzó felpattanása csak akkor fogadható el helyesnek, ha nem jár együtt szótagszerű utózöngével: *nádcukor* [cc v. tc] (de nem [d^{a}c]).

5. Szavak kapcsolódása

Szókapcsolat határán még több esetben marad el az artikuláció módosulása. Meg kell jegyeznünk, hogy a szorosabb szókapcsolatokat az összetett szókhoz hasonlóan ejtjük akkor, ha az utótagot nem hangsúlyozzuk, akár azért, mert a hangsúllyal kiemelt előtag után alig mondunk vele újat, akár azért, mert a szókapcsolat nagyon gyakori, esetleg éppen lexikai vagy frazeológiai egységet alkot. Az előtagnak hangsúllyal való kiemelése azzal is együtt járhat, hogy a hangsúlytalan utótagtól pontos artikulációval elválasztjuk.

Az *n*, *m*, *ny* folyamatos kapcsolása helyett feloldjuk a zárképzést a nem pontosan azonos, csak szomszédos helyen képzett mássalhangzók előtt, ha akár az elő-, akár az utótagot hangsúlyozni akarjuk az ilyenekben: *dán csapat*, *vidám dal*, *nem nyel*.

Az *lr* hangkapcsolatot pontosabban kiejtjük, mint az összetételekben: *vadul ráz*.

A zárhangok felpattanása világosan elhatárolja az alanyt az állítmánytól, és gyakran egyéb laza szókapcsolat tagjait is egymástól: *a láb dagad* (ellenben: *lábdaganat*), *két nap* (ellenben: *látna*); elváló igekötőt az igétől: *szab meg* (ellenben: *lábmosás*). Csak hangsúlyozás vagy szándékos tagolás kedvéért ejtjük pontosan külön az ilyeneket: *nagy ló*, *hat lakás*. Igazodás és pontos ejtés egyaránt jó a *bv*, *pf* kapcsolatában: *darab vas*, *lép fel*, valamint az *m*, *n* hasonló helyzeteiben: *vidám farsang*, *jön fel*, *nem velem*, de olyan beszédhelyzetben, ahol a második szó is jelentős hangsúlyt kap, az igazodás elmarad.

Az *n* sajátos módosulásai is elmaradhatnak lazább szókapcsolatokban, főleg az egyik tag hangsúlyozásakor, de az utótag hangsúlya esetén mindenképpen: *én kérdezem* [n-k v. ŋk]; *nagyon súlyos* [on-s v. o˜s]. — Az *ny* hasonló igazodása vagy elmosódása, pl. *hány csésze* [ncs v. ˜cs], gyors beszédben természetes, egyébként népies ízű; csak *s*, *sz*, *z*, *zs* előtt fogadható el köznyelvi változatnak: *vékony szál* [ony-sz v. o˜sz], *hány zsák* [ny-zs v. á˜zs].

Alany és állítmány kapcsolatában még a zöngésségi hasonulás is elmaradhat, ha a kapcsolatot élesen tagoljuk (s ilyenkor a hasonulás hiányának szünetpótló szerepe van): *ez feladatunk*; *János barátom*.

Teljes hasonulás [ss] helyett szókapcsolatokban jobbára csak részleges hasonulás van az olyan hangtalálkozáskor, mint *nehéz sors* [sz-s]. Összeolvadás lehetősége helyett is: *neked szól* [tsz].

Azonos mássalhangzók találkozásakor a *c*, *cs* — lazább szókapcsolatokban a zárhangok is — az előtag végén esetleg külön felpattannak, nem olvadnak össze egyetlen hosszúvá: *a piac célja* [cc v. c-c], *Kovács család* [ccs v. cs-cs]; *eb bánja* [bb v. b-b].

A hosszú mássalhangzóval végződő szót a világosabb tagolt szókapcsolatban hangszalagzárral elválasztjuk a második szót kezdő magánhangzótól, különösen ha a második szót is hangsúlyozzuk: *finn ipar*. Ilyen elválasztással élünk nagyon ritka, alkalmi összetett szavakban is, viszont a gyakori, az egy hangsúllyal ejtett szókapcsolatokat ugyanúgy egybeejtjük, mint a tipikus összetételeket.

IX. KÉTELEMŰ MÁSSALHANGZÓ-KAPCSOLATOK ÁTTEKINTÉSE

2.h. / 1.h.	-b	-c	-cs	-d	-dz	-dzs	-f	-g	-gy	-h	-j	-k	-l	-ly	-m	-n	-ny	-p	-r	-s	-sz	-t	-ty	-v	-z	-zs	2.h. / 1.h.
b-	60	31	31	13	13	13	39	13	13	30	1	31	1	1	20	13	13	40	1	30	30	31	31	21	1	1	b-
c-	32	61	48	32	41	48	1	32	32	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	36	1	1	1	38	32	37	c-
cs-	32	48	61	32	32	41	1	32	32	1	49	1	1	1	1	1	1	1	1	1	36	1	1	38	37	32	cs-
d-	13	47	47	60	46	46	30	13	46	30	50	31	20	1	1	20	34	31	1	53	53	40	47	1	52	52	d-
dz-	1	30	30	1	61	1	30	1	1	30	49	30	1	1	1	1	1	30	1	30	30	30	30	1	1	1	dz-
dzs-	1	30	41	1	1	61	30	1	1	30	49	30	1	1	1	1	1	30	1	30	30	30	30	1	1	1	dzs-
f-	32	1	1	32	32	32	60	32	32	1	26	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	38	32	32	f-
g-	13	31	31	13	1	13	30	60	13	30	1	40	1	1	1	1	1	31	1	30	30	31	31	1	1	1	g-
gy-	13	31	31	13	13	13	30	1	60	30	43	30	20	1	1	13	20	31	1	55	55	31	40	1	54	54	gy-
h-	25	24	24	25	25	25	24	25	25	60	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	25	25	h-
j-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	60	1	1	60	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	j-
k-	33	13	13	33	32	32	1	40	33	1	26	60	1	1	1	1	1	13	1	1	1	13	13	38	32	32	k-
l-	1	1	1	1	1	1	1	1	29	1	44	1	60	29	1	1	29	1	14	1	1	1	29	1	1	1	l-
ly-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	60	1	1	60	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	ly-
m-	11	12	12	12	12	12	21	12	12	1	1	12	12	1	60	12	12	11	1	1	1	12	12	21	1	1	m-
n-	35	11	11	11	11	11	21	21	35	22	50	21	22	22	42	60	42	35	22	23	23	11	35	21	23	23	n-
ny-	28	28	28	28	28	28	27	27	11	27	43	27	20	27	28	28	60	28	27	28	28	28	11	27	28	28	ny-
p-	40	13	13	33	33	33	21	33	33	1	26	13	1	1	20	13	13	60	1	1	1	13	13	39	32	32	p-
r-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	26	1	1	1	1	1	1	1	60	1	1	1	1	1	1	1	r-
s-	32	1	1	32	32	32	1	32	32	1	49	1	1	1	1	1	1	1	1	60	48	1	1	38	37	40	s-
sz-	32	1	36	32	32	37	1	32	32	1	49	1	1	1	1	1	1	1	1	42	60	1	1	38	40	37	sz-
t-	33	46	46	40	47	47	1	33	47	1	50	13	20	1	1	20	34	13	1	51	51	60	46	38	32	32	t-
ty-	33	13	13	33	33	33	1	32	33	1	43	1	20	1	1	13	20	13	1	54	54	13	61	38	37	37	ty-
v-	1	30	30	1	1	1	40	1	1	30	1	30	1	1	1	1	1	30	1	30	30	30	30	60	1	1	v-
z-	1	30	37	1	1	36	30	1	1	30	49	30	1	1	1	1	1	30	1	45	40	30	30	1	60	42	z-
zs-	1	30	30	1	1	1	30	1	1	30	49	30	1	1	1	1	1	30	1	40	48	30	30	1	48	60	zs-

(1 — Jellegében változatlan hangkapcsolás:)

1 Teljes, változatlan ejtés: III.1.a)

11 Elmarad az 1. hang zárfeloldása: III.1.b)

12 Csak gyors beszédben marad el a zárfeloldás: III.1.c)

13 Gyors beszédben elmaradhat az 1. zárhang felpattanása: III.1.d)

14 Az 1. hang képzése néha nem pontos, kissé népiesen bele is olvadhat az előző mgh.-ba: III.1.a)

(2 — Az igazodás jellegzetes típusai:)

20 Az 1. zárfelpattanás, ill. zárfeloldás helye módosul: III.2.a.)
21 Az 1. zár képzéshelye a 2.-hoz igazodik, különösen szón belül: III.2.b)
22 Az 1. hang zárja helyett a közbeszédben gyakran ejtjük a magánhangzót orrhangúan és hosszan: III.2.c)
23 Az 1. hang zárja helyett egyszerű szóban mindig a magánhangzót ejtjük orrhangúan és hosszan; összetételben, szókapcsolatban jó a különejtés is: III.2.c)
24 Az 1. hang képzési helye gyakran módosul: III.2.d)
25 Az 1. hang zöngésülhet, képzési helye gyakran módosul: III.2.d)
26 Szó végén zöngétlen után v. zöngétlen előtt a 2. hang zöngétlenedik: III.2.e)
27 Az 1. hang képzéshelyének igazodása v. a zár helyett a mgh. orrhangúsága népies: III.2.f)
28 Az 1. hang zárfeloldása elmarad; képzéshelyének igazodása v. zár helyett a mgh. orrhangúsítása népies: III.2.f)
29 Az 1. zárképzés helye az igénytelen, modoros beszédben a 2.-éhoz igazodik: III.2.g)

(3 — A részleges hasonulás típusai:)

30 Az 1. hang zöngétlenedik: III.3.a)
31 Az 1. hang némi esetleges módosulással zöngétlenedik: III.3.b)
32 Az 1. hang zöngésül: III.3.c)
33 Az 1. hang némi esetleges módosulással zöngésül: III.3.d)
34 Az 1. zárképzés helye alig észrevehetően a 2.-hoz igazodhat, a zárfelpattanás helye módosul: III.3.e)
35 Az 1. zárképzés helye egyszerű szóban a 2.-hoz hasonul, a hasonulás összetételben és szókapcsolatban is megengedhető: III.1.b), 3.f)
36 Az 1. hang képzéshelye csak népies v. gyors beszédben hasonul a 2.-hoz: III.3.g)
37 Az 1. hang zöngésségben — és népiesen a képzéshely tekintetében is — a 2.-hoz hasonul: III.3.h)
38 Az 1. hang zöngésedése v. a 2. zöngétlenedése tájnyelvi változat; a köznyelvben mindkettő változatlan: III.3.i)
39 Az 1. zárképzés helye a 2.-hoz igazodhat, de zöngésség tekintetében csak akkor van köznyelvi hasonulás, ha a 2. zöngétlen: III.3.b), i)

(4 — A teljes hasonulás típusai:)

40 A zöngésségbeli hasonulás egyetlen hosszú mássalhangzót eredményez: III.3.j)
41 Csak szokott, ismert kapcsolatban v. összetételben van zöngésségbeli hasonulás: III.3.k)
42 Egyetlen képzéshelyi mozzanatbeli hasonulás hosszú mássalhangzót eredményez: III.3.l)
43 A 2.-at a ragozásban nem ejtjük, helyette az 1. meghosszabbodik: III.4.a)
44 Az 1. hang teljesen hasonul a 2.-hoz igeragozásban, hasonulhat tőszóban, nagyon ritkán névragozásban: III.4.b)
45 Az 1. hang zöngétlenedik, gyakori származékokban képzéshely tekintetében is hasonul, összetételben is hasonulhat: III.4.c)
46 Az 1. zár felpattanása rendszerint elmarad, ilyenkor képzéshelyének igazodása lényegtelen: III.4.d)
47 Az 1. zár lényegtelen igazodása mellékes, de zöngésség szerinti hasonulás kötelező: III.4.d)
48 Az 1. hang teljes hasonulása csak népies kiejtésben fordul elő: III.4.e)
49 Ragozásban a 2. hang teljesen hasonul, de ezt a helyesírás is jelöli: III.4.f)

(5 — Az összeolvadás típusai:)

50 A két hang egy harmadikká olvad össze a ragozásban (összetételben nem; tőszóban nem kötelező): III.5.a)
51 Az összeolvadás ragozásban és nem világos képzésben szabályszerű, világos képzésben csak megengedhető: III.5.b)
52 Egyszerű szóban egy hang, összetett szóban hangkapcsolat: III.5.b)
53 Az 1. hang zöngétlenedik; ragozásban és nem világos képzésben az összeolvadás szabályszerű: III.5.c)
54 A két hang (elhomályosult) képzésben egy harmadikká olvadhat össze, szókapcsolatban az összeolvadás nagyon népies: III. 5.d)
55 Az 1. hang zöngétlenedik; nem világos képzős v. ragos alakban az összeolvadás megengedhető: III.5.d)

(6 — Azonos mássalhangzók találkozása:)

60 A két azonos hang helyett egyetlen hosszút ejtünk; az 1. zárfelpattanás és a 2. záródás zárhangok esetén elmarad: III.6.
61 Ritkább kapcsolatban külön felpattantva, gyorsabb beszédben egy hosszú hangként ejtjük: III.6.

X. FÜGGELÉK

MUTATÓ

A külön tárgyalt hangkapcsolatok, sajátos kiejtésű szavak és fontosabb jelenségek előfordulási helyeit a fejezet, ill. alfejezet száma vagy betűjele alapján találjuk meg. A IX. fejezet pont nélküli arab száma a hangkapcsolatnak az áttekintő táblázatban szereplő jelzőszámát jelenti. Amelyik hangkapcsolat a mutatóban nem található, az csak az áttekintő táblázatban fordul elő.

à [á] VII.)2.e)
aa VII.B)1.b), 2.a); VII.C)1.a), 2.d)
aá VII.B)1., 2.b); VII.C)2.d), c)
áa VII.B)1., 1.b), 2.b); VII.C)2.f)
áá VII.B)1.b); VII.C)2.d)
abbiz III.4.f)
adjunktus, *adjusztál* I.3.a) | III.5.a)
ae VII.B)1.; VII.C)1.b), 2.b), d), f)
aé VII.B)1.b); VII.C)2.d)
áe VII.B)1.a), b); VII.C)2.b), c)
áé VII.B)1.a); VII.C)2.a)–b), c)
ai VII.B)1.a), b), 3.; VII.C)1.b), 2.a)–b), c)–d)
aí VII.B)1.a), b); VII.C)1.b)
ái VII.B)1.a); VII.C)2.b)
ái VII.B)1.a)
ajánl III.2.c) | VIII.2.
akkord IV.1.b)
ao VII.B)1.; VII.C)2.d)
aó VII.B)1.; VII.C)1.b), 2.d), f)
áo VII.B)1., 2.d)
áó VII.B)1.b)
aő VII.B)1.; VII.C)2.d)
aő VII.B)1.; VII.C)2.d), f)

áö VII.B)1.
áő VII.B)1.b); VII.C)2.d)
au VII.A); VII:B)1., 1.b); VII.C)1.a), 2.d)
aú VII.B)1., 1.b)
áu VII.B)1., 1.b); VII.C)2.a)
áú VII.B)1.b); VII.C)2.d)
aü VII.B)1.b); VII.C)1.a)
aű VII.B)1.b)
áü VII.B)1.
áű VII.C)2.d)
az névmás hasonulása III.4.f)
azonos magánhangzók találkozása VII.B)1.b); VII.C)1., 2.a), b)–d), f)
azonos mássalhangzók találkozása III. 6. | IV.2.f) | V.B); V.D); V.E)3. | VI.4. || IX.
bá II.1.a)
bacon [békn] II.2. | V.A)2.d)
bakancs II.1.g)
Batthyány [battyányi] I.1.c)
bb III.6. | IV.1.a)–d), 2.a)–c), f) | V.D)1., 2.a), 4.a), 5.; V.E)3. | VIII.3., 5. || IX.: 60
bc III.3.a)–b) | IV.2.c) | V.B)3.b) || IX.: 31
bcs III.3.b) | V.B)1.a) || IX.: 31
bd III.1.d), f) | IV.2.a) | V.A)3.a)–b); V.B)1.c), f), h); V.C)2.a); V.D)1.; V.E)1–3. | VIII.5. || IX.: 13
bdzs III.1.d) | IV.2.a) || IX.: 13
bf III.3.b) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.b) || IX.: 39
bg III.1.d) | IV.2.a) | V.A)3.a)–b) || IX.: 13
bgy III.1.d) | IV.2.a) | V.A)3.b) || IX.: 13
bh III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a), 3.b); V.D)4.c) | VIII.2. || IX.: 30
bj II.2. | III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), b), 3.a); V.D)1. || IX.: 1
bk III.3.b) | IV.2.c) | V.B)1.a) || IX.: 31
bl II.2. | III.1.a) | V.A)1.a), c), 3.a); V.B)2.a), c); V.D)1., 4.a) | VI.1. || IX.: 1
bm III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a), 3.b) | VIII.5. || IX.: 20
bn III.1.d) | IV.2.a) | V.A)3.b) || IX.: 13
bny III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a) || IX.: 13
bp III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a), 3.c) || IX.: 40
br III.1.a) | IV.2.a), g) | V.A)1.a), 3.a), g)–h); V.B)2.a), c); V.D)4.a) | VI.1., 3., 6. || IX.: 1
bs III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.a), b)–c); V.D)2.a) | VI.3. || IX.: 30

bsz III.3.a) | IV.2.c) | V.B)2.a), 3.a), b)–c); V.D)2.a) | VI.3. | VIII.2. || IX.: 30
bt III.3.b) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.b) || IX.: 31
bty III.3.b) || IX.: 31
burma [burma v. börma] I.1.d)
bű II.1.a)
bv III.2.b) | IV.2.b) | V.A)2.a) | VIII.5. || IX.: 21
bz, *bzs* III.1.a) | V.A)1.a), 3.a) || IX.: 1
cb III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a); V.C)1.b) || IX.: 32
cc II.2. | III.6. | IV.1.a)–c), 2.a), c)–d), f) | V.C)1.b), 3.f); V.D)1., 3., 5. | VIII.5. || IX.: 61
c-cs III.4.e) | IV.2.d) | V.B)1.k); V.C)1.b)–c) || IX.: 48
cd III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a); V.C)1.b) | VI.6. || IX.: 32
cf V.A)1.a), 3.a); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
cg III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a); V.C)1.b) || IX.: 32
cgy III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a); V.C)1.b) || IX.: 32
ch [χ] III.2.d) | V.A)3.c)
Chopin [sopen] I.1.d)
cj V.A)3.a); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
ck V.A)1.a), c), 3.a); V.B)1.a), d), f); V.C)1.b)–c); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
cl, *cm*, *cn*, *cny* V.A)3.a); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
c-s, *c-sz* V.A)1.a); V.D)3. || IX.: 1
cv III.3.i) | V.A)3.h); V.B)1.d); V.C)1.b) || IX.: 38
c-z III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a) || IX.: 32
c-zs III.3.h) | V.B)1.e); V.C)1.b) || IX.: 37
csalán, *csat*, *csattog* II.1.g)
csb III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a); V.C)1.b) || IX.: 32
csc III.4.e) | V.B)1.k); V.C)1.b) || IX.: 48
cscs, *ccs* III.6. | IV.1.a)–c); IV.2.a), c)–d), f) | V.C)1.b); V.D)1., 3., 5. | VIII.5. || IX.: 61
csd III.3.c) | IV.2. c) | V.B)2.a); V.C)1.b) | VI.4., 6. || IX.: 32
csdzs III.3.b) | V.B)1.f) || IX.: 41
cselleng II.1.g)
csf V.A)1.a), 3.a); V.C)1.b) | VI.1., 6. || IX.: 1
csg, *csgy* III.3.c) | IV.2.c) | V.C)1.b) || IX.: 32
csh V.A)1.a); V.C)1.b) | VI.1. || IX.: 1
csk V.A)1.a), c); V.B)1.a), f); V.C)1.b); V.C)1.b); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
csl V.A)1.a); V.C)1.b) | VI.1., 4. || IX.: 1
csly V.A)1.a); V.C)1.b) || IX.: 1
csm V.A)1.a); V.C)1.b) | VI.1., 4. || IX.: 1
csn V.A)1.a); V.C)1.b) | VI.1. || IX.: 1

csny V.A)1.a); V.C)1.b) || IX.: 1
csp, csr V.A)1.a); V.C)1.b) | VI.1. || IX.: 1
cs-s V.A)1.a); V.B)1.a), f); V.D)1., 3. | VI.1. || IX.: 1
cs-sz III.3.g) | IV.2.c) | V.D)1.d); V.C)1.b) | VI.1. || IX.: 36
cst, csty V.A)1.a); V.C)1.b) || IX.: 1
csv III.3.i) | IV.2.a) | V.B)1.d); V.C)1.b) | VI.4. || IX.: 38
cs-z III.3.h) | V.B)1.e); V.C)1.b) || IX.: 37
cs-zs III.3.c) | IV.2.c) | V.C)1.b) || IX.: 32
d kiesése V.E)1.–3. | VI.4., 6.
db III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.b); V.B)2.c); V.E)1., 2.b)–3. || IX.:13
dc, dcs III.4.d) | IV.2.d) | V.B)1.j), n), 3.g); V.E)1.–2. | VIII.4. || IX.: 47
dd III.6. | IV.1.a)–d) | V.D)1.–2.a), 4.a), 5.; V.E)1. | VI.5. || IX.: 60
d-dzs III.4.d) | V.B)1.h), n), 3.h); V.E)1. || IX.: 46
df III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a), 3.a), g); V.E)2.a)–3. | VI.4., 6. || IX.: 30
dg III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a)–b); V.B)2.c); V.E)1. || IX.: 13
dgy III.4.d) | IV.2.d) | V.B)1.c), h), l); V.E)1., 2.b) || IX.: 46
dh III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a), 3.g); V.E)2.a) | VIII.3. || IX.: 30
diftongusok = kettőshangzók
dj I.3.a)–b) | II.2. | III.5.a) | IV.2.e) | V.C), V.C)2.a), 3.e)–g); V.D)3.; V.E)1. | VIII.2–4. || IX.: 50
dk III.3.b) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.a); V.E)2.a) | VI.3. | VIII.2. || IX.: 31
dl III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a), c); V.E)1. | VI.1., 6. || IX.: 20
dly V.A)1.a), 3.d); V.B)2.a); V.E)2.b) || IX.:1
dm III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a), b), h); V.B)2.a), c); V.E)1., 2.b), 3. | VI.4.–6. || IX.:1
dn II.2. | III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a), c); V.D)1.; V.E)1. || IX.: 20
dny III.3.e) | IV.2.c) | V.B)1.c, l), 3.h); V.E)1., 3. || IX.: 34
dp III.3.b) | V.B)1.a), 2.a), 3.a), g); V.E)3. || IX.: 31
dr V.A)1.a), 3.a), g)–h); V.B)2.a), c); V.D)4.a); V.E)1. | VI.1. || IX.:1
ds III.5.c) | IV.2.e) | V.C)1.c), e), 2.b), 3.a), f); V.E)2.a) | VIII.3., 4. | IX.:53
dsz III.5.c) | IV.2.e) | V.C), V.C)1.c), e), 2.b), 3.a), f); V.D)3.; V.E)2.a), 3. | VIII.3.–5. || IX.: 53
dt III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a); V.C)3.d); V.D)2.b); V.E)2.a) | VI.3. | VIII.3. || IX.: 40
dty III.4.d) | IV.2.d) | V.B)1.j), m) || IX.: 47
durchmars V.A)2.f)
dv III.1.a) | V.A)1.a), 3.a); V.B)1.a), f), 2.c); V.D)1.; V.E)1. | VI.5–6. IX.: 1
dz III.5.b) | IV.1.a)–d), 2.c) | V.C)2.a), 3.e); V.E)1. | VIII.4. || IX.: 52
dzd V.B)1.a), c), f), h); V.C)1.a); V.D)1.; V.E)1. || IX.: 1

dzf IV.2.c) || IX.: 30
dzh, *dzk* III.3.a) | IV.2.c) || IX.: 30
dz-s V.D)2.a) || IX.: 30
dzt III.3.a) | IV.2.c) || IX.: 30
dzs III.5.b) | IV.1.a)–c), 2.f) | V.B)1.n); V.C)2.a), 3.e); V.E)1. | VIII.4. || IX.: 52
dzsc III.3.a) IX.: 30
dzscs III.3.k) | IV.2.c) || IX.: 41
dzsf, *dzsh*, *dzsp* III.3.a) || IX.: 30
dzs-s III.3.a) | V.D)2.a) || IX.: 30
dzs-sz III.3.a) || IX.: 30
dzst, *dzsty* III.3.a) || IX.: 30
ë I.3., I.3.e) | VII.B)1.; VII.C)2.b)
ea VII.B)1., 2.b); VII.C)1.a), 2.b)
eá VII.B)1.a)–b); VII.C)2.b), f)
ëá VII.C)2.b)
éa VII.B)1.a)–b); VII.C)2.c)–d)
éá VII.B)1.a)–b); VII.C)2.c)
ee VII.B)1.b), 2.a); VII.C)2.b)
eë, *ëe* VII.B)1.b); VII.C)2.b)
eé VII.B)1.; VII.C)2.b), d), f)
ée VII.B)1.a)–b); VII.C)2.b)–d)
éé VII.B)1.b); VII.C)2.a)–b), 2.c)–d)
egy IV.1.b)
egyelőre, *egyenlő* II.1.g)
ei VII.A); VII.B)1.a)–b), 3.; VII.C)2.a), b), d)
eí VII.B)1.a)–b); VII.C)2.b)
éi VII.B)1.a)–b)
éí VII.B)1.a)–b)
elem, *elemi*, *ellen*, *elleni* II.1.g)
eo VII.B)1.; VII.C)2.b)
eó VII.B)1.; VII.C)2.b), d)
éo, *éó* VII.B)1.a)–b)
eö, *eő* VII.B)1.; VII.C)2.b)
éö VII.B)1.b)
éő VII.B)1.
eu VII.A); VII.B)1.a), b); VII.C)2.b)
eű VII.B)1.b); VII.C)2.b)
éu VII.B)1.a); VII.C)2.d)
éú VII.B)1.b)
eü VII.B)1.; VII.C)2.b)

eű VII.B)1.b); VII.C)2.b)
éü, *éű* VII.B)1.b)
ez névmás hasonulása III.4.f)
fb III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a)–b), 2.a) || IX.: 32
fc, *fcs* V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
fd III.3.c) | IV.2.c) | V.B)2.a), c), 3.a); V.D)2.a), 2.b) || IX.: 32
fdzs III.3.c) || IX.: 32
ff III.6. | IV.1.a)–c), 2.a), c), f) | V.D)4.a); V.E)3. || IX.: 60
fg III.3.c) | IV.2.c) | V.B)2.a) | VIII.2. || IX.: 32
fgy III.3.c) | IV.2.c) || IX.: 32
fh IV.A)1.a) | V.A)3.d) || IX.: 1
fj III.2.e) | V.A)1.a), 2.c), 3.d) | V.D)4.a) | VIII.3. || IX.: 26
fk V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
fl V.A)1.a), 3.d); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1
fm, *fn*, *fny* V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
fp V.A)1.a) || IX.: 1
fr IV.2.a) | V.A)1.a), 3.d), h); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1
fs V.A)1.a), 3.d); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
fsz V.A)1.a), 3.d); V.B)1.a), g) || IX.: 1
ft V.A)1.a), c), 3.d); V.B)1.a), f), h); V.C)2.a); V.D)1.; V.E)2.b) || IX.: 1
fűt II.1.h)
fv III.3.i) | V.B)1.d) || IX.: 38
fz III.3.c) | IV.2.c) | V.B)2.a) || IX.: 32
fzs III.3.c) | IV.2.c) || IX.: 32
gazdasszony VII.B)2.a)
gazduram VII.B)2.b)
gb III.1.d) | V.A)1.c), 3.a), c) | VI.1. || IX.: 13
gc III.3.b) | IV.2.c) | V.B)1.b) || IX.: 31
gcs III.3.b) | V.B)1.b) || IX.: 31
gd III.1.d) V.A)1.a), c); V.B)1.c), h); V.C)2.a); V.D)1. || IX.: 13
gdzs III.1.d) | V.A)3.d) || IX.: 13
gemináta III.6. | IV.1.
gentleman VI.1.
gf III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a)–b), 2.a) || IX.: 30
gg III.6. | IV.1.a)–c), 2.a), c), f) | V.D)1., 4.a), c) || IX.: 60
g-gy III.1.d) | V.A)1.c) || IX.: 13
gh III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a)–b); V.D)4.c) || IX.: 30
gj V.A)1.a), b), 3.d); V.D)1. || IX.: 1
gk III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a); V.E)1. || IX.: 40
gl IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a), d); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1
gly III.1.a) || IX.: 1

gm V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
gn V.A)1.a), 3.a), d); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1
gny V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
gp III.3.b) | V.B)1.b), 2.a) | VI.3. || IX.: 31
gr IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a), d), h); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1
gs III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a)–b), 2.a); V.D)2.a) | VI.3. || IX.: 30
gsz III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.b), 2.a), 3.a); V.D)2.a) | VI.3. || IX.: 30
gt I.3.a) | III.3.b) | V.B)1.a)–b), 2.a) || IX.: 31
gty III.3.b) || IX.: 31
gv V.A)1.a), 3.a), d); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1
gz, *gzs* V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
gy kiesése V.E)2.a)
gyb III.1.d) | IV.2.a) | V.A)3.i); V.B)2.c) || IX.: 13
gyc III.3.b) | IV.2.c) | V.B)3.b); V.C)1.a); V.E)2.b) || IX.: 31
gycs III.3.b) | IV.2.c) | V.B)1.a), 3.b); V.C)1.a); V.E)2.a) || IX.: 31
gyd III.1.d) | V.B)2.c), 3.g)–h); V.C)1.a), 2.a), 3.e); V.E)1., 2.b) || IX.: 13
gydzs III.1.d) || IX.: 13
gyf III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.b); V.C)1.a) || IX.: 30
gyg V.A)3.i) || IX.: 1
gygy, *ggy* III.6. | IV.1.a)–c), 2.a)–d), f) | V.C)1.a), 3.g); V.D)1., 2.a), 2.d), 3., 5. || IX.: 60
gyh III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a), 3.b); V.C)1.a) || IX.: 30
gyj III.4.a) | IV.2.d) | V.A)1.a); V.B)2.c); V.D)2.d), 3. | VIII.3., 4. || IX.: 43
gyk III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.b); V.C)1.a) || IX.: 30
gyl III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a), 3.i); V.B)2.c); V.C)1.a) | VIII.5. || IX.: 20
gyly III.1.a) | V.A)1.a) || IX.: 1
gym V.A)1.a), 3.i); V.B)2.c); V.C)1.a) || IX.: 1
gyn III.1.d) | V.A)3.i); V.B)2.c); V.E)2.b) || IX.: 13
gyny III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a), 3.i); V.B)2.c); V.C)1.a) || IX.: 20
gyp III.3.b) | IV.2.c) | V.B)3.b); V.C)1.a) || IX.: 31
gyr V.A)1.a), 3.i); V.B)2.c) || IX.: 1
gys, *gysz* III.5.d) | IV.2.e) | V.C)1.a), d)–e), 3.b), f) | VIII.3. || IX.: 55
gyt III.3.b) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a) | VIII.3. || IX.: 31
gyty III.3.j) | V.B)1.f), 3.c) || IX.: 40
gyújt, *gyűjt* II.1.d)
gyv V.A)3.i); V.B)2.c) || IX.: 1
gyz III.5.d) | IV.2.e) | V.C)1.a), 2.c) | VIII.3., 4. || IX.: 54
gyzs III.5.d) | IV.2.e) | V.C)1.a), 2.c), 3.b) | VIII.4. || IX.: 54
hagyd V.C)3.o)
halad, *hallani* II.1.g)
hangbetoldás VII.B)1.

hangkivetés VII.B)2.
hangszalagzár II.2. | IV.1.b) | VII.B)1.b); VII.C)1.a), b), 2. | VIII.5.
hasonló III.2.c)
hasonulás III.3.–4. | IV.2.c)–d), g) | V.B); V.C), V.C)2.b), 3.; V.D)1.–2., 4.c), 5.; V.E)1.–5. | VI.3.
Haydn [hájdn] II.2.
hb III.2.d) | V.A)2.f), 3.f) || IX.: 25
hc, *hcs* III.2.d) || IX.: 24
hd III.2.d) | V.A)3.g) || IX.: 25
hdzs III.2.d) || IX.: 25
hf III.2.d) | V.A)2.f) || IX.: 24
hg, *hgy* III.2.d) || IX.: 25
hj, *hk*, *hl* III.2.d) || IX.: 24
hm, *hn* III.2.d) | V.A)2.f) || IX.: 24
hny III.2.d) || IX.: 24
hosszú mássalhangzó III.6.–IV. | VI.7.
hp III.2.d) | V.A)3.c), g) || IX.: 24
hr III.2.d) | V.A)2.f) || IX.: 24
hsz III.2.d) || IX.: 24
ht V.A)2.f), 3.c), g); V.E)2.b) || IX.: 24
hz, *hzs* III.2.d) || IX.25
ia VII.B)1.a), 2.; VII.C)1., 2., 2.c)
iá VII.B)1.a), 2.; VII.C)2.a), c)–d)
idegennek érzett jövevényszók I.2.b) | IV.1.c), f), 2.a)–b)
ie, *ié* VII.A); VII.B)1.a); VII.C)2.a)–c)
íe VII.B)1.a); VII.C)2.b)
igazodás III.2. | IV.2.b)–c), g) | V.A), V.A)2.–3.; V.B)1.b)–d), f), o), 2.c); V.C)1.a); V.D)1., 4.b) | VI.2.
ihlet III.2.d)
ii VII.B)1.b), 2.a); VII.C)2.a), c)–d)
ií VII.B)1.b); VII.C)2.c)
íi, *íí* VII.B)1.b)
íj II.1.i)
ikerített mássalhangzó III.6. | IV.1; — lásd még: mássalhangzó nyúlása
ikerszó III.1.d) | IV.2.a), c)
injekció III.5.a)
io VII.A); VII.B)1.a); VII.C)1.b), 2.c)
ió VII.B)1.a); VII.C)1.b), 2.c)
iö, *ió* VII.B)1.a); VII.C)2.c)
-ít II.1.h)
iu VII.B)1.a); VII.C)2.a), c)–d)

iú VII.B)1.a); VII.C)2.c)
íu VII.B)1.a)
iü VII.B)1.a); VII.C)2.a)
iű VII.B)1.a)
j kiesése V.E)1.
j nyújtó hatása II.1.d)
jb III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.b), 2.c); V.C)1.a) || IX.: 1
jc V.A)1.b); V.C)1.a) || IX.: 1
jcs V.A)1.a), b); V.B)1.d); V.C)1.a), 2.a); V.D)1. || IX.: 1
jd V.A)1.a), b)–c), 2.a); V.B)1.a), c), f), h), j), 2.b); V.C)1.a), 2.a)–b); V.D)1. || IX.: 1
jdzs V.A)1.b); V.C)1.a) || IX.: 1
jésülés III.2.d), g), 4.b), 5.a) | IV.2.d)–e) | V.B)1.c), j), l); V.C)1.a)
jf V.A)1.b), 2.c); V.B)2.b); V.C)1.a) || IX.: 1
jg V.A)1.a), b)–c), 2.c); V.B)1.a), f); V.C)1.a) || IX.: 1
jgy V.A)1.b); V.C)1.a); V.D)2.d), 3. || IX.: 1
jh V.A)1.b), 2.c); V.B)2.b); V.C)1.a) || IX.: 1
jj III.6. | IV.1.a)–c), 2.a), f) | V.D)1., 2.c)–d), 3. || IX.: 60
jk III.2.e) | IV.2.b) | V.A)1.a), b)–c), 2.c); V.B)1.a), f); V.C)1.a); V.D)1. || IX.: 1
jl V.A)1.b); V.B)2.b); V.C)1.a) || IX.: 1
jm V.A)1.a), b)–c); V.B)2.b); V.C)1.a); V.D)1. || IX.: 1
jn V.A)1.b), 2.d); V.B)1.d), g), 2.b); V.C)1.a) || IX.: 1
jny V.A)1.b); V.C)1.a); V.d)2.d), 3. || IX.: 1
jp V.A)1.b), 2.c); V.B)2.b); V.C)1.a) || IX.: 1
js V.A)1.a), b); V.C)1.a); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
jsz V.A)1.a), b); V.B)1.a), g); V.C)1.a); V.D)1. || IX.: 1
jt II.1.d) | III.1.a) | V.A)1.a), b)–c), 2.a), c); V.B)1.a), d), f), h), j); V.C)1.a), 2.a); V.D)1. || IX.: 1
jty V.A)1.b); V.C)1.a), 2.a) || IX.: 1
jv III.1.a) | V.A)1.b); V.C)1.a) || IX.: 1
jz V.A)1.a), b); V.B)1.a), f), i), 2.b); V.C)1.a); V.D)1. || IX.: 1
jzs V.A)1.a), b); V.B)1.a), f); V.C)1.a); V.D)1. || IX.: 1
ka II.1.a)
kb III.3.d) | IV.2.c) | V.B)1.a)–b), 2.a) | VIII.3. || IX.: 33
kc III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.a), 3.d) || IX.: 13
kcs III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.a), 3.d); V.D)1. || IX.: 13
kd III.3.d) | IV.2.c) | V.B)2.a), c), 3.a); V.C)3.a); V.D)2.a); V.E)1., 2.b) || IX.: 33
kdzs III.3.c) | V.B)1.a) || IX.: 32
ke II.1.a)

Kelenföld, kellene II.1.g)
kettőshangzók VII.A); VII.C)1.
kf III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
kg III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a) || IX.: 40
kgy III.3.d) | IV.2.c) | V.B)1.a) || IX.: 33
kh V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
ki II.1.a)
kiemelés hangszalagzárral II.2.
kiesés — lásd: magánhangzó kiesése | mássalhangzó kiesése
kiesést pótló hasonulás V.E)2.
kisebb [kissebb] II.1.i) | IV.1.e)
kitűnő II.1.g)
kj III.2.e) | IV.2.a) | V.A)1.a), 2.c), 3.d) | VIII.3. || IX.: 26
kk III.6. | IV.1.a)–c), 2.a), c), f) | V.D)1., 4.a) || IX.: 60
kl IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a), d); V.B)2.a); V.D)4.a) | VI.1. || IX.: 1
kly V.A)1.a) || IX.: 1
km V.A)1.a), 3.d); V.D)4.a) || IX.: 1
kn II.2. | V.A)1.a), 2.d), 3.a), d); V.B)1.g); V.D)4.a) || IX.: 1
kny III.1.a) | V.A)1.a), 3.d) || IX.: 1
koartikuláció I.1.
köpeny II.1.g)
köpöly v. *köppöly* II.1.g)
köpper II.1.g)
kör II.1.d)
kp II.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a), e) || IX.: 13
kr III.1.a) | V.A)1.a), 3.a), d), h); V.B)2.a); V.D)4.a) | VI.1., 7. || IX.: 1
ks V.A)1.a), 3.d); V.B)1.a); V.D)1. || IX.: 1
ksz V.A)1.a), 3.d); V.B)1.a), c), g); V.D)1., 4.a) | VI.1., 3. || IX.: 1
kt III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a), e); V.B)1.c); V.C)2.a); V.D)1. || IX.: 13
kty V.A)1.c) || IX.: 13
Kulich [kulih] I.1.c)
kv III.3.i) | IV.2.a) | V.B)1.d), 2.a); V.D)4.a) | VI.1. || IX.: 38
kz III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a)–b), 2.a) || IX.: 32
kzs III.3.c) | IV.2.c) || IX.: 32
l II.1.c)
l nyújtó hatása II.1.d)–e)
lb III.1.a), d) | IV.2.a) | V.A)1.a), c), 3.f); V.D)1. || IX.: 1
lc V.A)1.a); V.B)1.d)–e), k); V.D)1. || IX.: 1
lcs V.A)1.a); V.B)1.a); V.C)2.a); V.D)1., 5. || IX.: 1

ld II.1.e) | III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), c), 2.a); V.B)1.a), c), f), j); V.C)2.a)–b); V.D)1. | VI.3., 5. || IX.: 1
ldzs III.1.a) || IX.: 1
lesz IV.1.b)
lf V.A)1.a), c); V.D)1. || IX.: 1
lg III.1.a) | IV.2.a) | V.D)1. || IX.: 1
lgy III.2.g) | IV.2.b) | V.A)1.a), c), 3.i); V.B)1.a); V.C)2.c) || IX.: 29
lh V.A)1.c) || IX.: 1
li II.1.c)
liliom VII.B)3.
lj III.4.b) | IV.2.d) | V.A)1.a); V.B), V.B)2.b); V.D)2.c) | VIII.1.–4. || IX.: 44
lk V.A)1.a), 3.f); V.D)1. | VI.7. || IX.: 1
ll III.6. | IV.1.–2.b), 2.d), f) | V.D)1. | VI.7. | VIII.3. || IX.: 60
lm III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), c), 2.b); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
ln V.D)1. || IX.: 1
lny III.2.g) | IV.2.b) | V.A)1.c) || IX.: 29
lp V.A)1.a), c), 2.a)–b); V.B)1.a), d), f); V.D)1. | VI.7. || IX.: 1
lr III.1.e)–f) | IV.2.a) | VIII.3., 5. || IX.: 14
ls V.A)1.a), k); V.D)1. || IX.: 1
lsz V.A)1.a); V.D)1. || IX.: 1
lt V.A)1.a), c), 2.a); V.B)1.a), c)–d), j); V.C)2.a); V.D)1. || IX.: 1
lty III.2.g) | IV.2.b) | V.A)1.c); V.C)2.a) || IX.: 29
lu II.1.c)
lv III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), f); V.D)1. || IX.: 1
lz V.A)1.a) || IX.: 1
ly [j] I.3.
lyf V.B)1.a); V.D)1. || IX.: 1
lyg III.1.a) | V.D)1. || IX.: 1
lyh V.A)2.f) || IX.: 1
lyk V.B)1.f) || IX.: 1
lyp V.A)1.c); V.B)1.d), f); V.D)1. || IX.: 1
lyv V.A)1.a); V.B)1.a), f); V.C)1. || IX.: 1
m előtti orrhang II.1.f)
magánhangzó időtartama II.1.d)
magánhangzó kiesése VII.B)2.
magánhangzók összevonása VII.B)1.b), 2.a)–b)
magánhangzó rövidülése II.h), VII.B)1.b), 2.a)
magánhangzó-torlódás VII.
majd V.E)1.
Mária, *máriás* VII.B)3.

mássalhangzó és magánhangzó találkozása II. | IV.1.
mássalhangzó kiesése V.A)3.b); V.B), V.B)1.a), h)–j), l)–m); V.B)2.c), 3.b), h); V.C)2.a), 3.e); V.E) | VI.4., 6.
mássalhangzók találkozása II.2. | III. | IV.2. | V.–VI. | IX.
mássalhangzó nyúlása II.1.g),j), IV.1.e) | V.E)2.b)
mássalhangzó rövidülése II.1.g), 2. | IV.1.a)–d), 2. | V.B), V.B)1.f), h)–j), m)–n), V.B)2.a)–b), 3.c); V.C); V.D)1.–2.a), 3.–4.a), 5., V.E)1.–2. | VI.5., 7.
mássalhangzó-torlódás II.2. | III. | IV.2. | V.–VI. | IX.
mb III.1.b) | IV.2.a) | V.A)1.c), 2.a)–b), 3.a)–b); V.B)1.a), f); V.D)1., 5. || IX.: 11
mc III.1.c) | IV.2.a) | V.A)1.c) || IX.: 12
mcs III.1.c) | IV.2.a) || IX.: 12
md III.1.c) | V.A)1.c), 3.a), b); V.B)1.h); V.C)2.a)–b); V.D)1.; V.E)3. | VI.1. | VIII.5. | IX.: 12
mdz, *mdzs* III.1.c) || IX.: 12
mért VII.B)2.b)
mf III.1.c), 2.b)–c) | IV.2.b) | V.A)2.b), 3.d); V.B)1.b); V.D)1. | VIII.1., 2., 5. || IX.: 21
mg III.1.c) | V.A)3.a) || IX.: 12
mgy III.1.c) | V-A)1.c) || IX.: 12
mh III.1.a), c) | IV.2.b) | V.A)1.a) || IX.: 1
miért VII.B)2.b)
millimiter IV.1.f)
millió IV.1.f) | VII.B)3.
mindjárt [minygyárt] I.3.a) | V.C)3.g)
mindnyájan V.E)3.
mj III.1.c) | V.A)1.a), b) || IX.: 1
mk III.1.c) | V.A)1.c), 3.a) | VI.1. || IX.: 12
ml II.1.g) | III.1.c) | V.A)1.a) || IX.: 12
mm III.6. | IV.1.a)–c), 2.a), f) | V.D)1.; V.E)3. || IX.: 60
mn, *mny* III.1.c) | V.A)1.c) | VIII.5. || IX.: 12
Molière [moliēr] I.1.d)
most V.E)3.
mozzanatos igék IV.1.a)
mp III.1.b) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a)–b); V.B)1.d), f); V.D)1. VI.3. | IX.: 11
mr III.1.c) | V.A)1.a) || IX.: 1
ms III.1.c) | V.A)1.a); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
msz V.A)1.a); V.B)1.g); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
mt III.1.c) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a), b) || IX.: 12
mty III.1.c) || IX.: 12

mv III.1.c), 2.b)–c) | IV.2.b) | V.A)2.b); V.B)1.b); V.D)1. | VIII.1., 2., 5. || IX.: 21
mz III.1.c) | V.A)1.a); V.B)1.a); V.D)1. || IX.: 1
mzs III.1.c) | V.A)1.a); V.B)1.a) || IX.: 1
n előtti orrhang II.1.f)
nb III.3.f) | IV.2.c) | V.B)1.d), o), 2.c), 3.b)–c); V.D)2.a) | VIII.2., 3. || IX.: 35
nc II.2. | III.1.b) | IV.2.a) | V.A)3.a); V.B)1.a), d)–e), k); V.D)1., 5. || IX.: 11
ncs III.1.b) | IV.2.a) | V.A)3.a); V.B)1.d)–e), f); V.C)2.a); V.D)1. | VI.4., 6. | VIII.5. || IX.: 11
nd III.1.b) | IV.2.a) | V.A)1.c), 2.a), 3.a)–b); V.B)1.a), f), l)–n); V.C) 2.a)–b), 3.g); V.D)1.; V.E)1., 2.b), 3. | VI.2., 5. || IX.: 11
ndz III.1.b) || IX.: 11
ndzs III.1.b) | IV.2.a) || IX.: 11
nf III.2.b) | IV.2.b) | V.A)2.d) | VIII.5. || IX.: 21
ng III.2.b) | IV.2.b) | V.A)2.d), 3.d)–e); V.B)1.b), f); V.D)1., 4.b); V.E)1. | VI.1. | VIII.2., 4. || IX.: 21
ngy III.1.b), 3.f) | IV.2.c) | V.B)1.d), 2.c), 3.h); V.C)1.a), 3.b), g); V.D)2.a); V.E)2. | VIII.2. || IX.: 35
nh III.2.c) | IV.2.b) | V.A)2.d) | VIII.3. || IX.: 22
nj III.5.a) | V.C), V.C)3.f); V.D)3. | VIII.3., 4. || IX.: 50
nk III.2.b) | IV.2.b) | V.A)2.d), 3.d)–e); V.B)1.b), d); V.D)1. | VIII.2., 5. || IX.: 21
nl III.2.c) | IV.2.b) | V.A)2.d), 3.f); V.D)1. | VIII.2. || IX.: 22
nm III.3.l) | IV.2.c) | V.B)1.g) | VIII.4. || IX.: 42
nn III.6. | IV.1.a)–c), e), 2.a)–c), e)–f) | V.D)1., 4.b) || IX.: 60
n-ny III.3.l) | IV.2.c) | V.B)1.g) | VIII.4. || IX.: 42
np III.3.f) | IV.2.c) | V.B)1.d), o), 2.c) | VIII.2., 4. || IX.: 35
nr III.2.c) | IV.2.b) | V.A)2.d) | VIII.3. || IX.: 22
ns III.2.c) | IV.2.b) | V.A)2.d), 3.f); V.B)1.b); V.D)1. | VI.1. | VIII.2., 5. || IX.: 23
nsz III.2.c) | IV.2.b) | V.A)2.d), 3.f); V.B)1.c); V.D)1. | VI.2., 6. | VIII.2. || IX.: 23
nt II.2. | III.1.b) | IV.2.a) | V.A)1.c), 2.a), 3.a)–b); V.B)1.a), d), f), l)–n); V.C)2.a), 3.g); V.D)1.; V.E)1., 2.b) | VI.1., 4., 6. || IX.: 11
nty III.1.b) 3.f) | IV.2.c) | V.B)1.d), o), 2.c), 3.b); V.C)3.b); V.E)2.b) || IX.: 35
nv III.2.b)–c) | IV.2.b) | V.A)2.d), 3.d); V.B)1.b); V.D)1. | VIII.2., 3. || IX.: 21
nz III.2.c) | IV.2.b) | V.A)2.d), 3.f); V.B)1.b), f), i); V.D)1., 3. | VIII.2. || IX.: 23

nzs III.2.c) | IV.2.b) | V.A)2.d) || IX.: 25
ny előtti orrhang II.1.f)
nyb, *nyc* III.2.f) | IV.2.b) | V.A)3.h) || IX.: 28
nycs III.2.f) | IV.2.b) | VIII.5. || IX.: 28
nyd III.2.f) | IV.2.b) | V.A)3.h) || IX.: 28
nydzs III.2.f) | IV.2.b) || IX.: 28
nyf, *nyg* III.2.f) | IV.2.b) | V.A)2.e), 3.h) || IX.: 27
nygy III.1.b) | IV.2.a) | V.C)1.a) || IX.: 11
nyh III.2.f) | IV.2.b) | V.A)2.e); V.D)1. | VIII.3. || IX.: 27
nyj III.4.a) | IV.2.d) | V.A)1.a); V.D)2.d), 3. | VIII.3. || IX.: 43
nyk III.2.f) | IV.2.b) | V.A)2.e), 3.h) || IX.: 27
nyl III.2.a) | IV.2.b) || IX.: 20
nym, *nyn* III.2.f) | IV.2.b) || IX.: 28
nyny, *nny* III.6. | IV.1.a)–c), 2.a)–b), d), f) | V.C)1.a); V.D)1., 2.d), 3.; V.E)3. || IX.: 60
nyp III.2.f) | IV.2.b) | V.A)3.h) | VI.1. || IX.: 28
nyr III.2.f) | IV.2.b) | V.A)2.e) || IX.: 27
nys III.2.f) | IV.2.b) | V.A)3.h); V.D)1. | VIII.5. || IX.: 28
nysz III.2.f) | IV.2.b) | V.D)1. | VIII.3., 5. || IX.: 28
nyt III.2.f) | V.A)3.h); V.C)2.a); V.D)1. | VIII.3. || IX.: 28
nyty III.1.b) | V.C)1.a) || IX.: 11
nyújt II.1.d)
nyv III.2.f) | IV.2.b) | V.A)2.e), 3.h); V.B)1.b); V.D)1. | VI.3. | VIII.3.|| IX.: 27
nyz III.2.f) | IV.2.b) | V.A)3.h) | VIII.5. || IX.: 28
nyzs III.2.f) | IV.2.b) | VIII.5. || IX.: 28
oa VII.A), B)1.; VII.C)1.b), d)
oá VII.B)1.; VII.C)1.b)
óa VII.B)1.b); VII.C)1.a), b), 2.d)
óá VII.B)1.b); VII.C)1.b), 2.d)
oe VII.A); VII.B)1.b); VII.C)1.b)
óe VII.B)1.b); VII.C)2.b), d)
óë VII.B)2.b)
óé VII.B)1.b); VII.C)2.a)–b), d), f)
oi VII.B)1.a); VII.C)1.
ói VII.B)1.a)–b); VII.C)1.b), 2.a)–b)
ói VII.B)1.b)
oo VII.B)1.b)
óo VII.B)1.b); VII.C)1.b), 2.f)
óó VII.B)1.b); VII.C)2.d)
óö VII.B)1.b)

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

óő VII.B)1.b); VII.C)2.d)
óriás VII.B)3.
orrhangúság II.1.d) | III.2.c), f) | IV.2.b) | V.A)3.f), h); V.B)1.b)
óu VII.B)1.
óú VII.B)1., 1.b); VII.C)2.f)
óü VII.B)1.; VII.C)1.b)
őá VII.B)1.b)
őa VII.B)1.; VII.C)1.a), d)
őá VII.B)1., 1.b); VII.C)2.d)
őe, őé VII.B)1.b)
őe VII.B)1., 1.b); VII.C)2.b), d)
őé VII.B)1., 1.b); VII.C)2.a)–b), d)
őe, őí V.B)1.b)
őí VII.B)1.a), b); VII.C)2.a)–b), d)
őí VII.B)1.a), b)
őo VII.B)1.b)
őo VII.B)1., 1.b)
őó VII.B)1.
őő, őő VII.B)1.b)
őő II.B)1.b); VII.C)2.f)
összeolvadás III.5. | IV.2.e), g) | V.C); V.D)3. | VI.4., 6.
összetett szavak szótagolása II.2. | III.6. | VII.B)–C)
őu VII.C)2.d)
őu, őú, őü VII.B)1., 1.b)
palatalizáció = jésülés
pb III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a) || IX.: 40
pc III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c) || IX.: 13
pcs III.1.d) | IV.2.a) || IX.: 13
pd III.2.d) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), c), 3.a); V.D)2.a); V.E)2.b), 3. || IX.: 33
pf III.2.b) | IV.2.b) | V.A)2.b), 3.d); V.D)1., 4.b) | VI.1. | VIII.2., 5. || IX.: 21
pg III.3.d) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a) || IX.: 33
pgy III.3.d) | IV.2.c) || IX.: 33
ph IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a) || IX.: 1
pj III.2.e) | V.A)1.a), 2.c); V.D)1. | VIII.3. || IX.: 26
pk III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a)–b) || IX.: 13
pl IV.2.a) | V.A)1.a), 3.c); V.B)2.a), c); V.D)4.a) | VI.1. || IX.: 1
pm III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a), 3.b); V.E)2.b) || IX.: 20
pn III.1.d) | V.A)1.a), c), 3.b); V.D)4.a) || IX.: 13
pny III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a) || IX.: 13

pp III.6. | IV.1.a)–d), 2.a)–c), f) | V.D)1., 4.a)–b); V.E)3. || IX.: 60
pr V.A)1.a), 3.a), c), g); V.B)2.a), c); V.D)4.a) | VI.1., 6.–7. || IX.: 1
ps IV.2.a) | V.A)1.a), 3.a); V.B)1.d); V.D)1. || IX.: 1
psz IV.2.a), g) | V.A)1.a), 3.a); V.B)1.d), g), 2.a); V.D)1., 4.a) || IX.: 1
pt III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a)–b); V.B)1.c); V.C)2.a); V.D)1.; V.E)3. || IX.: 13
pty III.1.d) || IX.: 13
pv III.3.i) | V.B)1.d) || IX.: 39
pz III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a) || IX.: 32
pzs III.3.c) | IV.2.c) | VIII.2. || IX.: 32
r nyújtó hatása II.1.d)
ragozásbeli összeolvadás III.5.a)–b) | V.C), V.C)3.f)–g)
rb V.A)1.a), c), 2.a)–b); V.B)1.a), f) || IX.: 1
rc II.2. | IV.2.a) | V.A)1.a); V.B)1.a), d)–e), k); V.D)1., 5. | VI.1. || IX.: 1
rcs V.A)1.a), c); V.B)1.a), d)–e), f), k); V.C)2.a); V.D)1., 5. | VI.4., 6. || IX.: 1
rd II.2. | III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), c), 2.a); V.B)1.a), c), f), h), j); V.C)2.a)–b); V.D)1., 5.; V.E)1. || IX.: 1
részleges hasonulás III.3. | IV.2.c)–e) | V.B)
részleges zöngésség IV.2.c) | V.B)1.f)
rf V.A)1.a), c); V.B)1.d); V.D)1. || IX.: 1
rg V.A)1.a); V.B)1.a), f); V.D)1. || IX.: 1
rgy V.A)1.a), 2.a); V.B)1.a), f); V.C)2.a), c); V.D)1., 5. || IX.: 1
rh V.A)1.c), 2.f) || IX.: 1
rj II.2. | II.2.e) | IV.2.a), b) | V.A)1.b), 2.c) || IX.: 26
rk V.A)1.a), c); V.B)1.a), d), f) || IX.: 1
rl II.2. | IV.2.a) | V.A)1.a); V.D)1. || IX.: 1
rly III.1.a) | IV.2.a) || IX.: 1
rm V.A)1.a), c); V.D)1. || IX.: 1
rn V.A)1.c), 2.d); V.B)1.d), g); V.D)1. | VI.2. || IX.: 1
rny III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), 2.e); V.D)1. | VI.1. || IX.: 1
rövidülés — lásd: magánhangzó rövidülése | mássalhangzó rövidülése
rp V.A)1.a), 2.b); V.B)1.a), d), f); V.D)1. || IX.: 1
rr III.6. | IV.1.a)—c), 2.a), b); IV.2.f)–g) || IX.: 60
rs V.A)1.a), c); V.B)1.a), d), f), k); V.D)1. | VI.1., 6. || IX.: 1
rsz V.A)1.a); V.B)1.a), e), f)–g); V.D)1. | VI.1., 6. || IX.: 1
rt II.2. | IV.2.a | V.A)1.a), c), 2.a); V.B)1.a), c)–d), h), j); V.C)2.a); V.D)1. | VI.1., 4., 6. || IX.: 1
rty V.A)1.a), 2.a); V.B)1.a), d); V.C)2.a); V.D)1. || IX.: 1
rv V.A)1.a); V.B)1.a), f); V.D)1. || IX.: 1
rz V.A)1.a); V.B)1.a), e)–g), i); V.D)1. || IX.: 1

rzs V.A)1.a), c); V.B)1.a), f), k); V.D)1. || IX.: 1
s kötőszó II.2. | V.B)3.c)–f); V.C)1.b)–e), 2.a); V.D)1., 2.a)–c), 4.c)
s végű melléknév II.1.i)
-ság, *-ség* III.5.b)–d) | V.C), V.C)2.
sb III.3.c) | V.B)1.a)–b), 2.a), 3.a), d), f); V.C)1.b), e); V.D)2.a), 4.c) | VIII.3., 5. || IX.: 32
sc V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–d) || IX.: 1
scs V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–d); V.D)3., 4.a) | VI.1. || IX.: 1
sd I.3.a) | III.3.c) | V.B)1.a), 2.a), c), 3.a), d), f); V.C)1.b); e); V.D)2.a), 4.c); V.E)1., 2.a) | VI.4., 6. | VIII.2. || IX.: 32
sdzs III.3.c) | V.B)3.a), d), f); V.C)1.b); V.D)4.c) || IX.: 32
sf V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
sg III.3.c) | IV.2.c) | V.B)2.a), 3.d); f); V.C)1.b), e); V.D)4.c) || IX.: 32
sgy III.3.c) | V.B)1.b), 3.a), d), f); V.C)1.b), e); V.D)4.c) || IX.: 32
sh V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
sj V.A)1.a); V.C)1.b) || IX.: 49
sk V.A)1.a), 3.f), h); V.B)2.a); V.C)1.b)–c); V.D)4.a) || IX.: 1
sl V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–c); V.D)4.a) | VI.4., 6. || IX.: 1
sly V.A)1.a); V.C)1.b)–d) || IX.: 1
sm V.A)1.a); V.B)2.a); V.C)1.b)–c); V.D)4.a) | VI.4. || IX.: 1
sn V.A)1.a); V.C)1.b)–d); V.D)4.a) || IX.: 1
sny V.A)1.a); V.C)1.b)–d) || IX.: 1
sp V.A)1.a), 3.f), h); V.B)2.a); V.C)1.b)–d); V.D)4.a) || IX.: 1
sr V.A)1.a); V.B)2.a); V.C)1.b)–d); V.D)4.a) || IX.: 1
ss III.6. | IV.1.a)–c), e), 2.a), c)–d), f) | V.D)1., 2.a)–c), 3., 4.a), c); V.E)2.a), 3. || IX.: 60
s-sz III.4.e) | IV.2.d) | V.B)1.k), 3.b); V.C)1.b); V.D)4.c) || IX.: 48
st V.A)1.a), c), 2.a), 3.f); V.B)1.a) c)–d), f), h), m), 2.a); V.C)1.b)–d), 2.a); V.D)1., 4.a); V.E)1., 2.b)–3. | VI.1., 6. || IX.: 1
sty V.A)1.a); V.C)1.b)–c), 2.a) || IX.: 1
sújt II.1.d)
sv III.3.i) | V.B)1.d); V.C)1.b); V.D)4.a) | VI.4. || IX.: 38
s-z III.3.h) | V.B)1.a), 2.a), 3.f); V.C)1.b), e); V.D)4.c) || IX.: 37
s-zs III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 3.c), e); V.C)1.b); V.D)4.c) || IX.: 40
szb III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.a); V.C)1.b), e); V.D)2.a) | VI.3. || IX.: 32
szc V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–c); V.D)3., 4.a) || IX.: 1
szcs III.3.g) | IV.2.c) | V.B)1.d), 3.b); V.C)1.b)–c) || IX.: 36
szd III.3.c) | V.B)1.a), 2.a), c), 3.a); V.C)1.b), e); V.D)2.a); V.E)2. | VI.6. || IX.: 32
szdzs III.3.h) | V.B)1.e); V.C)1.d) || IX.: 37

szégyelli III.2.e)
személyragos határozószók IV.1.e)
-szerű III.5.c) | V.B)2.
szf V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–c); V.D)4.a) || IX.: 1
szg III.3.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.a); V.C)1.b), e) || IX.: 32
szgy III.3.c) | V.B)1.a), 3.a); V.C)1.b), e) || IX.: 32
szh V.A)1.a), 3.f); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
szj V.A)1.a); V.B)2.a); V.C)1.b)–c) || IX.: 49
szk III.1.a) | IV.2.a) | V.A)1.a), 3.f); V.B)1.d), f); V.C)1.b)–d); V.D)1., 4.a) | VI.1. || IX.: 1
szl V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–d); V.D)4.a) || IX.: 1
szly V.A)1.a); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
szm V.A)1.a), 3.f); V.C)1.b)–d); V.D)4.a) || IX.: 1
szn V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.C)1.b)–d); V.D)4.a) || IX.: 1
szny V.A)1.a), 3.f); V.C)1.b)–d) || IX.: 1
szókapcsolatok kiejtése II.2. | III.1.a)–b), c), f); III.2., 3., 4., 5.b)–d), 6. | IV.2.g) | V.C)1.b)–d); V.D)1.b) | VII.B)1.b); VII.C)2.c)–d) | VIII.5.
-szor, *-szer*, *-ször* III.5.c) | V.C)
szótag II.2. | III.6. | IV.1. | V.D)1.
szótagalkotó mássalhangzó II.2. | IV.2.g) | V.D)1.
szótagolás II.2. | III.6. | VII.
szótagösszevonás VII.B)2., 3.
szp V.A)1.a), 3.f); V.C)1.b)–c); V.D)4.a) | VI.1. || IX.: 1
szr V.A)1.a), 3.f); V.C)1.b)–c) || IX.: 1
sz-s III.3.1. | IV.2.c) | V.B)1.g), 3.c)–d); V.D)2.b) | VIII.3. || IX.: 42
sz-sz, *ssz* III.6. | IV.1.a)–c), 2.a), c), f)–g) | V.D)1.–2.a), 3., 4.a); V.E)2.a), 3. || IX.: 60
szt V.A)1.a), 2.a), 3.f); V.B)1.a), c)–d), h), m); V.C)1.b)–c), 2.a); V.D)1., 4.a); V.E)1., 2.b)–3. | VI.1., 6. || IX.: 1
szty V.A)1.a); V.C)1.b)–c), 2.a) || IX.: 1
szv III.3.i) | IV.2.a) | V.B)1.d), 2.a); V.C)1.b); V.D)4.a) || IX.: 38
sz-z III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a); V.C)1.e) || IX.: 40
sz-zs III.3.h) | V.B)1.e); V.C)1.b) || IX.: 37
t kiesése V.E)1., 2.b), 3. | VI.6.
tb III.3.d) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.a); V.D)4.c); V.E)2.b) | VI.6. || IX.: 33
tc, *tcs* III.4.d) | IV.2.c) | V.B)1.h), n); V.E)1. || IX.: 46
td III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a) || IX.: 40
tdzs III.4.d) | IV.2.d) | V.B)1.j), n) || IX.: 47
teljes hasonulás III.3.j)–l), 4.
tf V.A)1.a), 3.a), c) | VI.1. || IX.: 1

tg III.3.d) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.a); V.E)2.b) || IX.: 33
tgy III.4.d) | IV.2.d) | V.B)1.j), m); V.E)2.b) || IX.: 47
th V.A)1.a), 3.a) || IX.: 1
tj I.3.j) | III.5.a) | IV.2.e) | V.C)2.a), 3.c)–d), g) | VIII.2.–4. || IX.: 50
tk III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a)–b); V.B)1.d); V.E)1., 2.b) | VI.1., 6. || IX.: 13
tl III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a) | VI.1., 6. | VIII.5. || IX.: 20
tly IV.A)1.a), 3.a) || IX.: 1
tm V.A)1.a), 3.a), b); V.B)2.a); V.E)1., 2.b) || IX.: 1
tn III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a); V.B)1.d); V.E)2.b) | VIII.5. || IX.: 20
tny III.3.e) | IV.2.c) | V.B)1.c), l) || IX.: 34
tol II.1.d)
tp III.1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 3.a)–b); V.E)1., 3. | VI.1., 6. || IX.: 13
tr II.2. | IV.2.a) | V.A)1.a), c), 3.a), g)–h); V.B)2.a); V.D)4.a); V.E)1. | VI.1. || IX.: 1
ts II.2. | III.5.b) | IV.2.e) | V.C), V.C)2.a), 3.c)–d), f); V.D)3.; V.E)3. | VI.4., 6. | VIII.3., 4. || IX.: 51
tsz III.5.b) | IV.2.e) | V.C), V.C)2.a), 3.c)–d), f); V.D)3.; V.E)3. | VI.6. | VIII.2.–4. || IX.: 51
tt III.6. | IV.1.a)–d), 2.a)–f) | V.D)1., 2.b), 4.a), c) | IX.: 60
t-ty III.4.d) | V.B)1.h), l); V.E)2.b) || IX.: 46
tv III.3.i) | IV.2.a) | V.B)1.d), 2.a); V.D)4.a) | VI.1. || IX.: 38
tz III.3.c) | IV.2.c) | V.B)1.a), 2.a), 3.a); V.E)2.b)–3. || IX.: 32
tzs III.3.c) | V.B)3.a); V.E)3. || IX.: 32
tyb III.3.d) | IV.2.c) | V.B)1.a), 3.b) || IX.: 33
tyd III.3.d) | IV.2.c) || IX.: 33
tydzs III.3.d) || IX.: 33
tyg III.3.c) | V.B)3.b) || IX.: 32
tygy V.B)3.c) || IX.: 33
tyh V.A)1.a) || IX.: 1
tyj III.4.a) | IV.2.d) | V.A)1.a) || IX.: 43
tyl III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a); V.B)2.c) || IX.: 20
tyn III.1.d) | V.A)1.a) || IX.: 13
tyny III.2.a) | IV.2.b) | V.A)2.a); V.B)2.c) || IX.: 20
tys, *tysz* IV.2.e) | V.C)3.b) || IX.: 54
tyt III.1.d) | IV.2.a) | V.B)2.c); V.E)2.b) || IX.: 13
tyty, *tty* III.6. | IV.1.a)–c); 2.a)–e) | V.C)3.g); V.D)1. || IX.: 61
tyv III.3.i) | V.B)1.d) || IX.: 38
ua VII.a); VII.B)1.; VII.C)2.d)
uá VII.B)1.
úa, *úá* VII.B)1., 1.b)

ue VII.B)1.; VII.C)1.a), 2.b)
ué VII.B)1., 1.b); VII.C)2.b)
úe VII.B)1., 1.b)
úé VII.B)1.b); VII.C)2.b), 2.f)
ui VII.B)1.a); VII.C)2.b)
uí VII.B)1.a)
úi VII.B)1.a); VII.C)2.b)
úí VII.B)1.a)
-ul II.1.d)
uo VII.B)1.
uó VII.B)1.a)
úo VII.B)1., 1.b)
úó VII.B)1.b); VII.C)2.d)
úö, *úő* VII.B)1.b)
uu VII.B)1.b), 2.a)
uú VII.B)1.b)
úu, *úú* VII.B)1.b)
uü, *úü* VII.B)1., 1.b)
üa, *üá* VII.B)1.a), b)
űa VII.B)1.b)
űá VII.B)1., 1.b)
übermensch III.2.c)
üe VII.B)1.a), b)
üé VII.B)1.a), b); VII.C)2.b)
űe VII.B)1., 1.b)
űé VII.B)1.b); VII.C)2.a)–b)
üi VII.B)1.a), b); VII.C)2.b)
üí VII.B)1.a)
űi VII.B)1.a), b); VII.C)2.a)–b)
űí VII.B)1.a), b)
üo VII.B)1., 1.b)
üó, *űó*, *üö* VII.B)1.b)
űö VII.B)1.
űő, *űu*, *űú*, *üü* VII.B)1.b)
üű, *űü*, *űű* VII.B)1.b)
vakkant II.1.g)
-val, *-vel* hasonulása III.4.f) | V.D)5.
vb V.A)1.a), 3.h) || IX.: 1
vc III.3.a) | V.B)1.a) || IX.: 30
vcs III.3.a) | V.B)1.b) || IX.: 30
vd V.A)1.a), 3.h); V.B)1.a), c), h); V.C)2.a); V.E)1., 3. || IX.: 1

-vel rag hasonulása III.4.f)
vf III.3.j) | V.B)1.f), 2.a) || IX.: 40
vh IV.3.a) | V.B)1.a)–b) || IX.: 30
vj V.A)1.b) || IX.: 1
vk III.3.a) | V.B)1.a)–b), 2.a) | VI.3. || IX.: 30
vl V-D)4.a) || IX.: 1
vn V.A)1.a) || IX.: 1
votják III.5.a)
vp V.B)1.h), 2.a) || IX.: 30
vr V.A)1.c); V.D)4.a) || IX.: 1
vs III.3.a) | V.B)1.b), 2.a) || IX.: 30
vsz III.3.a) | V.B)1.a), 3.a); V.D)2.a) || IX.: 30
vt III.3.a) | V.B)1.a)–b) || IX.: 30
vty III.3.a) || IX.: 30
vv III.6. | V.D)1., 4.a) || IX.: 60
Washington [vasiŋkton] I.1.d)
Weöres [vörös] I.1.c)
Ybl [ibl] II.2.
yi VII.B)1.b)
zárfelpattanás elmaradása III.1.b), 1.d) | IV.2.a) | V.A)1.c), 2.a)–b), 3.a)–b); V.B)1.a), c), f), h), l)–n), 3.g); V.C)1.d)
zárfelpattanás ismétlése V.D)1., 3.
zb II.2. | V.A)1.a), 3.f); V.D)4.a) || IX.: 1
zc III.3.a) | V.B)1.a) || IX.: 30
zcs III.3.b) | V.B)1.b), e) | VIII.4. || IX.: 37
zd V.A)1.a), 3.f); V.B)1.a), c), f), h); V.C)2.a); V.D)1.; V.E)1.–3. || IX.: 1
zf III.3.a) | V.B)1.a)–b), 2.a); V.E)2.b) | VIII.5. || IX.: 30
zg V.A)1.a), 3.f) || IX.: 1
zgy V.A)1.a), 3.f); V.C)2.a) || IX.: 1
zh III.3.a) | IV.2.c) | V.B)1.a)–b) || IX.: 30
zj V.A)1.a), 3.f) || IX.: 49
zk III.3.a) | V.B)1.a)–b) || IX.: 30
zl V.A)1.a), 3.f); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1
zm, *zn*, *zny* V.A)1.a), 3.f) || IX.: 1
zöngésedés III.3.c)–d), h)–k), 4.d) | IV.2.c)–d) | V.B)1.a)–b), d)–f), j), m)–n); V.B)2.a), 3.a)–f); V.C)1.b), c); V.E)1.–3. | VI.3.–4., 6.
zöngétlenedés III.2.e), 3.a)–b), i)–k), 4.c)–e), 5.c)–d) | IV.2.b)–e) | V.B) 1.a)–b), f), i)–k), m)–n), 2.a), 3.a)–c), g); V.C), V.C)1.a)–d), 2.b), 3.a)–d); V.E)2.
zp III.3.a) | V.B)1.a)–b), 2.a) || IX.: 30
zr V.A)1.a), 3.f), h); V.B)2.a); V.D)4.a) || IX.: 1

z-s III.4.c) | IV.2.d) | V.B)1.i), 3.f); V.D)2.c); V.E)3. | VIII.3.–5. || IX.: 45
z-sz III.3.j) | IV.2.c) | V.B)1.f), 2.a) | VIII.4. || IX.: 40
zt III.3.a) | V.B)1.a)–b), 3.a); V.C)3.c); V.D)2.a); V.E)2.b), 3. | VIII.3. || IX.: 30
zty III.3.a) || IX.: 30
zv V.A)1.a), 3.f) || IX.: 1
zz III.6. | IV.1.a)–e), 2.a), c)–d), f) | V.D)1., 3., 4.a); V.E)2.b)–3. || IX.: 60
z-zs III.3.l) | IV.2.c) | V.B)1.g) | VIII.4. || IX.: 42
zsb V.A)1.a) || IX.: 1
zsc, *zscs* III.3.a) | V.B)1.a) || IX.: 30
zsd II.2. | V.A)1.a) || IX.: 1
zsf III.3.a) | V.B)1.a) || IX.: 30
zsg V.A)1.a) || IX.: 1
zsh, *zsk* III.3.a) | V.B)1.a) || IX.: 30
zsn V.A)1.a) || IX.: 1
zsp III.3.a) | V.B)1.a) || IX.: 30
zs-s III.3.j) | V.B)1.f), 2.a); V.D)2.b) || IX.: 40
zs-sz III.4.e) | V.B)1.k) || IX.: 48
zst III.3.a) | V.B)1.a); V.C)3.c); V.D)2.a) | VIII.3. || IX.: 30
zsty III.3.a) || IX.: 30
zs-z III.4.c) | V.B)1.k) || IX.: 48
zs-zs = *zzs* III.6. | V.D)1.; V.E)3. || IX.: 60

FONETIKAI JELEK ÉS MELLÉKJELES BETŰK MAGYARÁZATA

'	kiejtésbeli elhatárolás rövid szünettel
’	hangszalagzár
a˜	*n*-féle hang helyett a végén orrhangúsított *a*
á˜	*n*-féle hang helyett a végén orrhangúsított *á*
ȧ	rövid *á* (ajakkerekítés nélküli *a*)
b̯	hátrább (alsó ajakkal és felső fogsorral) képzett *b*
B	csak részben (az elején v. a végén) zöngés *b*
c̀	félhosszú *c*
D	csak részben (az elején vagy a végén) zöngés *d*
ë	zárt *e*
ē	hosszú *e* (az *é*-nél nyíltabb hosszú hang)
e˜	*n*-féle hang helyett a végén orrhangúsított *e*
é˜	*n*-féle hang helyett a végén orrhangúsított *é*
ə	majdnem szótagnyi rövid, nyögésszerű hang
G	csak részben (az elején vagy a végén) zöngés *g*
GY	csak részben (az elején vagy a végén) zöngés *gy*
j	tökéletlenül képzett *j*
l	tökéletlenül képzett *l*
l̲	orrhangú *l*
m̯	hátrább (alsó ajakkal és felső fogsorral) képzett *m*
ŋ	*g*, *k* előtt hátul képzett *n*
o˜	*n*-féle hang helyett a végén orrhangúsított *o*
ö˜	*n*-féle hang helyett a végén orrhangúsított *ö*
o̯	simuló, nem szótagértékű *o*-féle hang
p̯	hátrább (alsó ajakkal és felső fogsorral) képzett *p*
˜sz	orrhangú magánhangzó *sz* előtt
u̯	simuló, nem szótagértékű *u*-féle hang
χ	nyelvháttal és szájpadlással képzett *h*-féle hang
ɣ	ennek zöngés változata
ɣ́	a nyelvháttal és szájpadlás elején képzett *h*-féle (zöngétlen *j*)

IRODALOM

Bárczi Géza: Fonetika. Bp. 1950. 26–8.

Bartók János: Az énekelt szöveg fonetikája. Az Ének-Zene Tanítása 8 (1963): 254–9; 11 (1968): 30–3, 188–92.

Bolla Kálmán: A magyar magánhangzók és rövid mássalhangzók képzési sajátságainak dinamikus kinoröntgenográfiai elemzése. Magyar Fonetikai Füzetek 8 (1981): 34–5.

Deme László: Kiejtésünk néhány kérdéséről. Magyar Nyelv 46 (1950): 69–71.

Deme László: A helyes magyar kiejtés kérdése. Nyelvművelésünk főbb kérdései 1953. 209–12.

Deme László: Nazalizációs jelenségek. A magyar nyelvatlasz néhány kérdése 1953. 73–7.

Deme László: Nyelvatlaszunk funkciója és további problémái. Bp. 1956. 250–8, 262–80.

Deme László: A hangok egymásra hatása a beszédben. A mai magyar nyelv rendszere 1 (1961): 94–105

Deme László: A Kazinczy-érmek, és a helyes magyar kiejtés kérdései. Magyar Nyelvőr 89 (1966): 193–5.

Deme László–Fábián Pál–Bencédy József: A magyar helyesírás rendszere. Bp. 1966. 5–23. Nyelvtudományi értekezések 54.

Elekfi László: Köznyelvi kiejtésünk és az Értelmező Szótár. Szótártani tanulmányok 1966. 228–35.

Elekfi László: Beszédhangjaink kapcsolódása. MNyr. 92 (1968): 379–89.

E[lekfi] L[ászló]: Beszédhangok kapcsolódása. Nyelvművelő kézikönyv 1. (1980=1983^2): 306–15.

E[lekfi] L[ászló]: Betűejtés. Uo. 328–30.

Elekfi László: prozódia 3. Világirodalmi lexikon 11 (1989): 174–6.

Elekfi László–Ruzsiczky Éva: Az MTA Nyelvművelő Bizottsága 1957. október 2-án tartott ülésének jegyzőkönyve. MNyr. 82 (1958): 261–8.

Hernádi Sándor: Beszédművelés. Bp. 1976.

Hernádi Sándor: Szórakoztató szóra késztető: A szép magyar beszéd. Bp. 1987. 1–32, 91–115, 212.

Istenes Károly: Hangkapcsolódások a magyar beszédben. Vác 1924.

Kassai Ilona: A hangkapcsolatokról. MFonFüz. 2 (1978): 66–72.

Kassai Ilona: A magyar beszéd hangsorépítési szabályszerűségei. MFonFüz. 8 (1981): 63–85.

Kovalovszky Miklós: Nyelvünk újabb belső fejleményeinek nyelvhelyességi kérdései. NyFK. (1953) 128–32.

B. Lőrinczy Éva: A magyar mássalhangzó-kapcsolódások rendszere törvényszerűségei. Bp. 1979.

Magdics Klára: A magyar beszédhangok időtartama. Nyelvtudományi Közlemények 68 (1966): 125–39.

J. Soltész Katalin: Arany János verselése. Bp. 1987. 52–60. Prozódia és ritmika.

Szántó Éva: A magyar mássalhangzó-hasonulás vizsgálata fonológiai aspektusban. MNy. 58 (1962): 449–58.

Szende Tamás: A beszédhangok időtartama és a hosszúság... MNyr. 96 (1972): 461–7.

Tompa József: Idegen mintára keletkezett kifejezésmódjaink. NyFK. (1953) 98.

Török Gábor: Problémák az *autó*-ban. MNyr. 82 (1958): 111.

Vértes Edit: A magyar mássalhangzó-kapcsolódások rendszerének törvényszerűségeihez. Debrecen, 1987.

Vértes O. András: Bevezetés a fonetikába. (Sokszorosított jegyzet.) 1952.

Vértes O. András: A magyar beszédhangok akusztikai elemzésének kérdései. Fejezetek a magyar leíró hangtanból. Bp. 1982. 71, 77–8, 91–111.

Bibliotheca Academiae Scientiarum Hungaricae
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

168.-